

**T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KAMU HUKUKU ANABİLİM DALI**

**DENİZ MAYINLARININ KULLANIMI NEDENİYLE
DEVLETLERİN ULUSLARARASI SORUMLULUĞU**

İbrahim DEMİR

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Danışman: Doç. Dr. Sezercan BEKTAŞ

TEMMUZ - 2024

T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

DENİZ MAYINLARININ KULLANIMI NEDENİYLE
DEVLETLERİN ULUSLARARASI SORUMLULUĞU

YÜKSEK LİSANS TEZİ

İbrahim DEMİR

Enstitü Anabilim Dalı: Kamu Hukuku

“Bu tez 09/07/2024 tarihinde online olarak savunulmuş olup aşağıdaki isimleri bulunan jüri üyeleri tarafından oybirliği ile kabul edilmiştir.”

JÜRİÜYESİ	KANAATI
Doç. Dr. Sezercan BEKTAŞ	Başarılı
Dr. Öğr. Üyesi Ceren KARAGÖZOĞLU	Başarılı
Dr. Öğr. Üyesi Makbule Ezgi ERTEN	Başarılı

ETİK BEYAN FORMU

Enstitünüz tarafından Uygulama Esasları çerçevesinde alınan Benzerlik Raporuna göre yukarıda bilgileri verilen tez çalışmasının benzerlik oranının herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve Etik Kurul Onayı gerektiği takdirde onay belgesini aldığımı beyan ederim.

Etik kurul onay belgesine ihtiyaç var mıdır?

Evet

Hayır

(Etik Kurul izni gerektiren araştırmalar aşağıdaki gibidir:

- Anket, mülakat, odak grup çalışması, gözlem, deney, görüşme teknikleri kullanılarak katılımcılardan veri toplanmasını gerektiren nitel ya da nicel yaklaşımlarla yürütölen her türlü araştırmalar,
- İnsan ve hayvanların (materyal/veriler dahil) deneysel ya da diğer bilimsel amaçlarla kullanılması,
- İnsanlar üzerinde yapılan klinik araştırmalar,
- Hayvanlar üzerinde yapılan araştırmalar,
- Kişisel verilerin korunması kanunu gereğince retrospektif çalışmalar.)

İbrahim DEMİR

09/07/2024

ÖN SÖZ

Deniz mayınları dünya tarihinde denizlere meydana gelen savaşlarda çok yoğun bir şekilde kullanılmıştır. Devletlerin deniz mayınlarını kullanması sonucunda hem dünya ticareti hem de savaşlarla bağlantısı olmayan devletler ile siviller de zarar görmektedir. Uluslararası hukukta deniz mayınlarıyla ilgili bugüne kadar Türk literatüründe ciddi bir çalışma ise maalesef yapılmamıştır. “Deniz Mayınlarının Kullanımı Nedeniyle Devletlerin Uluslararası Sorumluluğu” başlıklı bu çalışmada deniz mayınlarını kullanan devletlerin gerçekleştirdikleri eylemler ile doğan hukuki sorumlulukları ve neticeleri ile birlikte deniz mayınlarının neden olduğu zararlara dikkat çekerek deniz mayınlarıyla ilgili uluslararası andlaşmalar, teamül kuralları, Uluslararası Hukuk Komisyonu’nun çalışmaları ve uluslararası mahkemelerin kararlarını inceledik.

Bu çalışmanın amacı uluslararası hukuktaki sorumluluk hukukunun deniz mayınları bakımından ele alınarak, etkili bir uluslararası çalışma gerçekleştirilmesine dair bir düşüncüyü ortaya koymaktır. Nitekim mevcut düzenlemeler devletlerin savaş ve barış zamanlarında deniz mayınlarını kullanmaları nedeniyle sorumluluğunu oldukça kısıtlı tutmaktadır.

İlk olarak danışmanım olan ve bu tezin yazılması için sunduğu katkılardan dolayı çok değerli Hocam Doç. Dr. Sezercan Bektaş’a teşekkürlerimi sunmak istiyorum. Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi Hukuk Fakültesi’nde lisans öğrenimim esnasında görev yapan ve kendisinden çok fazla şey öğrendiğim ve benim için oldukça değerli Hocam Doç. Dr. Mehmet Saydam’a oldukça çok teşekkür ederim. Ayrıca bu tezin yazım esnasında bana kıymetli bilgiler ve çalışmalar sunan Doç. Dr. Fevzi Topsoy’a da teşekkür ediyorum. Akademik hayatımda ailemin ve dostlarımla verdiğim destek sayesinde bu çalışmayı gerçekleştirebilmiş bulunmaktayım. Kendilerine teşekkür ediyorum.

İbrahim DEMİR

09/07/2024

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR	v
HARİTA LİSTESİ	vi
ÖZET	vii
ABSTRACT	viii
GİRİŞ	1
1. BÖLÜM: DENİZ MAYINLARININ ULUSLARARASI HUKUKTAKİ STATÜSÜ: KAVRAM, TARİHÇE, ULUSLARARASI ANDLAŞMALAR, KULLANIM HALLERİ	5
1.1. Deniz Mayınları.....	5
1.1.1. Genel Olarak.....	5
1.1.2. Kavram ve Türleri	6
1.1.3. Tarihçe	7
1.2. Uluslararası Hukukta Deniz Mayınları.....	10
1.2.1. Genel Olarak.....	10
1.2.2. Uluslararası Hukukta Deniz Mayınlarıyla İlgili Düzenlemeler.....	12
1.2.2.1. Deniz mayınlarıyla ilgili 1907 tarihli Otomatik Denizaltı Temaslı Mayınlarına İlişkin Lahey (Lahey-8) Andlaşması'ndaki Düzenlemeler	12
1.2.2.2. 1995 tarihli Denizde Silahlı Çatışmalara Uygulanacak Uluslararası Hukuka İlişkin San Remo El Kitabı'nda Yer Alan Deniz Mayınlarıyla İlgili Düzenlemeler	13
1.2.2.3. 1990 tarihli İsveç Tarafından BM Silahsızlanma Komisyonuna Sunulan Deniz Mayınlarının Kullanımın Yasaklanması veya Kısıtlanması Hakkında Taslak Protokol.....	16
1.3. Deniz Mayınlarıyla İlgili Uluslararası Adalet Divanı Kararları.....	17
1.3.1. Korfı Boğazı Davası	17
1.3.2. Nikaragua Davası	18
1.3.3. Petrol Platformları Davası	19
1.4. Deniz Mayınlarının Boğazlarda, Ulusal ve Uluslararası Sularda Kullanımı.....	20
1.4.1. Genel Olarak.....	20
1.4.2. Barış Zamanı Denizlerde Deniz Mayınlarının Kullanım Halleri	20

1.4.2.1. Barış Zamanı Karasularında Deniz Mayınlarının Kullanımı	20
1.4.2.2. Barış Zamanı Uluslararası Sularda Deniz Mayınlarının Kullanımı ..	21
1.4.2.3. Barış Zamanı Ulusal ve Uluslararası Boğazlarda Deniz Mayınlarının Kullanımı	23
1.4.3. Savaş Zamanı Denizlerde Deniz Mayınlarının Kullanım Halleri	24
2. BÖLÜM: ULUSLARARASI HUKUKA AYKIRI ŞEKİLDE KULLANILAN DENİZ MAYINLARI NEDENİYLE DEVLETİN SORUMLULUĞU	26
2.1. Uluslararası Hukukta Sorumluluk Kavramı	26
2.2. Deniz Mayınlarının Kullanımı Nedeniyle Devletlerin Uluslararası Yükümlülüğü	28
2.2.1. Kavram	28
2.2.2. Deniz Mayınları ile İlgili Uluslararası Hukuk Normlarının Devleti Bağlaması	28
2.3. Devletlerin Deniz Mayınları Bakımından Devletlerin Sorumluluğun Doğmasının Şartları	29
2.3.1. Eylem.....	29
2.3.1.1. Yapma ve Yapmama Eylemleri.....	30
2.3.1.2. Sürekli Nitelikte Olan Eylemler	31
2.3.1.3. Bileşik Eylemler	32
2.3.2. Zarar?.....	33
2.3.2.1. Doğrudan ve Dolaylı Zarar.....	35
2.3.2.2. Maddi ve Manevi Zarar	36
2.3.3. Kusur?.....	36
2.3.4. Zaman	38
2.4. Deniz Mayınlarının Kullanımı Nedeniyle Uluslararası Hukuka Aykırı Eylemin Devlete Atfedilebilmesi	39
2.4.1. Doğrudan Devlet Organlarının Deniz Mayınlarıyla İlgili Eylemleri Nedeniyle Sorumluluk	39
2.4.1.1. Devletin Yasama Organından Kaynaklanan Deniz Mayınlarıyla İlgili Sorumluluğu.....	41
2.4.1.2. Devletin Yürütme Organından Kaynaklanan Deniz Mayınlarıyla İlgili Sorumluluğu	43

2.4.2.3. Devletin Yargı Organından Kaynaklanan Deniz Mayınlarıyla İlgili Sorumluluğu	45
2.4.2. Devletin Organı Olmayan Kişi veya Birimin Devletin Kamu Gücünü Kullanarak Deniz Mayınlarını Kullanması Halinde Devletin Sorumluluğu	46
2.4.3. Bir Devletin Organının Başka Bir Devletin Emrine Verilerek Deniz Mayınlarını Kullanması Halinde Devletin Sorumluluğu.....	47
2.4.4. Bir Grubun veya Kişinin Devletin Yönlendirmesi ya da Denetimiyle Deniz Mayınlarının Kullanması Halinde Devletin Sorumluluğu.....	48
2.4.5. Resmi Otoritelerin Yokluğu veya Yetersizliği Halinde Deniz Mayınlarının Kullanımı Nedeniyle Devletin Sorumluluğu	49
2.4.6. Bir İsyân Hareketinin veya Benzerinin Deniz Mayınlarını Kullanması Nedeniyle Devletin Sorumluluğu	50
2.4.7. Kendisine İsnat Edilemeyen Deniz Mayınlarıyla İlgili Eylemi Kendi Eylemi Olarak Kabul Eden Devletin Sorumluluğu	50
2.4.8. Federe Devletlerin ve Özerk Bölgelerin Deniz Mayınlarını Kullanması Halinde Devletin Sorumluluğu	51
2.4.9. Özel Askeri Şirketler Tarafından Deniz Mayınlarının Uluslararası Hukuka Aykırı Şekilde Kullanımı Halinde Devletlerin Sorumluluğu	51
2.5. Uluslararası Hukukta Deniz Mayınlarının Kullanımı Nedeniyle Devletin Sorumluluğunu Ortadan Kaldıran Haller	55
2.5.1. Deniz Mayınlarının Kullanımı Hallerinde Rıza	55
2.5.2. Deniz Mayınlarının Kullanımı Hallerinde Meşru Müdafaa	56
2.5.3. Deniz Mayınlarının Kullanımı Bakımından Karşı Önlem	62
2.5.4. Deniz Mayınları Kullanımı Bakımından Zorunluluk Hali	64
2.5.5. Deniz Mayınlarının Kullanımında Uluslararası Hukuka Uygunluk Hallerinin Uluslararası Hukukun Emredici Kurallarına Uyma Zorunluluğu.....	65
2.5.5.1. Kavramsal Olarak Uluslararası Hukukta Emredici Hukuk Kuralları (Jus Cogens)	65

2.5.5.2. Uluslararası Hukukta Deniz Mayınlarının Kullanımı Nedeniyle Devletin Sorumluluğunu Ortadan Kaldıran Hallerin Uluslararası Emredici Hukuk Kurallarına Uyma Zorunluluğu.....	67
3. BÖLÜM: DENİZ MAYINLARININ KULLANIMI NEDENİYLE DEVLETİN ULUSLARARASI SORUMLULUĞUNUN HUKUKİ SONUÇLARI	69
3.1. Genel Olarak.....	69
3.2. Deniz Mayınlarının Kullanımı Nedeniyle Uluslararası Hukuktan Kaynaklanan Yükümlülüklerin İhlallerinin Sonuçları.....	69
3.2.1. İhlali Tekrar Etmeme ve İhlale Son Verme Yükümlülüğü.....	69
3.2.2. Onarım Yükümlülüğü ve Türleri.....	71
3.2.2.1. Eski Hale Getirme	72
3.2.2.2. Tazminat	73
3.2.2.3. Tarziye	75
3.3. Deniz Mayınlarının Kullanımında Uluslararası Hukukun Emredici Kurallarına Aykırılığın Hukuki Sonuçları	76
3.3.1. Genel Olarak.....	76
3.3.2. Deniz Mayınlarını Kullanımı Bakımından Uluslararası Hukukun Emredici Kuralları.....	78
3.3.3. Emredici Hukuk Kurallarından Kaynaklanan Yükümlülüklerin Deniz Mayınlarını Kullanımı Bakımından Ağır İhlal Kavramı	80
3.3.4. Emredici Hukuk Kurallarından Kaynaklanan Yükümlülüklerin Deniz Mayınlarını Kullanımı Bakımından Ağır İhlallerinin Özel Sonuçları.....	82
3.3.4.1. İşbirliği Yapma Yükümlülüğü	82
3.3.4.2. Hukuka Aykırı Durumu Tanımama Yükümlülüğü	83
3.3.4.3. Yardım Etmeme Yükümlülüğü	85
SONUÇ	87
KAYNAKÇA.....	90
ÖZ GEÇMİŞ	103

KISALTMALAR

ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
AÜSBFY	: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları
AÜSBFD	: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi
AÜHFY	: Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları
bkz.	: Bakınız
BM	: Birleşmiş Milletler
BMGK	: Birleşmiş Milletler Genel Kurulu
BMDHS	: Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi
E. T.	: Erişim Tarihi
Ed.	: Editör
G.B.	: Great Britain
MEB	: Münhasır Ekonomik Bölge
NATO	: North Atlantic Treaty Organization
p.	: Page
Para.	: Paragraf
ss	: Sayfa Aralığı
s.	: Sayfa
SRUHE	: San Remo Uluslararası Hukuk Enstitüsü
U.K.	: United Kingdom
U.N.R.I.A.A.	: United Nations Reports of International Arbitral Awards
U.S.	: United States
UAD	: Uluslararası Adalet Divanı
UHK	: Uluslararası Hukuk Komisyonu
USA	: United States of America
UKK	: Uluslararası Kızılhaç Komitesi
VAHS	: Viyana Andlaşmalar Hukuk Sözleşmesi
vd.	: Ve diğerleri
Vol.	: Volume

HARİTA LİSTESİ

Harita 1: Rusya'nın Ukrayna'yı İşgali – 20 Şubat 2024.....	84
---	----

ÖZET	
Başlık: Deniz Mayınlarının Kullanımı Nedeniyle Devletlerin Uluslararası Sorumluluğu	
Yazar: İbrahim DEMİR	
Danışman: Doç. Dr. Öğretim Üyesi Sezercan BEKTAŞ	
Sayfa Sayısı: viii (ön kısım) + 103 (ana kısım)	
Kabul Tarihi: 09/07/2024	
<p>Devletler denizlerdeki savaşlarda birbirlerine üstünlük kurabilmek ve düşmanlarını yenebilmek için deniz mayınlarını sıklıkla kullanmaktadır. Deniz mayınlarının kullanımına ilişkin ilk ve tek uluslararası anlaşma 18.10.1907 tarihli Otomatik Denizaltı Temashı Mayınlarına İlişkin Lahey-8 Andlaşması'dır. Lahey-8 Andlaşması'nda hangi deniz mayını türlerinin yasaklandığına ilişkin düzenlemeler mevcuttur. Bu Andlaşma'nın haricinde 1994 tarihli San Remo El Kitabı'nda deniz mayınlarıyla ilgili düzenlemeler bulunsa da bu bir uluslararası anlaşma niteliği taşımamakta, tavsiye niteliğinde olan bir kitaptır.</p> <p>Deniz mayınlarının deniz yetki alanlarında ve açık denizlerde kullanımı neticesinde ortaya hukuki sorunlar ve hak ihlalleri ortaya çıkabilmektedir. Özellikle 2001 yılında Uluslararası Hukuk Komisyonu'nun çıkarttığı Uluslararası Hukuka Aykırı Fiiller Sebebiyle Devletin Sorumluluğuna İlişkin Maddeler Metni'nde devletlerin uluslararası hukuka aykırı olan eylemlerinden kaynaklanan sorumluluğu ve bu sorumluluğun neticeleri düzenlenmiştir. Her ne kadar bu Metin uluslararası bir anlaşma niteliğini kazanmamış olsa da buradaki düzenlemeler örf ve adet kuralı olarak sayabileceğimiz genel kuralların sistematik olarak düzenlenmiş bir şeklidir. Özellikle devletlerin birbirleriyle silahlı çatışmalara girmesi halinde meydana gelebilecek hak ihlallerini, maddi ve manevi kayıplara engel olunabilmesi geçilebilmesi için bu Metin büyük bir öneme sahiptir. Uluslararası hukuktaki diğer tüm haksız eylemler gibi deniz mayınlarının da uluslararası hukuk kurallarına uyulmayarak kullanılmasının önüne geçilmesi için çok kapsamlı uluslararası bir çalışma gerekmektedir. Bu çalışmada deniz mayınlarının kullanım halleri, kullanımdan dolayı devletlerin uluslararası sorumluluğu ve uluslararası hukuka aykırı şekilde kullanılması durumunda bunun devletler açısından sonuçları açıklanmıştır.</p>	
Anahtar Kelimeler: Deniz Mayını, Eylem, İhlal, Uluslararası Sorumluluk	

ABSTRACT

Title of Thesis: International Responsibility of States For the Use of Naval Mines

Author of Thesis: İbrahim DEMİR

Supervisor: Assoc. Prof. Sezercan BEKTAŞ

Accepted Date: 09/07/2024

Number of Pages: viii (pre text) + 103
(main body)

States frequently use sea mines to gain superiority over each other and defeat their enemies in wars at sea. The first and only international convention on the use of sea mines is the Hague-8 Convention on Automatic Submarine Contact Mines dated 18.10.1907. In addition to this treaty, although the San Remo Manual dated 1994 contains regulations on sea mines, it is not an international treaty, but a book of recommendations.

Legal problems and abuse of rights may occur as a result of the use of sea mines in maritime jurisdictions and on the high seas. In particular, the Text of the Articles on State Responsibility for Acts Contrary to International Law issued by the International Law Commission in 2001 regulates the responsibility of states for acts contrary to international law and the consequences of such responsibility. Although this Text has not gained the character of an international treaty, the regulations herein are a systematic arrangement of the general rules that can be considered as customary rules. This Text is so important in order to inhibit abuse of rights, material and moral losses that may occur especially when states engage in armed conflicts with each other. Comprehensive international effort is required to prevent the use of sea mines in abuse of the rules of international law, Like all other unjust acts in international law. In this study, the conditions of use of sea mines and, responsibilities of state for using mine, and the consequences of their use in violation of international law are explained.

Keywords: Sea Mine, Action, Violation, International Responsibility

GİRİŞ

Deniz mayınları devletler tarafından deniz savaşlarında yüzyıllardır kullanılmaktadır. Kara savaşlarında meydana gelen silahlı çatışmalar nedeniyle ortaya çıkan yıkım, benzer şekilde deniz mayınlarının da sıklıkla, ölçsüz ve dikkatsiz bir şekilde kullanılması sonucunda denizlerde de görülmeye başlanmıştır. Sivil ve ticari gemilerle birlikte tarafsız devletlerin savaş gemileri de deniz mayınları nedeniyle hasar alabilmekte hatta bataabilmektedir. 1904-1905 Japon-Rus Savaşı'nda deniz mayınlarının çok yoğun, kuralsız ve dikkatsizce kullanımı nedeniyle çok sayıda sivil kayıplar yaşanmıştır. Devletler ise bu tarz kayıpların tekrar yaşanmaması için deniz mayınlarının kullanımına ilişkin Otomatik Denizaltı Temaslı Mayınlarına İlişkin Lahey-8 Andlaşması'nı 18.10.1907 tarihinde akdetmişlerdir.

Lahey-8 Andlaşması'ndan sonra 1. Dünya Savaşı'nda ve 2. Dünya Savaşı'nda deniz mayınları çok yoğun biçimde kullanılmış olup, sonraki savaşlarda da kullanılmaya devam etmiştir. Fakat devletler deniz mayınlarını kullanırken savaşı kazanma odaklı hareket ettikleri için uluslararası yükümlülüklerini görmezden gelebilmektedir. Bir devlet girdiği savaşta denize yerleştirdiği deniz mayınlarını saklı tutabilmekte ve tarafsız olan devletlerin savaş gemilerini, sivil ve ticari gemileri tehlikeye atabilmektedir. Nitekim Korfu Boğazı Davası'nda¹ böyle bir hadise yaşanmıştır. Biz de çalışmamızda özellikle Korfu Boğazı Davası'nı başlıkların altında ayrıntılı şekilde incelemiş bulunmaktayız.

1990 tarihinde İsveç, Birleşmiş Milletler Silahsızlanma Komisyonuna "Deniz Mayınlarının Kullanımının Yasaklanması veya Kısıtlanması Hakkında Taslak Protokol" sunmuş olup, bu protokol üzerinde devletler uzlaşa sağlayamamıştır. Deniz mayınlarının kullanımıyla ilgili 1994 tarihinde San Remo El Kitabı'nda birtakım düzenlemeler yer alsa da bu kitap bir uluslararası belge olmamakta, sadece tavsiye niteliği taşımaktadır.

Devletlerin genel olarak gerçekleştirdiği uluslararası hukuka aykırı eylemlerin tamamı için 2001 yılında Uluslararası Hukuk Komisyonu(UHK)² tarafından Uluslararası Hukuka Aykırı Fiiller Sebebiyle Devletin Sorumluluğuna İlişkin Maddeler

¹ Corfu Channel Case, UK v. Albania, ICJ, 9 April 1949, Kararın tamamı için bkz., <https://www.icj-cij.org/case/1/judgments>, E.T. 06/04/2024.

² UHK 1947 yılında Birleşmiş Milletler Şartı'nın 13/1-a maddesi uyarınca uluslararası hukukun gelişimini teşvik etmek, çalışmalar başlatmak ve tavsiyelerde bulunmak amacıyla kurulmuştur, <https://legal.un.org/ilc/>, E.T. 09/03/2024.

Metni³(Maddeler Metni) düzenlenmiş olup, henüz üzerinde anlaşma sağlanamamış olsa da düzenlemede yer alan birçok maddenin uluslararası hukuk bakımından uluslararası örf ve adet kuralı olduğu kabul edilmektedir.

Deniz mayınlarının kullanımının sınırlandırılmasına ilişkin uluslararası hukukta çok etkin ve sert bir düzenleme Lahey-8 Andlaşması haricinde bulunmamaktadır. Bu çalışmamızda deniz mayınlarının Lahey-8 Andlaşması'ndaki düzenlemelere uygun bir şekilde 1930 tarihli Devletlerin Sorumluluğu Tasarısı⁴, 1949 tarihli Cenevre Sözleşmeleri'ne Ek Uluslararası Silahlı Çatışmaların Mağdurlarının Korunmasına İlişkin 1 Numaralı Protokol⁵, San Remo El Kitabı⁶, Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi⁷ ve Maddeler Metni'ne atıf yapılarak uluslararası hukuktaki kullanımları ve bunlardan dolayı devletlerin sorumluluğu ile neticelerine cevaplar aranmıştır.

Çalışmamızın tamamı üç başlıktan oluşmaktadır. İlk bölümde deniz mayınlarının uluslararası hukuktaki statüsü üzerinde durulmuştur. İlk olarak deniz mayınlarının kavram ve türleri açıklanmış olup, tarihesine yer verilmiştir. İkinci olarak Lahey-8 Andlaşması ve San Remo El Kitabı'nda deniz mayınlarıyla ilgili yer alan düzenlemeler anlatılmış ve 1990 tarihli İsveç'in önerisinde⁸ yer verilmiştir. Daha sonrasında Uluslararası Adalet Divanı'nın(*International Court of Justice-UAD*) deniz mayınlarıyla ilgili kararları özetlenmiştir. Bunların akabinde deniz mayınlarının boğazlar, ulusal ve uluslararası sularda barış ve savaş zamanlarındaki kullanım halleri anlatılmıştır.

İkinci bölümde deniz mayınlarının uluslararası hukuka aykırı şekilde kullanımı sonucunda devletin uluslararası sorumluluğu anlatılmıştır. Bu bölüm anlatılırken ilk

³ Birleşmiş Milletler Genel Kurul Kararı olarak 59 maddeden oluşan A/RES/56/83 belgesiyle kabul edilmiştir. A/RES/56/83, Responsibility of States for Internationally Wrongful Acts, 12 December 2001, Yearbook of the International Law Commission, 2001, Vol. 2; Belgenin tamamı için bkz., https://legal.un.org/ilc/texts/instruments/english/draft_articles/9_6_2001.pdf, E.T. 09/03/2024.

⁴ Text Of Articles Adopted In First Reading By The Third Committee Of The Conference For The Codification Of International Law, Report of F. V. Garcia Amador, International Responsibility, YILC, Vol. II. 1956, Annex 3, A/CN.4/96, s. 225, https://legal.un.org/ilc/publications/yearbooks/english/ilc_1956_v2.pdf, E.T. 23/04/2024. https://legal.un.org/ilc/publications/yearbooks/english/ilc_1956_v2.pdf, E.T. 23/04/2024.

⁵ Melike Batur Yamaner vd., "12 Ağustos 1949 Tarihli Cenevre Sözleşmeleri ve Ek Protokolleri," *Galatasaray Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları*, (2009), 42, ss., 179-250.

⁶ San Remo El Kitabı tam metin için bkz., <https://ihl-databases.icrc.org/en/ihl-treaties/san-remo-manual-1994>, E.T. 30/03/2024.

⁷ United Nations Convention on the Law of the Sea, A/CONF.62/122, 10 December 1982, https://legal.un.org/diplomaticconferences/1973_los/docs/english/vol_17/a_conf62_122.pdf, E. T. 30/03/2024.

⁸ Naval Armaments and Disarmament a Protocol on Sea Mine Working Paper Submitted by Sweden, A/CN.10/141, 08 May 1990, <https://s3.amazonaws.com/unoda-web/documents/library/A-CN10-141.pdf>, E.T. 18/05/2024.

olarak uluslararası hukukta sorumluluk kavramı açıklanmıştır. İkinci olarak deniz mayınlarının kullanımında devletlerin uluslararası yükümlülüğü anlatılmış olup, bu konu altında deniz mayınları ile ilgili uluslararası hukuk normlarının devleti bağlaması ve devletin sorumluluğunun şartlarına değinilmiştir. Daha sonrasında deniz mayınlarının uluslararası hukuka aykırı şekilde kullanımı nedeniyle oluşan zarar kavramı ve türleri üzerinde durularak ayrıca kusur ve zaman bakımından da açıklama yapılmıştır. İkinci bölümün sonraki kısmında devlet organlarının deniz mayınlarının uluslararası hukuka aykırı kullanımı nedeniyle devlete atfedilme durumları anlatılmıştır. İkinci bölümün bir sonraki kısmında ise özel askeri şirketler tarafından deniz mayınlarının uluslararası hukuka aykırı şekilde kullanılması halinde devletlerin sorumluluğu açıklanmıştır. Son kısmında deniz mayınlarının uluslararası hukuka aykırı şekilde kullanımı halinde devletin sorumluluğunu ortadan kaldıran haller anlatılmıştır.

Üçüncü bölümde Maddeler Metni çerçevesinde devletlerin deniz mayınlarını uluslararası hukuka aykırı şekilde kullanması nedeniyle oluşan sorumluluğun uluslararası hukuktaki neticeleri açıklanmıştır. Bu neticeler iki türdür. Birincisi ihlale son verme ve ihlali tekrar etmeme yükümlülüğüdür. İkincisi ise onarım yükümlülüğüdür. Onarım yükümlülüğü eski hale getirme, tazminat veya tarziye olarak üç başlık altında incelenmiştir. Sonrasında uluslararası hukuktaki emredici hukuk kuralları açıklanmış ve deniz mayınlarının bu kurallara aykırı şekilde kullanması ve ağır ihmal oluşması halinde devletlerin sorumluluğunun sonuçları anlatılmıştır. Bunlar uluslararası hukuktaki emredici kuralları ağır şekilde ihlal eden devlet ile diğer devletlerin birlikte işbirliği yapmama, vuku bulan uluslararası hukuka aykırı durumu tanımama ve ağır ihlalde bulunan devlete karşı bu ihlalle ilgili olarak yardımda bulunmama yükümlülükleri olmak üzere üç alt başlık şeklinde anlatılmıştır.

Son olarak sonuç kısmında deniz mayınlarının uluslararası hukuktaki mevcut durumu değerlendirilerek Lahey-8 Andlaşması dışında bir anlaşmanın yapılamamış olmasından bahsedilerek, devletlerin uluslararası andlaşma akdedebilmesi için bir zorlama mekanizmasının olmamasına rağmen deniz mayınlarını uluslararası hukuka aykırı şekilde kullanmasının nasıl önlenebileceğine dair önerilere yer verilmiştir.

Çalışmanın Konusu

Tezin ana konusu uluslararası hukuk açısından deniz mayınlarının kullanımı ile birlikte meydana gelen uluslararası hukuka aykırı eylemlerden kaynaklanan devlet sorumluluğu ve hukuki neticeleriyle ilgilidir.

Çalışmanın Amacı

Denizlere bırakılmış olan deniz mayınlarının başıboş hale gelmesi veya bir savaş olmamasına rağmen imha edilmemeleri her türlü deniz aracı için tehlike arz etmektedirler. Bu çalışmada yaşanabilecek insan ölümlerinin ve hak kayıplarının önüne geçmek amacıyla deniz mayınlarının savaşta ve barışta kullanım alanları anlatılmaya çalışılmış olup, deniz mayınlarının herhangi bir hak ihlali veya zarara neden olmadan kullanılabilmesi amaçlanmaktadır.

Çalışmanın Önemi

Deniz mayınlarıyla ilgili uluslararası hukukta çok etkili bir düzenleme bulunmamaktadır. Bu nedenle devletler ister savaşta olsun ister barışta olsun deniz mayınlarını kullanmakta çok çekince göstermemektedir. Uluslararası hukukta etkili bir deniz mayını düzenlemesi olmamasından mütevellit tarafsız devletlerin savaş gemileri, sivil ve ticari gemiler hasar almakta, batmakta ve hak ihlalleri oluşmaktadır. Bu çalışmanın önemi deniz mayınlarının meydana getirdiği veya getirebileceği zararlar ile hak ihlallerine dikkat çekerek etkili bir uluslararası bir düzenleme yapılmasına dikkat çekebilmektir.

Çalışmanın Yöntemi

Çalışma yapılırken deniz mayınlarının kullanımı, devletlerin sorumluluğu ve hukuki neticeleriyle ilgili olarak Lahey-8 Andlaşması ile uluslararası mevzuat ve mahkeme kararları değerlendirme altına alınarak incelenecektir. Bu inceleme yapılırken kitaplar, dergiler, Google Book, Scholar ve Dergipark gibi internet siteleri üzerinden erişim sağlanabilen kaynaklar ve internet siteleri de tezin yazımında kullanılacaktır.

1. BÖLÜM: DENİZ MAYINLARININ ULUSLARARASI HUKUKTAKİ STATÜSÜ: KAVRAM, TARİHÇE, ULUSLARARASI ANDLAŞMALAR, KULLANIM HALLERİ

1.1. Deniz Mayınları

1.1.1. Genel Olarak

Deniz mayınları, denizcilik güvenliği açısından tehlike arz eden ve büyük endişeye yol açan sorunlardan birisidir. Kıyı devletleri tarafından tercih edilen deniz mayınları, çoğunlukla savaş zamanlarında kendi kıyılarını ve topraklarını düşman gemilerinden korumak amacıyla kullanılsa da bu mayınlar sivil gemilere ve denizcilik faaliyetlerine yönelik verdiği ağır zararların yanı sıra insan hayatını da tehlikeye atmaktadır.

Deniz mayınlarının kullanımı deniz ticaretini engelleyerek denizcilikle ilgili birçok alanı olumsuz şekilde etkileyebilmektedir. Sivil, ticari veya tarafsız devletlerin savaş gemilerinin bir deniz mayını nedeniyle zarar görmesi veya batması ya da bu nedenlere bağlı olarak insanların canlarını kaybetmesi halinde deniz mayını kullanan devletlerin sorumlu olmasına ve bu mayınların nasıl kullanılması gerektiğine dair uluslararası hukukta uluslararası andlaşmalar yapılmıştır. 1861-1865 Amerikan İç Savaşı'nda, 1936-1939 İspanya İç Savaşı'nda, 1979-1990 Nikaragua Çatışmaları'nda, 1983-2009 Sri Lanka Çatışmaları'nda, 2011 Libya İç Savaşı'nda, 2017-2018'de Yemen yakınlarındaki Bab el-Mandeb Boğazı ile Kızıldeniz'de yaşanan çatışmalarda ve 2014'te başlayan Rusya-Ukrayna çatışmaları esnasında Azak Denizi'nde deniz mayınları rapor edilmiştir.⁹ Son olarak 24 Şubat 2022 tarihine Rusya'nın Ukrayna'yı işgal girişimiyle başlayan Ukrayna-Rusya Savaşı'nda Karadeniz ve Azak Denizi'ne yerleştirilmiş mayınların¹⁰ siviller üzerinde zararlı etkileri meydana gelmekle birlikte bu yaşananlar devlet olsun veya olmasın silahlı çatışmalardaki tüm taraflara deniz mayınlarının kullanımının uluslararası hukuktaki hükümlerle sınırlandırıldığı, Cenevre Çağrısı tarafından hatırlatılmaktadır.¹¹

⁹ Naval Mines and International Humanitarian Law.

¹⁰ Raul Pete Pedrozo, "Russia-Ukraine Conflict: The War at Sea" *International Law Studies*, 100, (2023), s. 32.

¹¹ Cenevre Çağrısı ilk olarak silahlı çatışma olmasa dahi anti personel mayınlarının meydana getirdiği sivil ölümler ve bunların tehlikelerine karşılık kurulmuş bir sivil toplum kuruluşudur. Daha sonrasında ise vizyonunu genişletmiştir. Yaşanan silahlı çatışmalarda uluslararası hukuk ilkelerine saygı duyularak

Bu bölümde deniz mayınlarının öncelikle geçmişten günümüze kadar olan tarihi, sonrasında deniz mayınlarının türleri anlatılmıştır. Sonrasında Uluslararası Adalet Divanı'nın deniz mayınlarıyla ilgili olan kararları özetlenip, en sonunda ise uluslararası hukuktaki deniz mayınlarıyla ilgili düzenlenen uluslararası andlaşmalara göre deniz mayınlarının nasıl kullanılması gerektiğine değinilmiştir.

1.1.2. Kavram ve Türleri

Deniz mayınının uluslararası hukukta açık bir tanımlaması bulunmasa da deniz tabanına, toprak altına veya denizin içine yerleştirilen, gemilerin hasar almasına veya batmasına neden olan ya da gemilerin belirli bir bölgeye girmesine engel olan patlayıcı silahlar olarak tanımlayabiliriz.¹²

Teknolojinin özellikle son yüzyılda ciddi şekil gelişim göstermesi sonucunda günümüzde 6 tip deniz mayını bulunmaktadır:¹³

- Demirli mayın, bir çapa ile deniz yatağının dibine bağlanan ve deniz yüzeyinin altında asılı duran mayındır. Genellikle bir gemi ile temas ettiğinde patlar.¹⁴ 200 metreden daha derin sulara yerleştirilecek şekilde tasarlanmıştır. Tespit edildiği takdirde imha edilmesi oldukça kolaydır.
- Serseri mayın, suyun her derinliğine istenildiği gibi yerleştirilen mayın türüdür. Bu mayın suya yerleştirildikten sonra belli bir düzen ve kontrol olmaksızın rastgele hareket eder. Bu mayının kontrolü oldukça zordur. Karşısına çıkan her türlü nesneye zarar verme potansiyeline sahiptir. Demirli mayın asılı durmasını sağlayan çapadan ayrılması halinde serseri mayına dönüşmektedir.¹⁵

sivillerin korunmasını amacını hedeflemektedir. <https://www.genevacall.org/>, E.T. 09/06/2024; Naval Mines and International Humanitarian Law.

¹² "International Law Applicable to Naval Mines", Chatham House, *International Security Department Workshop Summer*, (Ekim 2014), s. 3; Fevzi Topsoy, "Ukraya-Rusya Savaşının Yeniden Hatırlattığı Önemli Bir Sorun: Deniz Mayınları ve Hukuki Sorumluluk", *Ukraya Rusya Savaşı'nın Sigortalarına Etkisi Konferansı* içinde, *Dehukam Deniz Hukuku Dergisi* (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ocak 2023), s. 134.

¹³ "International Law Applicable to Naval Mines", s. 3; Sezercan Bektaş, ANALİZ - Karadeniz'deki Mayınlar ve Uluslararası Hukuk, <https://www.aa.com.tr/tr/analiz/analiz-karadenizdeki-mayinlar-ve-uluslararasi-hukuk/2568218>, E.T. 16/03/2024.

¹⁴ Amerika Birleşik Devletleri'nin donanmasına ait 1988 yılında Samuel B Roberts ve 1991 yılında Tripoli isimli savaş gemilerinin hasar almalarına neden olmuştur. <https://www.history.navy.mil/browse-by-topic/ships/modern-ships/uss-tripoli.html>, <https://www.history.navy.mil/browse-by-topic/ships/modern-ships/uss-samuel-b--roberts--ffg-58-.html>, E.T. 22/03/2024.

¹⁵ 2022 yılı mart ayında Rusya Federal Güvenlik Servisi'nin duyurusuna göre 420 tane mayın Karadeniz'de serbest halde dolaşmaktadır. 10 Kasım 2022 tarihinde de bu mayınlardan bir tanesi Türk

- Dip mayın, deniz yatağına yerleştirilen teknolojik olarak gelişmiş mayın türüdür. Geçen gemilerin manyetik, akustik, elektrik ya da basınç imzalarını algılaması halinde çalışır. Suyun 200 metreden daha derinlerine yerleştirilir. Bu mayın türü uzaktan devreye sokulabildiği gibi devre dışı da bırakılabilir. Ayrıca kendi kendini imha etme yeteneğine de sahiptir.
- Uzaktan kontrollü mayın, akustik sinyallerle uzaktan etkinleştirilebilen ya da etkisiz hale getirilebilen bir mayın türüdür. Yukarıda açıkladığımız mayın türlerine kıyasla tehlike oluşturma durumu çok daha düşüktür.
- Denizaltı tarafından atılan mayın, deniz altından bir torpido gibi fırlatılan ve deniz yatağına yerleştirilen bir mayın türüdür. Çalışma sistemi dip mayınlarıyla aynıdır.
- Yükselen mayın, ileri bir teknolojiye sahip ve suyun 2000 metre derinliğindeki deniz yatağına kadar yerleştirilebilen bir mayın türüdür. Yükselen mayınlar genellikle denizaltılara yönelik kullanım amacıyla tasarlanmış olmasına rağmen yüzen ya da ateşlenen patlayıcı yükünü belirli bir mesafeyi hedef alarak serbest bırakma üzerine programlanmıştır.

1.1.3. Tarihçe

Tarihte ilk deniz mayını olarak adlandırabileceğimiz bir deniz silahı milattan önce 668 yılında kullanıldığını söyleyebiliriz.¹⁶ Bu deniz silahı ayrıca Rum Ateşi olarak da bilinmektedir. Rum ateşi, fiçilerin içlerine kükürt, potasyum nitrat, nafta ve fosfor konulup, bu fiçiler ateşe verilerek denize bırakılmasıyla oluşan bir deniz silahıdır. Gelgit akıntısı sayesinde de düşman gemilerine doğru yönlendirilerek gemilerin batırılmaları sağlanmıştır Bu kullanım amacından dolayı Rum ateşi, serseri mayına benzerlik göstermektedir.¹⁷

16. yüzyılda Çin Hanedanlığı tarafından Çin kıyılarında faaliyet gösteren korsanlara karşı kullanmak amacıyla prototip olarak bir mayın geliştirilmiş¹⁸ olmakla birlikte Antwerp kuşatmasında(1584-1585) İspanyol donanmasına yönelik deniz mayınına

balıkçı teknesine çarpmış ve gemi hasar almıştır. <https://www.denizhaber.net/balikci-teknesinde-2-metrelik-mayin-deligi-haber-111464.htm>, E.T. 22/03/2024.

¹⁶ Rob Hoole, “Development of Naval Minewarfare”, https://www.mcdoa.org.uk/Development_of_Minewarfare.htm, E.T.16/03/2024.

¹⁷ Rob Hoole, “Development of Naval Minewarfare”.

¹⁸ “International Law Applicable to Naval Mines”, s. 2.

benzeyen patlayıcılar kullanılmıştır¹⁹. Ayrıca 1860-1865 Amerikan İç Savaşı, 1853-1856 Kırım Savaşı, 1904-1905 Rus-Japon Savaşı, 1884-1885 Çin-Fransa Savaşı'nda da deniz mayınları yoğun bir şekilde kullanılmıştır.²⁰ Deniz mayınları nedeniyle batan ilk gemi 1862 tarihinde Amerikan İç Savaşı esnasında USS Cairo isimli Amerika Birleşik Devletleri(ABD) gemisi olmuştur.²¹

Yıllar içerisinde yaşanan teknolojik gelişmeler ve meydana gelen bu çatışmalardan sonra denizlerdeki süper güçler deniz mayınlarının kullanımıyla ilgili kısıtlamalar getirilmesini arzu etmişlerdir. Fakat bu duruma gelişmekte olan deniz güçleri denizlerde kendilerinin takip edilmesini engellemek için denizlere mayın yerleştirme ve abluka kurma yeteneklerini korumak istemelerinden dolayı karşı çıkmışlardır.²² Ayrıca ticaret gemilerinin deniz mayınlarına yönelik eğilimi tamamen yasaklanmasına yönelik olmuştur. Yaşanan bu olaylar meydana gelen savaşıardan sonra 18.10.1907 tarihinde Otomatik Denizaltı Temaslı Mayınlarına İlişkin Lahey Andlaşması (Lahey-8 Andlaşması) imzalanmıştır.²³

Deniz mayınlarının kullanımını kısıtlayan ve kullanım metodlarıyla ilgili düzenlemeler içeren Lahey-8 Andlaşması'nın 1910 yılı ocak ayı itibariyle yürürlüğe girmesinden 4 sene sonra Birinci Dünya Savaşı patlak vermiştir. Her ne kadar Lahey-8 Andlaşması imzalanmış olsa da bunu imzalayan devletlerden bazıları deniz mayınlarını bu andlaşmaya uymaksızın kullanmışlardır. 1936-39 İspanya İç Savaşı'nda deniz mayınları 5 tane ticaret gemisine isabet etmiştir. İkinci Dünya Savaşı'nda da özellikle Almanya ve İngiltere her ne kadar 1907 tarihli Lahey-8 Andlaşması'a taraf olsalar da deniz mayınlarını çok yoğun bir şekilde kullanmıştır. Fakat deniz mayınlarının kullanımlarını diğer devletlere bildirmişlerdir. İkinci Dünya Savaşı'nda Japonya tarafından ABD'ye ait olan Pearl Harbor'a yapılan saldırıdan sonra patlak veren Japonya-ABD çatışmalarında da deniz mayınları Pasifik Okyanusu'nda ABD tarafından yoğun bir biçimde kullanılmıştır. Ayrıca ABD tarafından Japonya karasularına yaklaşık olarak 12 bin adet

¹⁹ Topsoy, "Deniz Mayınları ve Hukuki Sorumluluk", s. 135.

²⁰ "International Law Applicable to Naval Mines, s. 2, Bektaş, ANALİZ - Karadeniz'deki Mayınlar.

²¹ Thomas H. Mcgrath, "The Eventual Preservation and Stabilization of the USS Cairo", *International Journal of Nautical Archaeology* 10, 2, (1981), s. 79; <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1111/j.1095-9270.1981.tb00015.x>, E.T. 29/04/2024.

²² "International Law Applicable to Naval Mines", s. 2.

²³ Steven Haines, "1907 Hague Convention VIII Relative to the Laying of Automatic Submarine Contact Mines", *International Law Studies* 90, (2014), s. 420; Andlaşmanın tam metni için bkz., <https://ihl-databases.icrc.org/assets/treaties/215-IHL-23-EN.pdf>, E.T. 29/04/2024; Sözleşmeye taraf olan devletler için bkz., <https://ihl-databases.icrc.org/en/ihl-treaties/hague-conv-viii-1907/state-parties?activeTab=undefined>. E.T. 29/04/2024.

deniz mayını bırakılmıştır.²⁴ Vietnam Savaşı'nda da ABD tarafından Kuzey Vietnam kıyılarına binlerce mayın bırakılmış ve sadece 3 gün içerisinde 27 tane ticari gemi bu mayınlara çarpmıştır. Ayrıca savaş bitmesine rağmen 2 sene boyunca Kuzey Vietnam'ın kıyılarında gemi trafiği ABD tarafından yerleştirilen mayınlar tarafından %95 oranında engellenmiştir.²⁵

25. Uluslararası Kızıl Haç Konferansı'nın 7 sayılı kararında uluslararası insancıl hukuk bakımından meydana gelen deniz savaşlarındaki bazı alanların hukuki bir düzenlemeye ihtiyacı olduğu ifade edilmiştir.²⁶ Falkland Savaşı, İkinci Dünya Savaşı'ndan bu yana ilk büyük deniz operasyonunu beraberinde getirmiş olup, sivil ya da tarafsız gemilerin güvenliği açısından ciddi bir soruna yol açmamış olsa da yasak bölgelerin kullanımına ilişkin önemli sorunları gündeme getirmiştir. Öte yandan İran ve Irak arasındaki savaşta sivil gemilere yönelik kapsamlı saldırılarla birlikte, savaşan devletlerce yasak bölgelerin kullanımı da söz konusu olmuştur. Son olarak, deniz mayınlarının döşenmesinin savaşmayan devletler bakımından birtakım zorluklar çıkarttığını belirtmemiz gerekir. Bu tür mayınlar İran/Irak savaşında döşenmiş ve döşenen deniz mayınlarının bazıları tarafsız devletler tarafından kaldırılabilmiştir. Ayrıca 1995 yılında Uluslararası Kızılhaç Komitesi tarafından Sri Lanka'da yaşayan sivillere yardım malzemesi götürmek üzere kiralanan bir gemi, bir deniz mayınına çarparak ağır hasar görmüş ve batmıştır.²⁷

Denizlerde yaşanan bu gelişmelerden sonra deniz mayınlarıyla ilgili uluslararası düzenlemeler 1907 tarihli Lahey-8 Andlaşması'ndan sonra 1990 tarihinde İsveç tarafından deniz mayınlarıyla ilgili Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'na (*United Nations General Assembly-BMGK*) öneri sunulmuş fakat destek görmemiştir.²⁸ Bunun akabinde 1995 tarihli Denizdeki Silahlı Çatışmalarda Uygulanacak Uluslararası Hukuka İlişkin San Remo El Kitabı'nda deniz mayınlarının kullanımı hakkında bir takım düzenlemelere yer verilmiştir.²⁹

²⁴ Haines, "1907 Hague Convention VIII", ss. 433-437.

²⁵ "Naval Mine Warfare: Operational and Technical Challenges for Naval Forces.", *Amerika Birleşik Devletleri: National Academy Press*, 2001, s. 18. <https://nap.nationalacademies.org/catalog/10176/naval-mine-warfare-operational-and-technical-challenges-for-naval-forces>, E.T. 20/03/2024.

²⁶ Yirmi Beşinci Uluslararası Kızılhaç Konferansı'ndaki Kararları için bkz., <https://international-review.icrc.org/sites/default/files/S0020860400025067a.pdf>, E.T. 29/03/2024.

²⁷ Louise Doswald-Beck, "San Remo Manual On International Law Applicable To Armed Conflict At Sea", *International Review of the Red Cross*, (1961-1997) 35, 309, (1995), s. 585-586.

²⁸ Topsoy, "Deniz Mayınları ve Hukuki Sorumluluk", ss. 154-156.

²⁹ San Remo El Kitabı tam metin için bkz., <https://ihl-databases.icrc.org/en/ihl-treaties/san-remo-manual-1994>, E.T. 30/03/2024.

1.2. Uluslararası Hukukta Deniz Mayınları

1.2.1. Genel Olarak

1899 yılında Lahey’de, temel amacı silahlanmanın sınırlandırılması olan uluslararası bir konferans düzenlenmiştir. Bu konferansın neticesinde üç konvansiyon ve silahlarla ilgili üç deklarasyon ortaya çıkmıştır. Bu belgelerden sadece bir tanesi doğrudan deniz savaşlarını ilgilendiren bir belgeydi.³⁰ Bu belge 1864 Cenevre Sözleşmesi’nin hükümlerini denizdeki savaşa genişleten 1899 Lahey Andlaşması-3 olarak adlandırılmıştır.³¹ 1899 yılındaki konferansta verilen öncelik denizde değil karada gerçekleşen savaşların kurallarını düzenlemektir. 19. yüzyılda büyük devletlerin denizlerdeki çatışmalarını da içeren savaşların sayısı oldukça fazlaydı. Fakat deniz savaşı açısından önemli derecede sayılabilecek kadar yoğun ve uzun süren genel bir büyük güç savaşı yaşanmamıştı. 1904-1905 Rus-Japon Savaşı’nda deniz mayınlarının çok yoğun bir şekilde kullanılması ve buna müteakip savaş gemilerinin yanında ticari ve sivil gemilerin de yoğun bir şekilde mayın tehdidiyle karşı karşıya kalması sebeplerinden ötürü deniz mayınlarının tamamen yasaklanması gündeme gelmiştir.³²

Deniz mayınlarının denizlerde gerçekleşen savaşlar boyunca özellikle sivil ve ticari gemilere karşı vermiş olduğu zararlar göz önünde bulundurulduğu zaman bazı devletler tüm deniz mayınlarının yasaklanmasını istemiş olsa da geliştirmekte olan devletler bu duruma karşı çıkmıştır. Gerçekleştirilen görüşmelerden sonra 1907 tarihli Lahey-8 Andlaşması imzalanmıştır.³³ Bu Andlaşma’da tüm ulusların ortak yolu olan denizyollarında seyrüsefer serbestisi ilkesi³⁴ benimsenmiştir. Gemilerin barışçıl seyrüsefer haklarını deniz mayınları tarafından engellenmemesi amaçlanmıştır. 1904-

³⁰ Haines, “1907 Hague Convention VIII”, s. 417.

³¹ Serdar Sarısrı, *Demografik Oyun: Sürgün, 1919-1923*, (Türkiye: Kültür Sanat Yayıncılık), 2006, ss. 363-366; Haines, “1907 Hague Convention VIII”, s. 417.

³² Haines, “1907 Hague Convention VIII”, s. 418-419.

³³ Bektaş, ANALİZ - Karadeniz’deki Mayınlar.

³⁴ Lahey-8 Andlaşması’nın birinci maddesine göre serseri mayınlar kullanıldıktan bir saat sonra etkisiz hale gelecek şekilde tasarlanmak zorundadır. İkinci ve üçüncü maddesinde deniz mayınlarının kullanımının ticari gemilerin yollarını kesme amacı taşıması ve barışçıl gemi seferlerinin tehlikeye girmemesi şartı koşulmuştur. Görüldüğü üzere Lahey-8 Andlaşması barışçıl amaç taşıyan gemilerin gemi seyrüseferlerine herhangi bir zarar gelmesini engelleme amacı taşımaktadır. Lahey-8 Andlaşması madde 1, 2 ve 3; Andlaşma’nın İngilizce metni için bkz., <https://ihl-databases.icrc.org/assets/treaties/215-IHL-23-EN.pdf>, E.T. 29/04/2024; Yusuf Aksar, *Teoride ve Uygulamada Uluslararası Hukuk II*, (Ankara: Seçkin Yayınları, 2015), s. 42, 43.

1905 Rus-Japon Savaşı'nda deniz mayınlarının açık denizlere yoğun bir şekilde yerleştirilmesi bu andlaşmanın imzalanmasındaki en büyük etken olmuştur.³⁵

San Remo Konferansı'nın yapıldığı tarihe kadar denizlerde deniz mayınlarının kullanımıyla ilgili 1907 tarihli Lahey-8 Andlaşması haricinde bir andlaşma yapılmamış olup uluslararası hukukta da çok ciddi bir gelişme yaşanmamıştır. İtalya'nın San Remo kentinde bulunan Uluslararası İnsancıl Hukuk Enstitüsü (*Customary International Humanitarian Law-UIHE*) tarafından yürütülen bir projede de uluslararası insancıl hukuk teamülleri çalışması kapsamlı bir şekilde incelenmiş olması nedeniyle silahlı çatışmanın denizle ilgili yönlerini özel olarak düzenleyen kuralların incelenmesinden kaçınılmıştır. Bu nedenle denizlere mayın yerleştirme faaliyetlerini düzenleyen kurallar dahil edilmemiştir.³⁶ Barış zamanı deniz hukuku, BM deniz hukuku konferansları, özellikle de 1974 ve 1982 yılları arasında gerçekleşen ve 1982 tarihli Birleşmiş Milletler Deniz Hukuk Sözleşmesi³⁷ ile sonuçlanan görüşmeler neticesinde deniz hukuku bazında önemli gelişmeler yaşanmışsa da deniz mayınlarının kullanımıyla ilgili net bir çalışma yapılmamıştır. Birinci ve İkinci Dünya Savaşları'nın bitiminden bugüne kadar denizlerde meydana gelen ve hukuki meseleleri de öne çıkaran bir dizi çatışma yaşanmıştır. 1990'da Kuveyt'in işgalinin ardından Irak'a karşı BM tarafından düzenlenen operasyon, 1980-88 İran-İrak Savaşı ve 1992'deki Falkland Savaşı deniz mayınlarının aktif olarak kullanıldığı savaşlardır.³⁸

Bu yaşanan gelişmelerden sonra uluslararası hukukta deniz mayınlarının kullanımı açısından tavsiye niteliği taşıyan bir andlaşma niteliğine sahip olmayan 1995 tarihli Denizde Silahlı Çatışmalara Uygulanacak Uluslararası Hukuka İlişkin San Remo El Kitabı hazırlanmıştır. Uluslararası hukukta atılan yukarıda anlattığımız adımlardan sonra denizlerde deniz mayınlarının kullanımı tamamen yasaklanmamış olsa da kısıtlanmıştır.³⁹ Aşağıda deniz mayınlarının uluslararası hukuktaki düzenlemeler kapsamında kullanımıyla ilgili açıklamalar yapılacaktır.

³⁵ Hüseyin Arabacı, Murat Karataş, "Deniz Mayınlarının Osmanlı Devletindeki Gelişimi ve 1915 Çanakkale Boğaz Savunmasındaki Rolü", *Vakanüvis-Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi* 6, 1, (2021), s. 42.

³⁶ Haines, "1907 Hague Convention VIII", s. 439.

³⁷ United Nations Convention on the Law of the Sea, A/CONF.62/122, 10 December 1982.

³⁸ Haines, "1907 Hague Convention VIII", ss. 440-442.

³⁹ Bektaş, ANALİZ – Karadeniz'deki Mayınlar.

1.2.2. Uluslararası Hukukta Deniz Mayınlarıyla İlgili Düzenlemeler

1.2.2.1. Deniz Mayınlarıyla İlgili 1907 tarihli Otomatik Denizaltı Temaslı Mayınlarına İlişkin Lahey (Lahey-8) Andlaşması'ndaki Düzenlemeler

Lahey-8 Andlaşması'nın birinci maddesine göre otomatik temaslı deniz mayını yerleştiren eğer ki kontrolünü kaybederse deniz mayını bir saat içerisinde zararsız bir hale gelmelidir. Diğer bir ifadeyle demirlenmiş deniz mayınının üretim teknolojisi, kontrolden çıktıktan sonra bir saat içerisinde kendi kendine etkisiz hale gelecek şekilde olmalıdır. Bu düzenlemeden yola çıkarak, demirlenmemiş deniz mayınlarının da kullanımının kesinlikle yasak olduğu sonucuna ulaşmaktayız. Maddenin ikinci fıkrasında ise kendi kendine etkisiz hale gelmeyen deniz mayınlarının kullanımı ve üretimi yasaklanmıştır. Maddenin üçüncü fıkrasında da fırlatılan torpido eğer ki hedefini ıskalarsa kesinlikle etkisiz hale gelmelidir. Dolayısıyla bu üç mayın türünün de ortak yönü kullanıldıktan sonra zarar vermeyecek bir mayına dönüşmesidir (Madde-1).

Lahey-8 Andlaşması'na göre savaşan devletlerin birbirlerinin kıyılarına ve limanlarına sadece ticari gemilerin yolunu kesmek saikiyle deniz mayını yerleştirilmesi yasaklanmıştır (Madde-2). Demirli deniz mayınlarının kullanımı halinde bunu kullananlar barışçıl gemi seferlerini tehlikeye sokmayacak önlemleri almakla mükelleftir. Ayrıca savaşan devletler, bu mayınları sınırlı bir süre sonrasında kullanılamaz hale gelebilmesi için gerekli tüm adımları atmaya, deniz mayınının savaşan devletin gözetimi altından çıktıktan sonra gecikmeksizin gemi sahiplerine bildirmeye ve bu bildirim diplomatik kanallarla ivedilikle hükümetlere iletilmesi gerekmektedir (Madde-3).

Tarafsız bir devletin kıyılarına demirli mayınlar yerleştirildiği takdirde tarafsız devletler, savaşan devletlerin alması gerektiği tüm önlemleri almak zorundadır. Tarafsız devlet demirli mayınların yerleştirildiği yerlerdeki gemilerin sahiplerine ivedilikle durumu bildirmeli ve diplomatik yollarla gecikmeksizin hükümetlere de iletilmelidir (Madde-4).

Devletlerin birbirleriyle savaşı sona ermesi halinde her devlet kendisinin yerleştirdiği demirli deniz mayınlarını temizlemekle yükümlüdür. Fakat savaşan devletlerden birisi diğer devletin kıyılarına demirli mayınları yerleştirmişse bu durumu demirli mayınların

tümünü konumlarıyla birlikte diğer devlete bildirmelidir. Buna müteakip her devlet kendi sularında bulunan mayınları ivedilikle temizlemelidir (Madde-5).

Her ne kadar Lahey-8 Andlaşması deniz mayınlarının oluşturacağı zararları en aza indirmek için akdedilmişse de bu Andlaşma'nın uygulanabilmesi için her iki savaşan devletin de taraf olması gerektiği ifade edilse de (Madde-7) deniz mayınlarının kullanımıyla ilgili uluslararası kurallar birer uluslararası örf ve adet kuralına dönüştüğü için Lahey-8 Andlaşması'na taraf olmayan diğer devletler bakımından da bağlayıcılığı bulunmaktadır.⁴⁰ Ayrıca Andlaşma 7 yıllığına akdedilmiş olsa da ihbar edilmesi halinde sona ereceği aksi halde yürürlükte kalacağı hükme bağlanmıştır. Günümüze kadar herhangi bir ihbar edilme olmadığı için Lahey-8 Andlaşması hâlâ yürürlüktedir.

1.2.2.2. 1995 tarihli Denizde Silahlı Çatışmalara Uygulanacak Uluslararası Hukuka İlişkin San Remo El Kitabı'nda Yer Alan Deniz Mayınlarıyla İlgili Düzenlemeler

Denizde gerçekleşen silahlı çatışmaların hukuki statüleriyle ilgili 1987'de San Remo'da başlayan yıllık toplantılar, San Remo Uluslararası Hukuk Enstitüsü (*San Remo International Institute of International Law-SRUHE*) tarafından Uluslararası Kızılhaç Komitesi (*International Committee of the Red Cross-UKK*) ve farklı ulusal dernekleri de içine alarak çeşitli kurumlarla birlikte işbirliği yapılarak düzenlenmiştir. Bir sonraki toplantı İspanyol Kızılhaçı ile işbirliği içinde 1988 yılında Madrid'de düzenlenmiştir. Bu toplantıda denizdeki silahlı çatışmaların hukuki statüsünün gelişimini ilgilendiren bir eylem planı oluşturulmuştur. Daha sonraki toplantılar Bochum, Toulon, Bergen, Ottawa, Cenevre ve son olarak Livorno'da gerçekleştirilmiştir. Bu toplantıların ilk dördü sırasıyla Almanya, Fransa, Norveç ve Kanada Ulusal Dernekleri ile işbirliği yapılarak düzenlenmiştir. UKK, Cenevre'de düzenlenen toplantıyı birlikte organize etmenin yanı sıra, bu süreç esnasında SRUHE'ye tavsiyeler vererek, taslak hazırlama çalışmalarını koordine etmiş olup, idari ve sekreteryaya işlerine de katkıda bulunmuştur. Uluslararası Kızılhaç Komitesi taslağın hazırlanmasını organize etmek amacıyla, raporları yıllık toplantılardaki tartışmaların temelini oluşturan raportörlerin üç toplantısını düzenlemiştir.⁴¹

⁴⁰ Haines, "1907 Hague Convention VIII", s. 431.

⁴¹ Louise Doswald-Beck, "San Remo Manual on International Law", s. 587.

San Remo El Kitabı devletler için bağlayıcı bir belge niteliği taşımamaktadır. Uzmanlar, uluslararası hukuktaki belirsizliklerin boyutunu hesaba katarak, konuyla ilgili bir andlaşma taslağı hazırlamak için diplomatik müzakerelere başlamanın erken olduğuna karar vermişlerdir. Bu nedenle yapılan çalışmaların başlangıcında mümkün görünenden çok daha fazla sayıda olan teamül hukukunun mevcut içeriğiyle ilgili andlaşma alanları bulmaya odaklanılmıştır. İkinci adım olarak uzmanlar, aşamalı bir şekilde uluslararası hukukta yenilikçi öneriler üzerinde bir uzlaşmaya varmak için görüşmeler gerçekleştirmişlerdir. Ancak, San Remo El Kitabı ikinci türden hükümler barındıracak olmasına rağmen bu hükümlerin çoğu her zaman katılımcıların mevcut hukuk olduğuna inandıkları şeylerin birer ifadesi olarak kabul edileceği gerekçesiyle San Remo El Kitabı pek çok açıdan 1913 tarihli Oxford El Kitabı'nın⁴² modern bir eşdeğeri olarak tasarlanmıştır. Uzmanlar bu belgenin hazırlanmasının uluslararası hukuktaki belirsizliklerin açıklığa kavuşturulmasına yardımcı olacağına, böylece uluslararası örf ve adet hukukunun da yeknesak bir şekilde geliştirilmesini ya da nihai olarak kodifiye edilmesini imkansız kılacak derecede bir uyuşmazlık olduğu izleniminin ortadan kaldırılacağına inanmışlardır. Uzmanlar, bu projeye başlarken, sonucun yaygınlaştırma açısından çok yararlı olacağını ve daha fazla el kitabının hazırlanması için devletleri teşvik edeceğini özellikle belirtmişlerdir. Nihayetinde 6 yıl boyunca yapılan görüşmelerin ardından San Remo El Kitabı 1994 yılının haziran ayında taslak olarak hazırlanabilmiştir.⁴³

San Remo El Kitabı'nın deniz savaşlarında deniz mayınlarıyla ilgili düzenlemeleri dördüncü bölümün birinci kısmında düzenlenmiştir. Lahey-8 Andlaşması'nın birinci maddesinde olduğu gibi San Remo El Kitabı'nda da kullanıldıktan sonra etkisiz hale gelmeyen torpidoların kullanımı yasaklanmıştır (Madde-79). Deniz mayınlarının kullanımı sadece deniz alanlarının düşman savaş gemilerine ve meşru olan askeri amaçlar doğrultusunda gerçekleştirilmelidir (Madde-80).

Askeri bir hedefe yönelik olan ve kontrolü kaybedildikten sonra bir saat içerisinde etkisiz hale gelecek şekilde dizayn edilen serbest mayınların kullanımı San Remo El Kitabı'na göre meşrudur (Madde-81). Aksi bir durumda bu mayınların kullanımı yasaktır (Madde-82). Önceden yerleştirilmiş veya daha sonra silahlandırılmış deniz

⁴² Manual of the Laws of Naval War, Oxford, 9 August 1913. <https://ihl-databases.icrc.org/es/ihl-treaties/oxford-manual-1913>, E. T. 01.04.2024.

⁴³ Louise Doswald-Beck, "San Remo Manual on International Law", s. 586, 587.

mayınlarının askeri bir hedefe karşı kullanılmış fakat patlamamış olması halinde bu durum mutlaka bildirilmelidir (Madde-83). Ayrıca savaşan devletler döşenen deniz mayınlarının yerlerini kaydetmek zorundadır (Madde-84).

Savaşan devletler birbirlerinin veya kendilerinin karasularına, savaş mayınları yerleştirmesi halinde savaşmayan devletlerin gemilerine zarar gelmeyecek şekilde gerekli önlemleri almak zorundadır (Madde-85). Tarafsız statüye sahip olan sularda ise deniz mayını yerleştirilmesi yasak olmakla birlikte uluslararası sular ile tarafsız sular arasında da bir geçiş engel olmaması gerekmektedir (Madde-86,87). Ayrıca savaşan devletler tarafından tarafsız devletlerin gemilerinin güvenliğini sağlayacak alternatif rotalar oluşturulmalı ve açık denizlerin meşru kullanımına gereken saygı gösterilmelidir (Madde-88).

Uluslararası boğazlardan, transit ve takımda deniz şeritlerinden geçiş hakkı, güvenilir nitelik taşıyan sularda oluşturulacak alternatif güzergahlar sağlanamadıkça engellenemez (Madde-89). Devletlerin birbirleriyle olan savaşı sona erdiği takdirde her devlet kendisinin yerleştirdiği deniz mayınlarını kaldırmalı ve zararsız hale getirmelidir. Fakat savaşan devletlerden birisi diğer devletin karasularına deniz mayınları yerleştirdiği takdirde, savaşın bitimiyle bu durumu ve mayınların konumlarını birbirlerine bildirmelidirler. Bu bildirimden sonra her iki devlet de birbirlerinin karasularına yerleştirilen deniz mayınlarını seyrüsefer için ivedilikle temizlemelidir (Madde-90).

Çatışan taraflar yerleştirdikleri deniz mayınlarının temizlenmesi, etkisiz hale getirilmesi için gerekli olan tüm teknikleri, bilgileri ve maddi yardımları uluslararası örgütlerle ve diğer devletlerle paylaşması gerekmektedir. Ayrıca ortak operasyonlar da dahil olacak şekilde bir anlaşma yapılması için devletler müştereken çalışmalar gerçekleştireceklerdir (Madde-91). Ayrıca tarafsız olan devletler uluslararası hukuka aykırı şekilde yerleştirilmiş deniz mayınlarını temizlemesi halinde mevcut savaşta tarafsızlığına hanel gelmez (Madde-92).

Yukarıda açıkladığımız üzere Lahey-8 Andlaşması'ndan 78 yıl sonra düzenlenen San Remo El Kitabı bir bakımdan deniz mayınlarının kullanımı için Lahey-8 Andlaşması'nın devamı niteliği taşımaktadır. Çünkü Lahey-8 Andlaşması'nda yer alan hükümler genel olarak San Remo Elkitabı'nda da tekrarlanmış birkaç ufak değişikliğe gidilmiştir.

1.2.2.3. 1990 tarihli İsveç Tarafından BM Silahsızlanma Komisyonuna Sunulan Deniz Mayınlarının Kullanımının Yasaklanması veya Kısıtlanması Hakkında Taslak Protokol

Birleşmiş Milletler Genel Kurulu tarafından 17.09.1985 tarihinde “Deniz Silahları Yarışı Hakkında Çalışma”nın 404/c paragrafında yapılan açıklamada Lahey-8 Andlaşması'nın gelişmiş teknolojik mayınları kapsamadığı gerekçesiyle deniz mayınlarıyla ilgili teknolojinin ilerlemiş olması da göz önüne alınarak çok daha geniş bir kapsamlı andlaşma yapılması gerektiği belirtilmiştir. İsveç Birleşmiş Milletler Genel Kurulu tarafından yapılan bu açıklamaya istinaden 08.05.1990 tarihinde BM Silahsızlanma Komisyonu'na “Deniz Mayınlarının Kullanımının Yasaklanması Hakkında Taslak Protokol” metni sunmuştur. Lakin devletler bu metin üzerinde bir uzlaşma sağlanamamış olması nedeniyle deniz mayınlarıyla ilgili yeni bir andlaşma yapılamamıştır.⁴⁴

Protokolün ikinci maddesinde deniz mayınlarının tanımlanması yapılmıştır. Bu maddeye göre gemilerin deniz bölgesine girmesini engellemek, batırmak veya hasar vermek amacıyla denizin tabanına, denizin altına veya su kütesinin içine yerleştirilen patlayıcı aletler deniz mayınlarını oluşturmaktadır (Madde-2).

Protokolün dördüncü maddesine göre deniz mayınlarının suya gelişi güzel bir şekilde bırakılması kesinlikle yasaklanmıştır. Gelişi güzelden kastedilen ise askeri bir hedefe yönelik olmayacak şekilde bırakılması ya da askeri bir amaca yönelik olsa da aşırı yoğun bir şekilde kullanılarak sivil can ve mal kayıplarına ve sivillerin yaralanmasına sebep olabilecek kadar ölçüsüzce deniz mayını yerleştirmek olarak belirtilmiştir (Madde-4).

Protokolün beşinci maddesinin birinci ve ikinci fıkralarında savaşa dahil olan ya da olmayan devletlerin sivil, ticari, yardım, hastane gemileri gibi gemilerle savaşa dahil olmayan devletlerin savaş gemilerine yönelik olarak deniz mayınlarını kullanmasının yasak olduğu belirtilmiştir (Madde-5/1,2). Üçüncü fıkrasında ise üzerinde etkili bir zararsız hale getirme mekanizması olmayan, askeri amaç için elverişli hale gelmeyeceği öngörülen, denize yerleştirildikten beş yıl sonra etkisiz hale gelmeyen veya uzaktan kumanda ile kullanılarak etkisiz hale getirilemeyen deniz mayınlarının kullanımının yasak olduğu düzenlenmiştir (Madde-5/3). Dördüncü fıkrada serseri mayınların

⁴⁴ Topsoy, “Deniz Mayınları ve Hukuki Sorumluluk”, ss. 154-156.

kullanımının yasak olduğu ifade edilmiştir (Madde-5/4). Son fıkrada ise demirli mayınların demirlerinden kurtulduktan sonra zararsız hale gelmesi zorunlu tutulmuştur (Madde-5/5).

Tarafsız, savaşa dahil olmayan ya da Protokol'ün beşinci maddesi uyarınca koruma altında bulunan gemilere, deniz mayınlarının bulunduğu tehlikeli bölgeler mutlaka bilgilendirilecektir (Madde-7/1). Ayrıca madde 5 kapsamında bulunan tüm gemilerin ve deniz taşımacılığının korunması için uygulanabilir tüm önlemler alınmak zorundadır. Bu önlemler askeri, insani hususları da barındıran pratik ve uygulanabilir önlemler olmalıdır (Madde-7/2).

Deniz mayınlarını denize yerleştiren devlet bunları kayıt altına almakla mükelleftir. Ayrıca yerleştirilen deniz mayınlarıyla ilgili yerleri Birleşmiş Milletler Genel Sekreterine bildirmek zorundadır (Madde-8/1,2).

Son olarak da savaşın veya çatışmaların sona ermesinden sonra denize mayın yerleştiren devlet bu deniz mayınlarının kaldırılması ya da etkisiz hale getirilmesi için uluslararası bilgi, teknik ve maddi yardımın sağlanması için iş birliği sağlamak zorundadır (Madde-9).

1.3. Deniz Mayınlarıyla İlgili Uluslararası Adalet Divanı Kararları

1.3.1. Korfı Boğazı Davası

İngiltere ile Arnavutluk arasında Korfı Boğazı Davası'nda⁴⁵ 22 Ekim 1946 tarihinde İngiltere'ye ait iki tane savaş gemisi, 1944 yılının ekim ayında ve 1945 yılının ocak ve şubat ayında mayın tarama gemileriyle taranmış ve mayın tespit edilememiş olmasına rağmen Korfı Boğazından geçerken Arnavutluk karasularında mayınlara çarpmış ve birisi batıp diğeri de hasar almıştır.⁴⁶ İngiltere'nin bu gemilerinin hasar alıp batması sonucunda İngiltere BMGK'ye başvurmuştur. BMGK taraflar arasındaki uyuşmazlığın UAD'de çözülmesi gerektiğini tavsiye etmiştir. Buna müteakip Arnavutluk ve İngiltere aralarında yaptıkları Özel Andlaşma çerçevesinde UAD'ye başvuruda bulunmuşlardır.⁴⁷ Arnavutluk'un karasularında deniz mayınlarının bulunması ve bu durumu Korfı Boğazı'nın kendi karasuları tarafından geçen iki tane İngiliz savaş gemisine

⁴⁵ Corfu Channel Case, UK v. Albania, ICJ, 9 April 1949, <https://www.icj-cij.org/case/1/judgments>, E.T. 06/04/2024.

⁴⁶ Corfu Channel Case, UK v. Albania, ICJ, 9 April 1949, s., 13, 14.

⁴⁷ Şule Güneş, "Türk Boğazları", *ODTÜ Gelişme Dergisi* 34, 2, (2007), s.220,221.

bildirmeyerek bir İngiliz savaş gemisinin batması ve diğerinin ise hasar alması nedeniyle sorumluluğu söz konusu olmuştur. 13 Kasım 1946 tarihinde de İngiltere'ye ait mayın tarama gemileri Arnavutluk'un karasularına girip yirmi iki tane deniz mayını tespit ederek kullanılamaz hale getirmiştir. İngiltere bu durumu "kendi kendine yardım" şeklinde açıklamıştır.⁴⁸ Uluslararası Adalet Divanı (*International Justice Court-UAD*) yaşanan bu gelişmelerden ve bu deniz mayınlarının Arnavutluk'un bilgisi dahilinde yerleştirildiğine dair bilgi ve belgeler neticesinde Arnavutluk'un İngiltere'ye haber vermeyerek İngiliz savaş gemilerinin batması ve hasar almasından dolayı sorumlu tutmuştur. İngiltere'nin maruz kaldığı zarardan dolayı Arnavutluk'un 844.000 sterlin tazminat ödenmesine karar verilmiştir.⁴⁹ UAD bunun yanı sıra Korfu Boğazı'nda Arnavutluk karasularında deniz mayınlarının taramasını "kendi kendisine yardım" kavramını olarak kabul etmemiş olup, gemileri hasar alan ve batan İngiltere'nin bu olaydan sonra Arnavutluk karasularında deniz mayınlarını tarayıp etkisiz hale getirmesi eylemlerinden dolayı Arnavutluk'un egemenlik hakkının ihlal edildiği sonucuna varmıştır.⁵⁰

1.3.2. Nikaragua Davası

Nikaragua kendi ülkesinde yaşanan silahlı çatışmalarda ABD'nin askeri faaliyet yürüterek paramiliter yapılara destek verdiği dair tedbir talepli şekilde UAD'ye dava açmıştır. UAD'nin verdiği tedbir kararlarına göre ABD Nikaragua'nın Limalarına erişimini kısıtlayarak karasularına deniz mayını yerleştirme eylemlerini ivedilikle durdurmasına hükmetmiştir. UAD'nin yaptığı yargılama sonucunda, Nikaragua'nın karasularına ABD tarafından yerleştirilen mayınların varlığı ve ABD'nin bu mayınlarla ilgili bir bildiri yapmaması nedeniyle uluslararası örf ve adet hukukunun ihlal edilmesiyle birlikte Lahey-8 Andlaşması'nın da ihlal edildiğine ve ABD'nin sorumlu olduğuna hükmetmiştir.⁵¹

⁴⁸ Corfu Channel Case, UK v. Albania, ICJ, 9 April 1949, s., 13, 35.

⁴⁹ Corfu Channel Case, UK v. Albania, ICJ, 15 December 1949, ss., 245-247.

⁵⁰ Corfu Channel Case, UK v. Albania, ICJ, 9 April 1949, s.36; Hüsamettin İnanç, Betül Yazıcı, "Uluslararası Hukuk Açısından Korfu Boğazı Davası ve Sonuçları", *Akademik Bakış Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler Dergisi* 70, (Kasım-Aralık 2019), ss.160-162.

⁵¹ ABD'nin uluslararası teamül hukukunun getirdiği başka bir devlete karşı güç kullanmama, başka bir devletin egemenliğini ihlal etmeme, başka bir devletin işlerine müdahale etmeme ve barışçıl deniz ticaretini kesintiye uğratmama yükümlülüklerini ihlal ettiğine hükmetmiştir. *Military and Paramilitary Activities in and against Nicaragua, Nicaragua v. United States, Judgment, 1986, para., 215, s., 147*; karar metninin tamamı için bkz., <https://www.icj-cij.org/case/70/judgments>, E.T. 27/04/2024.

1.3.3. Petrol Platformları Davası

Ekim 1987 tarihinde Kuveyt'e ait olan ama ABD'nin bayrağını taşıyan Sea Isle City adlı gemi Kuveyt karasularındayken İran tarafından füzeyle vurulmuştur. Nisan 1988 tarihinde de ticaret gemilerine eşlik eden USS Samuel B. Roberts isimli savaş gemisi Basra Körfezi'nde uluslararası sularda İran'ın yerleştiği deniz mayınları nedeniyle hasar almıştır. Bu olayların akabinde ABD savaş gemileri tarafından İran'a ait olan üç tane petrol platformlarına saldırı düzenlenmiştir. ABD bu saldırılarının meşru müdafaa niteliğinde olduğunu iddia etmiştir.⁵² İran 1955 tarihinde ABD ile imzaladığı Dostluk, Ekonomik ve Konsolosluk Hakları Andlaşması (1955 Andlaşması) ile garanti altına alınmış olan taraflar arasındaki ticaret özgürlüğünün ABD tarafından ihlal edildiği, gemilere yapılan saldırıların Irak tarafından gerçekleştirildiği, ABD'nin kendisine yönelik yapılan saldırılardan sorumlu olduğunu iddia etmiştir.⁵³ ABD bu iddiaları kabul etmeyerek, İran'ın 1955 Andlaşması'nı ihlal ettiğini savunmuştur. Gerekçe olarak ABD İran'ın Irak-İran Savaşı esnasında kendisine yönelik yapılan saldırıları sebep göstererek misilleme olarak meşru müdafaa kapsamında platformlara saldırdığını, İran'ın Basra Körfezi'nde tarafsız gemilere yönelik mayın ve füzeler kullanarak saldırı düzenlediğini ve 1955 Andlaşması'nın İran tarafından ihlal edildiğini iddia etmiştir.⁵⁴ Yapılan yargılamada UAD, ABD'nin saldırı gerçekleştirdiği platformlarda İran ile ABD arasında herhangi bir ticaretin yapılmadığı sebebiyle İran'ın talebini reddetmiştir. ABD'nin iddialarıyla ilgili olarak da 1955 Andlaşması'na aykırı şekilde ticarete zarar verildiği iddiası UAD tarafından kabul edilmemiştir. Bunun sebebi ise ABD'nin zarar gördüğünü iddia ettiği gemilerin İran ile herhangi bir ticaret ve seyrüsefer yapmamış olmasıdır. Ayrıca kararda ABD'nin deniz mayınlarının İran tarafından yerleştirildiğini kanıtlamadığını beyan etmiştir.⁵⁵ UAD, ABD tarafından gerçekleştirilen saldırıların

⁵² Case Concerning Oil Platforms (Islamic Republic of Iran v. United States of America), ICJ Reports 6 November 2003, para. 24, 25; Saeed Bagheri "Uluslararası Adalet Divanı'nın Petrol Platformları'na İlişkin Kararının Değerlendirilmesi", *Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 17, 2 (2013 Ocak), s. 1158.

⁵³ Case Concerning Oil Platforms (Islamic Republic of Iran v. United States of America), ICJ Reports 6 November 2003, para. 20, 26.

⁵⁴ Case Concerning Oil Platforms (Islamic Republic of Iran v. United States of America), ICJ Reports 6 November 2003, para. 27; Ayşenur Tütüncü vd., *Milletlerarası Adalet Divanı Kararları* içinde, Petrol Platformları Davası, (İstanbul: Beta Yayınları, 2008), s. 120.

⁵⁵ Case Concerning Oil Platforms (Islamic Republic of Iran v. United States of America), ICJ Reports 6 November 2003, para. 76; Bagheri "Uluslararası Adalet Divanı'nın Petrol Platformları'na İlişkin Kararının Değerlendirilmesi", s., 1166; Tütüncü, *Milletlerarası Adalet Divanı Kararları*, s., 125.

deniz mayınlarının uluslararası hukuka aykırı şekilde kullanımına karşılık meşru müdafaa hakkı kapsamında yeterli görmemiştir. Ayrıca savaş gemisinin mayınlar nedeniyle zarar göresi halinde, bu mayınları yerleştiren devlete karşı meşru müdafaa hakkını kullanabileceğini bunun uluslararası örf ve adet hukuku kapsamında olduğunu ve orantılı bir şekilde karşılık yapılması gerektiğine karar vermiştir. UAD ABD'nin üç tane petrol platformuna yönelik saldırı yapmasını ise orantısız bulmuş ve BM Andlaşması'nın 51. maddesinin ABD tarafından ihlal edildiğine hükmetmiştir.⁵⁶

1.4. Deniz Mayınlarının Boğazlar, Ulusal ve Uluslararası Sularda Kullanımı

1.4.1. Genel Olarak

Deniz yetki alanları 1982 tarihli Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi'yle (BMDHS) birlikte açıklanmıştır. Bu alanlarda deniz mayınlarının kullanımlarının uluslararası deniz hukukunda nasıl gerçekleşmesi gerektiği ve hangi hallerde deniz mayınlarının kullanımının hukuka uygunluk taşımayacağı önem arz etmektedir. BMDHS'de her ne kadar deniz mayınlarıyla ilgili bir düzenleme yapılmamış olsa da bu andlaşmaya istinaden bir kıyı devletinin mayınları nasıl kullanması gerektiğine ilişkin kıyas yoluyla yorumlama yapılabilir. Bu kısımda deniz mayınlarının ilgili olan denizlerdeki kullanımının savaş ve barış zamanı olmak üzere iki farklı şekilde ele alacağız. Bu durumu ele alırken aynı zamanda deniz mayınlarının kullanımlarıyla ilgili olan deniz yetki alanları da beraberinde açıklanacaktır.

1.4.2. Barış Zamanı Denizlerde Deniz Mayınlarının Kullanım Halleri

1.4.2.1. Barış Zamanı Karasularında Deniz Mayınlarının Kullanımı

Karasuları, devletin kıyılarından itibaren başlayarak en fazla 12 deniz miline kadar uzanan kıyı devletine ait bir deniz kuşağıdır.⁵⁷ Kıyı devleti barış zamanında kendi karasularında kıyı güvenliğini sağlamak amacıyla deniz mayınlarını yerleştirme hakkına

⁵⁶ Case Concerning Oil Platforms (Islamic Republic of Iran v. United States of America), ICJ Reports, 2003, s. 41, 42, para. 77, 78; Natalia Ochoa-Ruiz, and Salamanca-Aguado Esther, "Exploring the Limits of International Law relating to the Use of Force in Self-defence", European Journal of International Law 16, 3, (2005), s. 510; Kararın ayrıntılı bilgisi için bkz., <https://www.icj-cij.org/sites/default/files/case-related/90/090-20031106-JUD-01-00-EN.pdf>, E.T. 28/04/2024.

⁵⁷ Melda Sur, *Uluslararası Hukukun Esasları*, (İstanbul: Beta Yayınları, 2017), s. 343; Aksar, *Teoride ve Uygulamada Uluslararası Hukuk II*, s. 35 .

sahiptir. Fakat böyle bir durum halinde muhakkak bildirimde bulunmalıdır.⁵⁸ Korfu Boğazı Davası'nda UAD'nin deniz mayınlarıyla ilgili 3 temel ilkeye işaret etmiştir. Birisi barış zamanında kıyı devletin kendi karasularına deniz mayını yerleştirebilme, ikincisi ise bunu gerçekleştirirken deniz ulaşımına dikkat ederek karasularında mayın bulunduğunu ilan etmesidir.⁵⁹ BMDHS'nin 17. maddesi uyarınca yabancı gemilerin zararsız geçişlerine hanel getirmeyecek şekilde önlemlerini almalı ve yerleştirilen mayınlar yabancı gemilere zarar vermemelidir. Çünkü BMDHS'nin 17. maddesinde bütün devletlerin gemileri, her devletin karasularından zararsız bir şekilde geçiş⁶⁰ yapma hakkına sahiptir.⁶¹ Lakin kıyı devleti barış zamanında deniz mayınlarını farklı bir kıyı devletinin karasularına yerleştirme hakkına sahip değildir. Aksi halde bu kıyı devletinin egemenlik hakkı ihlal edilecek ve askeri bir müdahale şeklinde güç kullanımı niteliğine sahip olacaktır.⁶²

Kanaatimizce kıyı devletinin barış zamanında kendi karasularına deniz mayınları yerleştirmesi ticari ve sivil gemiler için çok ciddi sonuçlar doğurabilecektir. Yerleştirilen deniz mayınlarının bu gemilerden birisine çarpması ve gemilerin hasar alması ya da bu gemilerdeki sivillerin yaralanmaları ya da ölmeleri halinde telafisi güç veya imkânsız bir zarar doğuracağı aşikârdır. Dolayısıyla çok ağır bir tehdide maruz kalmadığı sürece kıyı devletinin barış zamanında kendi karasularında deniz mayınlarını suya yerleştirmemelidir.

1.4.2.2. Barış Zamanı Uluslararası Sularda Deniz Mayınlarının Kullanımı

Münhasır ekonomik bölge(MEB), BMDHS'nin 57. maddesinde göre, kıyı devletinin karasularının esas çizgilerinden itibaren 200 deniz miline kadar uzanan ve kıyı devletinin ekonomik konularda kesin yetkilere sahip olduğu deniz yetki alanıdır. Ayrıca kıyı devletinin bu bölgede yer alan deniz yatağının üstündeki sularda, deniz yatağının altındaki canlı ve cansız doğal kaynaklar üzerinde ve deniz yatağında keşifler

⁵⁸ US Navy, "The Commander's Handbook on the Law of Naval Operations" (Temmuz 2007), NWP 1-14M, 9.2.2; Horace B. Robertson Jr., "The New Law of the Sea and the Law of Armed Conflict at Sea", *Naval War College Newport, Rhode Island*, (Ekim 1992), s. 38.

⁵⁹ Topsoy, "Deniz Mayınları ve Hukuki Sorumluluk", s. 143.

⁶⁰ Deniz hukukunda geçiş kavramı şu şekilde açıklanmaktadır: "Kıyı devletinin karasularından geçiş yapan yabancı gemiler, o devletin düzenine, barışına ya da güvenliğine zarar vermezse zararsız geçiş söz konusu olur. Yani söz konusu geçiş kıyı devletin kamu düzenini ihlal etmiyorsa zararsız geçişten bahsedebiliriz."; İlyas Doğan, *Devletler Hukuku*, (Ankara: Astana Yayınları, 2020), s. 313.

⁶¹ 1982 United Nations Convention on the Law of the Sea, Article 17, https://www.un.org/depts/los/convention_agreements/texts/unclos/unclos_e.pdf, E. T. 30/04/2024.

⁶² "International Law Applicable to Naval Mines", s. 4.

yapılmasına, bu bölgeleri işletmesine ve koruyup idare etmesine olanak sağlayan bölgedir.⁶³ Bitişik bölge BMDHS'nin 33. maddesine göre karasularının sona erdiği noktadan itibaren 12 deniz miline kadar olan deniz yetki alanıdır. Açık deniz 1958 tarihli Cenevre Açık Deniz Sözleşmesi'nin birinci maddesine göre, bir devletin iç suları ile karasularına dahil edilmeyen bütün deniz kısımlarıdır.⁶⁴ ABD'ye göre münhasır ekonomik bölge, bitişik bölge ve açık denizler uluslararası sulardan sayılmaktadır. Gerekçe olarak bu bölgelerde bütün devletlerin uçaklarının ve gemilerinin seyrüsefer ve uçuş serbestliğinden yararlanacağını düşünmektedir.⁶⁵ Çin'e göre MEB'de kıyı devleti doğal kaynakları ve denizinin çevresiyle ilgili kurallar çerçevesinde yabancı askeri araçlar seyrüsefer ve uçuş hakkına sahiptir.⁶⁶ Bizim de katıldığımız *Topsoy'un* görüşüne göre BMDHS 58/1 uyarınca ister kıyısı olsun ister olmasın bütün devletlerin gemi ve uçaklar herhangi bir kısıtlamaya tâbii olmadan MEB'lerde seyrüsefer ve uçuş serbestliğine sahiptir.⁶⁷ Bu sebeplerden ötürü seyrüsefer ve uçuş serbestliği bakımından karasularının dışında kalan MEB, bitişik bölge ve açık denizler uluslararası sulardan sayılır.

BMDHS'nin 58/1. maddesine göre kıyı devleti ilan ettiği MEB'de deniz yatağında, deniz yatağının üstündeki sularda ve toprak altında yer alan canlı ve cansız doğal kaynakları araştırma, koruma ve idare edebilme, yapay ada oluşturabilme, tesis veya yapı yapabilme, bilimsel faaliyetler yürütebilme çevreyi korumaya yönelik faaliyetlerde bulunabilme haklarına ve yetkilerine sahiptir.⁶⁸ Ancak maddenin ikinci fıkrasında ise bu tarz faaliyetleri gerçekleştirirken diğer devletlere yönelik zarar verici eylemlerde ve

⁶³ İbrahim Demir, "Doğu Akdeniz'de Türkiye ve Yunanistan Arasındaki Deniz Yetki Alanları Uyuşmazlığı", *Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 2, 1, (Mart 2024), s. 80.

⁶⁴ Convention on the High Seas Done at Geneva on 29 April 1958, United Nations, Treaty Series, vol. 450, p. 11, p. 82, https://legal.un.org/ilc/texts/instruments/english/conventions/8_1_1958_high_seas.pdf, E. T. 30/04/2024.

⁶⁵ J. Ashley Roach v. Robert W. Smith, International Law Studies, 1994, Excessive Maritime Claims, V. 66, Rhode Island 1994 s. 249; <https://digital-commons.usnwc.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1675&context=ils>, E. T.: 30/04/2024.

⁶⁶ Çin Münhasır Ekonomik Bölge ve Kıta Sahaneliği Kanunu (Exclusive Economic Zone And Continental Shelf Act) madde. 11. Kanunun tamamı için bkz., https://www.un.org/depts/los/LEGISLATIONANDTREATIES/PDFFILES/chn_1998_eez_act.pdf, E.T. 30/04/2024; Fevzi Topsoy, "Münhasır Ekonomik Bölgede Yürütülen Yabancı Askeri Faaliyetlerin Hukuki Niteliği" *Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 16, 3 (2012), s. 245.

⁶⁷ Topsoy, "Münhasır Ekonomik Bölgede Yürütülen Yabancı Askeri Faaliyetlerin Hukuki Niteliği", s. 249, 250.

⁶⁸ Aksar, *Teoride ve Uygulamada Uluslararası Hukuk II*, s. 52; Doğan, *Devletler Hukuku* (2020), s. 321.

ihlallerde bulunmaması gerekmektedir.⁶⁹ Dolayısıyla MEB'lere kıyı devleti kendi yürüttüğü faaliyetlerini korumak amacıyla dahi olsa deniz mayını yerleştiremeyecektir. Aksi halde BMDHS'nin 58/2. maddesinin ihlali söz konusu olacaktır. Görüldüğü üzere birçok ülkenin taraf olduğu BMDHS⁷⁰ uyarınca uluslararası sularda deniz mayınlarının kullanımı genel olarak yasaklandığını söyleyebiliriz. Fakat BMDHS'ye taraf olmayan ülkelerden birisi olan ABD'ye göre deniz mayınları aşağıda ayrıntılı şekilde anlatacağımız üzere meşru müdafaa kapsamında, silahlı bir çatışmanın varlığından önce uluslararası sulara yerleştirilebilir. Böyle bir durumda deniz mayınlarının yerleri önceden bildirilmelidir. Mayınlanan bölgeye yaklaşan gemilerin uyarılması için de mayınlamayı yapan devlet bölgede yeterli mevcudiyete sahip olmalıdır.⁷¹

1.4.2.3. Barış Zamanı Ulusal ve Uluslararası Boğazlarda Deniz Mayınlarının Kullanımı

Ulusal boğazlar bir devletin birden fazla denizi birbirine bağlayan dar su yollarıdır.⁷² Yukarıda belirttiğimiz gibi devletler karasularının 12 mile çıkartma hakkına sahiptirler. Bu durum ise genişliği 24 milin altında olan boğazların karasuları içerisinde kalmasına neden olmaktadır. Bu tarz durumlarda BMDHS'deki karasularından geçişe ilişkin hükümler uygulanacaktır. Boğazın genişliği 24 milin üstünde olduğu takdirde uluslararası sulardaki seyrüsefer serbestliği uygulama alanı bulacak ve herhangi bir sorunla karşılaşmayacaktır.⁷³

Uluslararası boğazlar, birden fazla devletin kıyısının bulunduğu ve bu devletlerin karasuları ile bağlantılı bir şekilde birden fazla denizi birbirine bağlayan boğazlardır.⁷⁴ Yani denizlerden en az bir tanesi MEB veya açık deniz olmalı, diğeri de ya aynı

⁶⁹ Hasan Sencer Peker, Kübra Öztürk Oktay ve Yavuz Şensoy, "Doğu Akdeniz'de Deniz Yetki Alanları ve Enerji Kaynakları Çerçevesinde Türkiye'nin Enerji Güvenliği", *Güvenlik Bilimleri Dergisi* 8, 1, (2019), s. 90.

⁷⁰ Sözleşmeyi imzalamış olan ülkelerin ayrıntılı bilgisi için bkz., https://treaties.un.org/pages/ViewDetailsIII.aspx?src=TREATY&mtdsg_no=XXI-6&chapter=21&Temp=mtdsg3&clang=_en, E.T. 24/03/2024.

⁷¹ US Navy, "The Commander's Handbook", 9.2.2.

⁷² Sur, *Uluslararası Hukukun Esaslar*, s. 354, 355; Aksar, *Teoride ve Uygulamada Uluslararası Hukuk II*, s. 30, 31.

⁷³ Aksar, *Teoride ve Uygulamada Uluslararası Hukuk II*, s. 43, 44.

⁷⁴ Ali Kurumahmut, "Uluslararası Sularda Transit Geçiş Rejimi ve Türk Boğazları", (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, 1999), s. 13.

niteliklere sahip olmalı ya da karasuyu bulunmalıdır. Ayrıca bu boğazın uluslararası deniz ulaşımında kullanılması gerekmektedir.⁷⁵

Ulusal boğazlar karasularının sınırları içerisinde kaldığı için barış zamanı karasularında deniz mayınlarının kullanımını burada da aynı şekilde uygulanacaktır. Fakat uluslararası boğazlarda barış zamanında deniz mayınlarının kullanımı kesinlikle yasaktır. Bunun sebebi ise uluslararası boğazların tek bir devletin egemenliği altında bulunmamasından kaynaklanmaktadır. Yukarıda açıkladığımız üzere uluslararası boğazlar ya boğazın her yakasının farklı devletlere ait topraklardan oluşması ya da boğazın genişliğinin 12 deniz milinden daha geniş bir yapıya sahip olması durumunda ya boğazın hukuki statüsünün uluslararası bir anlaşmayla düzenlenmesi halinde söz konusu olur. Ayrıca uluslararası boğazlarda açık deniz rejimi uygulanır.⁷⁶ Açık denizler de uluslararası sulardan sayıldığı için yukarıda anlattığımız gerekçelerle hiçbir devletin egemenliği altında bulunmadığı açık denizlere barış zamanında deniz mayını yerleştirilmesi uluslararası hukuka aykırı olacaktır.

1.4.3. Savaş Zamanı Denizlerde Deniz Mayınlarının Kullanım Halleri

Lahey-8 Andlaşması madde 2'ye göre savaş zamanı deniz mayınlarının kullanımı açısından savaşa taraf olmayan bir devletin, karasularına, karasularıyla çakışan uluslararası boğazlarına veya ulusal boğazlarına savaşan devletler tarafından mayın yerleştirilmesi yasaklanmıştır. Fakat doktrindeki bir görüşe göre savaşan taraflar için böyle bir yasak bulunmamakla birlikte denizlere yerleştirilen deniz mayınlarını insan haklarını ihlal etmemelidir. Ayrıca savaşan devletlerin denizlere mayın döşemesinin hedefi savaş gemileri olmalıdır. Ticari gemileri durdurmak veya yönlerini değiştirmeye zorlamak olmamalıdır.⁷⁷ Başka bir ifadeyle savaşan devletler hem kendi karasularına hem düşman devletin karasularına deniz mayını yerleştirebileceği gibi açık denizlere de deniz mayını yerleştirebilir. Doktrindeki farklı bir görüşe göre ise deniz mayınları savaşan devletler tarafından tarafsız sulara yerleştirilemez, tarafsız gemileri yönlendirebilir ve zararsız geçiş haklarına zarar getiremez.⁷⁸ Bu görüşe göre uluslararası denizlerde deniz mayınları açısından makul ölçüde sınırlı yasaklı alanlar

⁷⁵ Sur, *Uluslararası Hukukun Esasları*, s. 356.

⁷⁶ Sur, *Uluslararası Hukukun Esasları*, s. 356, 357.

⁷⁷ "International Law Applicable to Naval Mines", s. 6.

⁷⁸ Horace B. Robertson Jr., "The New Law of the Sea and the Law of Armed Conflict at Sea", s. 37,38.

oluşturulabilir. Lakin tarafsız gemilerin böyle bir alanın etrafından veya içinden makul bir güvenlik güvencesiyle alternatif bir rotaya sahip olması şarttır.

Kanaatimizce savaş zamanında savaşan devletler tarafsız olan devletlerin karasularına deniz mayını yerleştirmemeli bunu kendi karasularıyla sınırlı tutmalıdır. Ayrıca ağır bir tehdide veya haksız bir saldırıya maruz kalmadığı sürece devletlerin uluslararası denizlerde deniz mayınlarının kullanması tamamen yasaklanmalıdır. Özellikle okyanuslara deniz mayınlarının yerleştirilmesi halinde yaşanabilecek okyanuslardaki şiddetli fırtınalar ve sert dalgalar deniz mayınlarının kontrolünü, iletişimini kaybettirebilecek nitelik taşımaktadır.⁷⁹ Ayrıca deniz mayınlarının uluslararası denizlerde kontrollerini kaybetmesi sonucunda büyük ticari gemilerin okyanusta hasar alması halinde gemilerin buldukları konumlara ulaşmanın güçlüğü de göz önüne alacak olursak çok ciddi insan hakları ihlallerine sebep olacaktır.

⁷⁹ J. Darbyshire, “An Investigation of Storm Waves in the North Atlantic Ocean”, *Proceedings of the Royal Society of London. Series A. Mathematical and Physical Sciences*, 230, 1183, (1955), ss. 560-569.

2. BÖLÜM: ULUSLARARASI HUKUKA AYKIRI ŞEKİLDE KULLANILAN DENİZ MAYINLARI NEDENİYLE DEVLETİN SORUMLULUĞU

2.1. Uluslararası Hukukta Sorumluluk Kavramı

Bir devletin gerçekleştirdiği bir eylem, uluslararası hukuku ihlal edecek nitelikteyse ihlale uğrayan devlete ya da devletlere karşı sorumluluğu doğar.⁸⁰ Diğer bir ifadeyle devletin uluslararası sorumluluğunun doğması uluslararası bir andlaşmadan dolayı yükümlülüğünü yerine getirmediği için ihlale sebep olması, uluslararası örf ve adet hukukunu ihlal etmesi ve bu nedenlerden dolayı o eylemin devlete atfedilebilmesi halinde ortaya çıkmaktadır.⁸¹ Geçmişten günümüze kadar devletlerin uluslararası sorumluluğuna ilişkin birtakım düzenlemeler yapılmaya çalışılmıştır. 1930 tarihinde düzenlenen Devletlerin Sorumluluğu tasarısında⁸² devletlerin uluslararası hukuktaki sorumluluğu “hukukun genel ilkeleri, andlaşmalar ve teamül hukuku” olarak gösterilmekteydi.⁸³ Daha sonrasında UHK 1949 tarihinde devletlerin uluslararası sorumluluğunun teamül hukuku kapsamında tespitlerde bulunularak kodifiye edilmesi gerekçesiyle gündemine almıştır.⁸⁴ 1961 tarihinde düzenlenen Devletlerin Uluslararası Hukuktaki Sorumluluğu tasarısında UAD Statüsünün 38. maddesine atıf yapılarak devletin iç hukuk yollarının tamamen tüketilmesi zorunlu kılınmıştır.⁸⁵ 1980 tarihinde düzenlenen Devletlerin Uluslararası Hukuktaki Sorumluluğu tasarısında uluslararası suç ile eylemin hukuka aykırı olması konusunda ayrıma gidilmiştir.⁸⁶ Ayrıca yine devletlerin sorumluluğuna ilişkin 1996 tarihinde de Devletlerin Uluslararası Hukuktaki Sorumluluğu’na ilişkin bir taslak daha hazırlanmıştır.⁸⁷ Nihai olarak 2001 tarihinde ise

⁸⁰ Aksar, *Teoride ve Uygulamada Uluslararası Hukuk II*, s. 180.

⁸¹ Sur, *Uluslararası Hukukun Esasları* s. 271, 272.

⁸² Text Of Articles Adopted In First Reading By The Third Committee Of The Conference For The Codification Of International Law, Report of F. V. Garcia Amador, International Responsibility, YILC, Vol. II. 1956, Annex 3, A/CN.4/96, s. 225.

⁸³ İlyas Doğan, *Devletler Hukuku* (Ankara: Astana Yayınlar, 2008), s. 311.

⁸⁴ Yearbook of International Commission 1949, s. 49-50. http://legal.un.org/ilc/publications/yearbooks/english/ilc_1949_v1.pdf, E. T. 18/04/2024.

⁸⁵ Doğan, *Devletler Hukuku*, s. 311,312.

⁸⁶ Report of the International Law Commission on the work of its Thirty-second session, 5 May - 25 July 1980, Official Records of the General Assembly, Thirty-fifth session, Supplement No. 10, A/35/10, 1980, vol. II, p. 32, article, 19, https://legal.un.org/ilc/documentation/english/reports/a_35_10.pdf, E. T. 18/04/2024.

⁸⁷ Doğan, *Devletler Hukuku*, s. 311, 312; “Draft articles on State responsibility”, Yearbook of the International Law Commission, Vol. 2, Part II, 1996, pp. 57-72,

yukarıda bahsettiğimiz üzere UHK tarafından Uluslararası Hukuka Aykırı Fiiller Sebebiyle Devletin Sorumluluğuna İlişkin Maddeler Metni düzenlenmiş olup, birçok maddesi uluslararası örf ve adet hukuku kapsamında kabul edilmektedir.⁸⁸ Bu düzenlemeler her ne kadar deniz mayınlarının kullanımını nedeniyle devletlerin sorumluluk hallerini özel olarak ele almamış olsa da ve deniz mayınlarıyla ilgili uluslararası hukukta çok etkin bir düzenleme yer almasa dahi Maddeler Metni kapsamında devletlerin deniz mayınlarını uluslararası hukuka aykırı şekilde kullanması halinde sorumluluklarının doğacağı açıktır.

Uluslararası Hukuk Komisyonu tarafından düzenlenen BMGK tarafından 12.12.2001 tarihinde 56/83 karar numarasıyla kabul edilen Maddeler Metni'nin⁸⁹ ilk maddesine göre bir devletin uluslararası hukuk açısından gerçekleştirdiği her haksız eylem devletin sorumluluğunu doğurur. Lakin bu sorumluluğun doğması için haksız eylemin uluslararası hukuka aykırılık taşıması, devletin uluslararası yükümlülüğünü ihlal etmesi ve eylemin devlete atfedilebilir nitelikte olması gerekmektedir. Ayrıca bu devletin iç hukukunda gerçekleştirilen fiilin hukuka uygun sayılması o devletin uluslararası hukukta sorumlu olmayacağı anlamına gelmez.⁹⁰ Nitekim UAD'nin Gabcikovo-Nagymaros Project kararında devletin uluslararası hukuka uygun olmayan bir eylem gerçekleştirmesi halinde uluslararası sorumluluğunun olacağı yönünde hüküm kurmuştur. Bunun için yükümlülüğün niteliğinin bir öneminin olmadığını da açıkça belirtmiştir.⁹¹ Nitekim Uluslararası Hukuk Komisyonu tarafından hazırlanan Maddeler Metni'nin 12. maddesinde de bu husus açıkça ifade edilmektedir.⁹²

https://legal.un.org/ilc/publications/yearbooks/english/ilc_1996_v2_p2.pdf, E. T. 18/04/2024, Hakkı Hakan Erkiner, Muhammed Halid Kavak, "Uluslararası Sorumluluk Hukukunda Devletlerarası Zararlara Yönelik Tazminatın Belirlenmesi", *Yıldırım Beyazıt Hukuk Dergisi* 1, (2022), s. 4.

⁸⁸ Bkz, dn. 3.

⁸⁹ Uluslararası Hukuka Aykırı Fiiller Sebebiyle Devletin Sorumluluğuna İlişkin Maddeler Metni, Tüm maddelerin Türkçesi için bkz., Selami Kuran vd., *Uluslararası Hukuk Temel Metinler*, (İstanbul: Türkmen Kitabevi, 2011), ss. 180-191.

⁹⁰ Maddeler Metni, Madde 3, Kuran vd., *Uluslararası Hukuk Temel Metinler*, s. 180.

⁹¹ "1977 tarihinde Macaristan ile Çekoslovakya arasında Tuna Nehri'nde bulunan bir hidroelektrik santrali ve nehir ulaşımının kolaylaştırılması amacıyla bir anlaşma akdedilmiştir. 1989 tarihinde Macaristan anlaşmanın çevreye yönelik oluşturacağı ciddi zararlardan dolayı kamuoyu baskısına maruz kalmıştır. Bu sebepten dolayı anlaşmadan tek tarafı olarak çekilmiştir. Bunun üzerinde Çekoslovakya anlaşmadaki projeyi kendi ülkesi üzerinden geçecek şekilde bir plan uygulamaya koymuştur. Çekoslovakya'nın 1993 yılında Çek Cumhuriyeti ve Slovakya olmak üzere iki ayrı devlete ayrılmasıyla bu proje Slovakya sınırlarının içinde kalmıştır. Buna müteakip taraflar Uluslararası Adalet Divanı'na başvurma kararı almıştır. Macaristan anlaşmadan çekildiği, Çekoslovakya'nın siyasi yapısında esaslı bir değişiklik olduğu, projenin ekonomik olarak fayda sağlamayacağı, çevre kurallarına da aykırılık taşıdığını ve anlaşmanın ifasının imkansız olduğunu iddia etmiştir. Uluslararası Adalet Divanı verdiği kararda Viyana Andlaşmalar Hukuku Sözleşmesi'nin 61/1 maddesi uyarınca Macaristan'ın iddialarını

Çalışmamızın ana konusu olan deniz mayınlarıyla ilgili olarak devletin sorumluluğu önem arz etmektedir. Bir devletin deniz mayınlarını uluslararası hukuka aykırı bir şekilde kullanması sonucunda ortaya çıkacak sorumluluğu ve bu sorumluluğu kaldıran haller aşağıda açıklanacaktır.

2.2. Deniz Mayınlarının Kullanımı Nedeniyle Devletlerin Uluslararası Yükümlülüğü

2.2.1. Kavram

Devletin uluslararası hukuka karşı aykırılık taşıyan haksız eylemler gerçekleştirmesi halinde sorumluluğu doğar. Uluslararası hukukun emredici kuralları ile birlikte devletin taraf olduğu andlaşmalara, uluslararası örf ve adet hukukuna, uluslararası mahkemelerin kararlarına karşı devletin yükümlülüğü bulunmaktadır.⁹³

2.2.2. Deniz Mayınları ile İlgili Uluslararası Hukuk Normlarının Devleti Bağlaması

Devletin uluslararası bir kişiliğinin bulunması nedeniyle ve uluslararası bir yükümlülüğe aykırı olarak gerçekleştirdiği ihlallerden dolayı sorumluluğu bulunmaktadır.⁹⁴ Maddeler Metni'nin 2. maddesinde devletin sorumlu tutulabilmesi için uluslararası hukuka aykırı şekilde gerçekleştirdiği eylemden dolayı uluslararası hukuktaki bir yükümlülüğünü ihlal etmesi şartı aranmıştır.⁹⁵ Yukarıda bahsettiğimiz Korfu Boğazı Davası'nda karasularında deniz mayınlarının bulunduğu dair

reddetmiştir. Gereğesinde andlaşmanın ifasının imkansız olmayacağı, bu durumun andlaşmadaki hazırlık faaliyetleri sırasında gündeme getirilmesi gerektiğini ve andlaşmanın ifasından sonra meydana gelebilecek maddi zorluklar da bu kapsam içerisinde yer alamayacağını ifade etmiştir. Ayrıca UAD Sözleşme'nin 61/2 maddesi uyarınca andlaşmanın ifa edilememesinin sebebi olarak Macaristan'ın eylemlerini gerekçe olarak göstermiş olup, anlaşmayı feshetmesi için sonradan doğacak imkansızlık iddiasını da kabul etmemiştir.”, Case Concerning The Gabcikovo-Nagymaros Project (Hungary v. Slovakia) Judgment Of 25 September 1997, kararın tamamı için bkz., <https://www.icj-cij.org/case/92/judgments>, E.T. 06/04/2024; Aksar, *Teoride ve Uygulamada Uluslararası Hukuk – II*, s. 182.

⁹² Söz konusu bu maddeye göre devletin eylemi uluslararası yükümlülüğüne uygun olmadığı takdirde yükümlülüğün niteliğine ve özüne bakılmaksızın uluslararası hukuk ihlali oluşur. Maddeler Metni, Madde 3, Kuran vd., *Uluslararası Hukuk Temel Metinler*, s. 182.

⁹³ Elif Uzun, *Milletlerarası Hukuka Aykırı Eylemlerinden Dolayı Devletin Sorumluluğu*, (Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2016), s. 58.

⁹⁴ Lassa Francis Lawrence Oppenheim, *Oppenheim's International Law*, Ed.: Sir Robert Jennings ve Sir Arthur Wats, (Londra: Logman, 1996), s. 501. <https://ia902507.us.archive.org/14/items/nlsiu.341.opp.10939/nlsiu.341.opp.10939.pdf>, E.T. 19/04/2024.

⁹⁵ Maddeler Metni, Madde 2, Kuran vd., *Uluslararası Hukuk Temel Metinler*, s. 180.

İngiltere'ye bir bildirimde bulunmayan Arnavutluk açısından Lahey-8 Andlaşması'nın 3. maddesi uyarınca yükümlülük ihlali meydana gelmiştir.⁹⁶

Maddeler Metni'nin 13. maddesine göre devlet açısından bağlayıcılığı olmayan uluslararası hukuk kuralı ihlal edilirse devletin sorumluluğu doğmaz.⁹⁷ Devletin uluslararası hukuk kurallarına aykırılık taşıyan eyleminin gerçekleştiği andaki yükümlülüğü sonradan ortadan kalkarsa da devletin sorumluluğu söz konusu olur.⁹⁸ Kanaatimizce bu hususlar deniz mayınları bakımından da kabul edilmelidir. Çünkü deniz mayınları Lahey-8 Andlaşması'nın imzalandığı tarihten beri uluslararası hukukun bir konusu olmuştur. Yani devletin deniz mayınlarının kullanımıyla ilgili sorumluluğunun doğması halinde, sorumluluğunun doğmasına neden olan uluslararası yükümlülük ortadan kalksa bile devletin sorumluluğu devam edecektir.⁹⁹ Fakat o devlet açısından bağlayıcı olmayacak şekilde deniz mayınlarının uluslararası hukuka aykırı şekilde kullanımı halinde devletin sorumluluğu doğmayacaktır.¹⁰⁰

2.3. Devletlerin Deniz Mayınları Bakımından Devletlerin Sorumluluğunun Doğmasının Şartları

2.3.1. Eylem

Devletler uluslararası hukuka aykırı bir şekilde eylem veya ihmalinin bulunması halinde bunlardan sorumlu olur. Eylem veya ihmal insanlar tarafından gerçekleştirilmektedir. Devletin bu eylem veya ihmallerden sorumlu olabilmesi için devlet ile eylem veya ihmali gerçekleştiren insan arasında bir bağ olması gerekmektedir.¹⁰¹ Ayrıca devletlerin bir cezai sorumluluğu olmadığı için uluslararası ceza mahkemelerinde devletler değil, gerçek kişiler yargılanır.¹⁰²

Maddeler Metni'nin ilk maddesine bakıldığında uluslararası hukuka aykırı her devlet eylemi o devlet için sorumluluk kapsamında olduğu ifade edilmiştir. İkinci maddesinde

⁹⁶ Bkz., s., 12, 17, 18.

⁹⁷ Maddeler Metni, Madde 3, Kuran vd., *Uluslararası Hukuk Temel Metinler*, s. 180.

⁹⁸ Maddeler Metni, Madde 13, Kuran vd., *Uluslararası Hukuk Temel Metinler*, s. 182; Uzun, *Devletin Sorumluluğu*, s. 59, 60.

⁹⁹ Lahey-8 Andlaşması'nın 7 yılına akdedilmesine rağmen bir fesih ihbarında bulunulmamış olması nedeniyle halen yürürlüktedir. Lahey-8 Andlaşması'na taraf olan bir devletin deniz mayınlarını uluslararası hukuka aykırı şekilde kullanmasından sonra Lahey-8 Andlaşması'nın ihbar ile sona erdirilmesi halinde de sorumluluktan kurtulamayacaktır. Bkz., s., 13.

¹⁰⁰ Uzun, *Devletin Sorumluluğu*, s. 59, 60.

¹⁰¹ Hakkı Hakan Erkiner, *Devletin Haksız Fiilinden Kaynaklanan Uluslararası Sorumluluğu*, (İstanbul: On İki Levha Yarınları, 2010), s. 107.

¹⁰² Melda Sur, *Uluslararası Hukukun Esasları*, s. 271.

devletin kasten veya ihmalen gerçekleştirdiği haksız bir eylemin uluslararası hukuka göre devlete atfedilebilmesi ya da devletin üzerindeki uluslararası yükümlülüğü ihlal etmesi söz konusu ise devletin sorumluluğuna gidilir. Ayrıca Maddeler Metni'nin 3. maddesine göre uluslararası hukuka uygun olmayan bir eylem gerçekleştirilmesi halinde bu durumun devletin iç hukukunda uygun sayılması o devleti sorumluluktan kurtarmaz.¹⁰³ Devletin uluslararası hukuktaki sorumluluğunu doğuran eylem, yapma veya yapmama şeklinde iki türlü olmakla birlikte ayrıca bileşik eylemler de mevcuttur.¹⁰⁴ Aşağıda bu eylemin türlerini açıklayıp devletin deniz mayınlarıyla ilgili eylemlere de değinilecektir.

2.3.1.1. Yapma ve Yapmama Eylemleri

Yapma eylemi bir devletin uluslararası hukuka aykırı bir eylemi bilerek ve isteyerek gerçekleştirmesi halinde söz konusu olur. Yapmama eylemi ise uluslararası hukuka aykırı olan bir eylemin gerçekleşmesine devletin müdahale etmemesi, diğer bir ifadeyle seyirci kalması halinde söz konusu olur.¹⁰⁵ Maddeler Metni'nin 12. maddesine devletin eyleminin uluslararası hukuka aykırılık taşıması için kaynak ve nitelik fark etmeksizin uluslararası hukuku ihlal etmesi gerekmektedir.¹⁰⁶

Bir devletin karasularında bulunan deniz mayınları konusunda diğer devletleri bilgilendirmemesi ve bu sebepten ötürü farklı bir devletin gemisinin bu mayınlara çarpması sonucunda hasar alması ya da batması halinde kıyı devletinin yapmama eylemi söz konusu olur. Kıyı devletinin karasularında yer alan deniz mayınlarının başka bir devlet tarafından rızası olmaksızın temizlenmesi ve etkisi hale getirilmesi ise bir egemenlik hakkı ihlali olup, diğer devletin yapma eyleminden kaynaklanan sorumluluğu doğacaktır. Yukarıda bahsettiğimiz Korfu Boğazı Davası'nda Arnavutluk karasuları tarafından geçen iki tane İngiliz savaş gemisine bildirmeyerek Arnavutluk'un yapmama eylemi nedeniyle bir savaş gemisinin İngiliz savaş gemisinin batması ve diğerinin ise hasar alması nedeniyle sorumlu tutulmuştur. Bu yapmama eylemi niteliğinde olan ihmali bir eylem olarak değerlendirilmiş olup, uluslararası hukukta

¹⁰³ Maddeler Metni, Madde 1, 2, 3, Kuran vd., *Uluslararası Hukuk Temel Metinler*, s. 180.

¹⁰⁴ Uzun, *Devletin Sorumluluğu*, s. 53.

¹⁰⁵ Uzun, *Devletin Sorumluluğu*, s. 54.

¹⁰⁶ Maddeler Metni, Madde 12, Kuran vd., *Uluslararası Hukuk Temel Metinler*, s. 182.

kusur sorumluluğunu doğurmuştur.¹⁰⁷ Nitekim UAD'nin kararına göre deniz mayınlarıyla ilgili yukarıda bahsettiğimiz iki temel ilke¹⁰⁸ haricinde üçüncü temel ilke farklı bir devletin, kıyı devletinin karasularındaki mayınları temizlemeye tek taraflı olarak hakkının olmadığıdır.¹⁰⁹ İngiltere'nin Arnavutluk karasularına bilgi ve rızası dışında girerek mayınları temizlediğine dair eylemi ise aktif bir eylem niteliği taşıyarak uluslararası hukukta kusur sorumluluğunu doğurmuştur.¹¹⁰

2.3.1.2. Sürekli Nitelikte Olan Eylemler

Uluslararası hukuka aykırı bir şekilde gerçekleştirilen eylemin devam etmesi halinde süreklilik arz eden bir eylem oluşur. Bir devletin topraklarını işgal etmek, diplomatik dokunulmazlığı bulunan kişileri tutuklamak, taraf olduğu andlaşmaya uygun kanunlar çıkartmamak süreklilik arz eden uluslararası hukuka aykırı eylemler olarak örnek verilebilir. Ayrıca uluslararası andlaşmaya taraf olmasa da uluslararası hukuka aykırı bir şekilde sürekli nitelikte olan eylem gerçekleştiren bir devlet, eylemin devam ettiği bir zaman diliminde uluslararası hukuka göre yükümlülüğü bağlı ise sorumluluğu doğar.¹¹¹ Maddeler Metni'nin 14. maddesinin ikinci fıkrasına göre devletin sürekli nitelikte olan uluslararası hukuka aykırı olan eylemi devam ettiği ve uluslararası yükümlülüğe uygun olmadığı süre boyunca uluslararası hukuk ihlaline sebep olur.¹¹²

Deniz mayınlarının kullanımı bakımından uluslararası hukuka aykırı şekilde süreklilik arz eden eylemler de söz konusu olabilir. Yukarıda bahsettiğimiz üzere Lahey-8 Andlaşması ve San Remo El Kitabı'ndaki düzenlemelere göre barış zamanında bir kıyı devletinin veya savaş zamanında tarafsız bir kıyı devletinin karasularına bilgisi ve rızası olmaksızın deniz mayınları yerleştirilmesi halinde süreklilik arz eden bir eylem niteliği taşımaktadır. Böyle bir durumda yukarıda anlattığımız Korfu Davası'nda olduğu gibi kıyı devletinin egemenlik hakkının ihlali söz konusu olacaktır.¹¹³

Yukarıda belirttiğimiz üzere deniz mayınlarını kullanarak savaşan devletler Lahey-8 Andlaşması'nın 4. ve 5. maddesi ile San Remo El Kitabı'nın 90. maddesi uyarınca

¹⁰⁷ Pazarcı, *Uluslararası Hukuk*, s. 385; Erkiner, *Devletin Haksız Fiilinden Kaynaklanan Uluslararası Sorumluluğu*, s. 107.

¹⁰⁸ Bkz., s. 17, 18.

¹⁰⁹ Topsoy, "Deniz Mayınları ve Hukuki Sorumluluk", s. 143.

¹¹⁰ Pazarcı, *Uluslararası Hukuk*, s. 385.

¹¹¹ Uzun, *Devletin Sorumluluğu*, s. 55, 56.

¹¹² Maddeler Metni, Madde 14, Kuran vd., *Uluslararası Hukuk Temel Metinler*, s. 182.

¹¹³ Bkz., s. 17, 18.

savaş bittikten sonra ve deniz mayınlarının kontrolünü kaybettikten sonra yerlerini ve yaşanan bu durumu mutlaka gemi sahiplerine ve hükümetlere bildirmelidir. Tarafsız bir devletin sularına deniz mayını yerleştirilmesi halinde mayını yerleştiren devlet tarafsız devlete bu durumu hemen bildirmeli ve tarafsız devlet de bu sularda bulunan gemi sahiplerine ve hükümetlerine deniz mayınlarının varlığı hakkında gecikmeksizin bildiride bulunmalıdır. Bu bildirim yükümlülüğü yerine getirilmediği sürece uluslararası hukuka aykırı şekilde süreklilik arz eden bir eylem vukuu bulacaktır. Böyle bir durumda bildirim yükümlülüğünü ihlal eden devletin hukuki sorumluluğu doğacaktır.¹¹⁴

2.3.1.3. Bileşik Eylemler

Uluslararası hukukta yapma, yapmama veya süreklilik arz eden eylemlerin haricinde ayrıca bileşik eylemler de bulunmaktadır. Maddeler Metni'nin 15. maddesinde devletin uluslararası hukuka aykırı şekilde gerçekleştirdiği bir dizi eylem veya ihmal uluslararası hukukun ihlaline sebep oluyorsa ve bu eylemler ya da ihmaller bir bütün halinde ele alınma mecburiyetine sahipse bileşik eylemler söz konusu olur.¹¹⁵ Diğer bir ifadeyle devlet arka arkaya, birbirleriyle bağlantılı birden fazla uluslararası hukuka aykırı davranışlar gerçekleştirmelidir. Buna örnek olarak insanlığa karşı suçlar, soykırım suçu, ırk ayrımcılığı gösterilebilir. Nitekim bu suçların oluşması için tek bir eylemin gerçekleşmesi yeterli değildir. Örneğin Soykırım Sözleşmesi'nin 2. maddesine göre bir devletin soykırım suçundan sorumluluğunun doğabilmesi için milli, dini, etnik veya ırki bir grubu kısmen ya da toplu bir şekilde yok etmek kastıyla öldürmek, fiziksel zarar vermek, grup içindeki doğumları engellemek için tedbirler almak gibi eylemlerin aynı anda bulunması gerekmektedir. Böyle bir durumda bileşik eylem kavramı ortaya çıkar.¹¹⁶ Ayrıca kanaatimizce sivil gemilere yönelik ağır bir güç kullanımı halinde gemideki sivillerin ölümüne neden olan devlet bundan sorumlu olacaktır. Diğer bir ifadeyle savaştan kaçan veya normal seyrüsefer halinde olan belli bir milli, dini, etnik veya ırki grubu oluşturan sivil bir grubun ortadan kaldırılması kastıyla deniz güzergahına deniz mayınları yerleştirilmesi, başka bir çıkış güzergahının da bulunmaması ve bu nedenle bu sivillerin tamamının veya bir kısmının hayatını

¹¹⁴ Bkz., s. 12, 14, 15.

¹¹⁵ Maddeler Metni, Madde 15, Kuran vd., *Uluslararası Hukuk Temel Metinler*, s. 182, 183.

¹¹⁶ Uzun, *Devletin Sorumluluğu*, s. 57,58.

kaybetmesi bakımından da savaş suçu oluşacağını¹¹⁷ hatta bu sivil grubu tamamen ya da kısmen ortadan kaldırma kastıyla hareket eden bir devletin de soykırım suçu bakımından sorumlu olması gerektiğini düşünmekteyiz.¹¹⁸

2.3.2. Zarar?

Devletin uluslararası hukuk nazarında gerçekleştirdiği bir eylemden mütevellit sorumlu olabilmesi için bir zarar olması gerekip gerekmediğine dair tartışmalar mevcuttur. Klasik öğretiyeye göre zararın gerçekleşip devletin sorumluluğunun doğması için dört tane şart bulunmalıdır:¹¹⁹

- Gerçekleştirilen davranış devlete isnat edilmeli
- Gerçekleştirilen davranışın yöneldiği kişi farklı bir uluslararası hukuk kişisi olmalı
- Bu davranış uluslararası hukuk kurallarını ihlal etmeli
- Zarar meydana gelmelidir.

Pazarıcı devletin uluslararası hukukta sorumlu tutulabilmesi için gerçekleştirdiği eylemin bir zarar ortaya çıkarması gerektiğini savunmaktadır.¹²⁰ Erkiner, Crawford ve Olleson'a göre bazı durumlarda ihlalin gerçekleşmesi devletin sorumluluğu için yeterliken bazen de devletin sorumluluğunun doğması için bir zarar meydana gelmelidir. Örneğin konsolosun veya büyükelçinin dokunulmazlığına karşı işlenecek en küçük ihlalde bile zarar olmasa da veya uluslararası bir anlaşma çerçevesinde devletin iç hukukuna ilişkin kanun çıkartması gerekliliğine rağmen bunu gerçekleştirmemesi halinde zarar olmasa da devletin sorumluluğu doğarken, bir nehrin kirletilmesinde devletin sorumluluğunun doğabilmesi o nehir ve çevre açısından önem arz edecek

¹¹⁷ Günel Kurşun, "101 Soruda Uluslar Arası Ceza Mahkemesi", *İnsan Hakları Gündemi Derneği*, (2011), s. 49, 50; Ahmet Hamdi Topal, "Uluslararası Ceza Mahkemesinin Mavi Marmara Kararı ve Kararın Uluslararası Hukuk Açısından Değerlendirilmesi" *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi* 21, 2, (2016), s. 500, 501.

¹¹⁸ Soykırım suçu nedeniyle devletin sorumluluğunun bulunması için o devlet tarafından gruba yönelik muhakkak bir planın var olması gerekmektedir. Yok etme, bir soyu ortadan kaldırma veya silmeye yönelik bir plan ve hazırlık olmalıdır. Deniz mayınlarının sivillerin kaçış güzergahlarına onları hedef alma amacıyla konulması bir planın varlığını gösterecektir. Grubun gemilerinin bu mayınlara çarpması sonucunda ölümler gerçekleşmesi halinde bu eylemlerin soykırımı oluşturacağı ve devletin sorumlu olacağı açıktır. Nitekim öldürülme fiilinin herhangi bir şekilde gerçekleşmesi devletin soykırımdan dolayı sorumlu tutulmasına yeterlidir. Silahla, kimyasal veya nükleer bomba kullanma ya da açlığa terk etme şeklinde bir etnik, dini, milli veya ırki bir grup ya da grupların öldürülmesi soykırım suçu için hareket unsurunu gerçekleştirir; Köksal Bayraktar, Vesile Sonay Evik, Gülşah Kurt, *Özel Ceza Hukuku Uluslararası Suçlar*, (İstanbul: On İki Levha Yayınları, 2017), s. 42,43; Durmuş Tezcan, Mustafa Ruhan Erdem, Murat Önok, *Teorik ve Pratik Ceza Özel Hukuku*, (Ankara: Seçkin Yayınları, 2022), s. 66.

¹¹⁹ Erkiner, *Devletin Haksız Fiilinden Kaynaklanan Uluslararası Sorumluluğu*, s. 109.

¹²⁰ Pazarıcı, *Uluslararası Hukuk*, s. 387.

seviyede bir etki oluşması ya da kirletildiğinin ispatı gereklidir.¹²¹ Aksar'a göre sadece uluslararası yükümlülüğün ihlal edilmesi devletin sorumluluğu için yeterlidir. Bunun nedenini ise uluslararası hukukta devletin sorumluluğunun doğması için zarar şartının arandığına dair genel bir koşul bulunmaması olarak göstermektedir.¹²² Uluslararası Hukuk Komisyonu da hazırladığı Maddeler Metni'nin ikinci maddesinde uluslararası hukukun ihlal edilmesi ve bu ihlalin devletin haksız bir eylemi neticesinde gerçekleşmesi yeterli görmüştür.¹²³ Yani uluslararası sorumluluğun doğması için zarar şartının bulunması UHK tarafından uygun görülmemiştir. Dolayısıyla devletin haksız eyleminden dolayı uluslararası sorumluluğunun doğması için bir zararın meydana gelmesi gerektiğinden bahsedemeyiz.

Maddeler Metni'nde devletin uluslararası sorumluluğunun doğması için zarar şartının bulunması gerektiği ifade edilmemiştir. Dolayısıyla devletin deniz mayınlarının hukuka aykırı şekilde kullanımı nedeniyle sorumluluğunda da zarar şartı aranmamalıdır. Yani deniz mayınlarının uluslararası hukuka uygun olmayacak şekilde kullanımı halinde zarar meydana gelmemişse devletin sorumluluğu soyut olarak mevcut olacaktır. Fakat bir zarar meydana gelmişse mağdur devlet talep etmese dahi bir onarım gerektiriyorsa devletin sorumluluğu somut olarak doğabilecektir.¹²⁴ Yukarıda anlattığımız üzere Arnavutluk karasularındaki deniz mayınlarının varlığı konusunda Arnavutluk'un İngiltere'yi bilgilendirmemesi ve İngiliz savaş gemilerinin deniz mayınlarına çarpması sonucunda bir zarar meydana gelmiş ve Arnavutluk sorumlu tutulmuştur. Aynı olayda İngiltere Arnavutluk karasularındaki deniz mayınlarını Arnavutluk'un izni olmadan temizlemesinde de Arnavutluk açısından bir zarar olmasa da İngiltere'nin Arnavutluk'un egemenliğini ihlal etmesi nedeniyle sorumluluğu doğmuştur.¹²⁵ Ayrıca barış zamanında deniz mayınlarını farklı bir kıyı devletinin karasularına yerleştirilmesi halinde o kıyı devletinin egemenlik hakkı ihlal edilmiş olacak ve deniz mayınlarını yerleştiren devletin sorumluluğu zarar olmasa bile doğacaktır.¹²⁶ Dolayısıyla deniz

¹²¹ James Crawford, Simon Olleson, "Nature and Forms of International Responsibility" M. D. Evans, International Law içinde, (Oxford: Oxford University Press), 2010, s. 460, http://law.scu.edu/wp-content/uploads/Geneva-2015-Session-3_Evans_State-Responsibility.pdf, E.T. 13/06/2024; Erkiner, *Devletin Haksız Fiilinden Kaynaklanan Uluslararası Sorumluluğu*, s. 110.

¹²² Aksar, *Teori ve Uygulamada Uluslararası Hukuk-II*, s.190,191; Lake Lanoux Arbitration, (1957), 24 ILR, 101, para. 24, http://www.cawater-info.net/bk/water_law/pdf/france_v_spain.pdf, E. T. 13/06/2024.

¹²³ Maddeler Metni, Madde 2, Kuran vd., *Uluslararası Hukuk Temel Metinler*, s. 180.

¹²⁴ Erkiner, *Devletin Haksız Fiilden Kaynaklanan Uluslararası Sorumluluğu*, s. 111.

¹²⁵ Bkz., s.17,18.

¹²⁶ "International Law Applicable to Naval Mines", s. 4; Sur, *Uluslararası Hukukun Esasları*, s. 276.

mayınlarını kullanımı nedeniyle devletin sorumluluğunun doğması için zarar şartı aranmamaktadır. Fakat devlet Lahey-8 Andlaşması veya San Remo El Kitabı'na aykırı şekilde deniz mayınlarını kullanması nedeniyle karşısındaki uluslararası hukuk kişisine yönelik bir zarar verme ihtimali elbet ki vardır. Bu zarar maddi, manevi bir zarar olabileceği gibi doğrudan veya dolaylı bir şekilde de meydana gelmiş olabilir.

2.3.2.1. Doğrudan ve Dolaylı Zarar

Uluslararası hukuka aykırı bir eylem veya faaliyet nedeniyle uluslararası hukuk kişisinde doğrudan bir zarar meydana gelebilir. Doğrudan zarar, meydana gelen uluslararası hukuka aykırı eylemden mütevellit kaçınılmaz bir şekilde mağdur devlete karşı birincil yükümlülüğün ihlaliyle ortaya çıkan zararlardır. Dolaylı zarar ise doğrudan zarara bağlı olarak ortaya çıkan zararlardır.¹²⁷ Doğrudan zarar devletin gerçekleştirdiği uluslararası hukuka aykırı eyleme özgülenmektedir. Devletin vatandaşları açısından bir zararın meydana gelmesi halinde dolaylı zarar oluşur.¹²⁸ Uluslararası hukuktaki doğrudan ve dolaylı zarara ABD ile İngiltere arasındaki Alabama Davası örnek olarak gösterilebilir.¹²⁹ Alabama Davası'na ve yukarıdaki açıklamalara bakıldığında deniz mayınlarının uluslararası hukuka aykırı şekilde kullanımı nedeniyle uluslararası deniz ticareti yapan gemilerin batması ya da hasar alması doğrudan bir zarar olacakken, uluslararası deniz ticaretinin sekteye uğraması da dolaylı zarar olacaktır.

¹²⁷ Pazarıcı, *Uluslararası Hukuk*, s. 387; Erkiner, Kavak, "Uluslararası Sorumluluk Hukukunda Devletlerarası Zararlara Yönelik Tazminatın Belirlenmesi", s.14.

¹²⁸ Erkiner, Kavak, "Uluslararası Sorumluluk Hukukunda Devletlerarası Zararlara Yönelik Tazminatın Belirlenmesi", s. 12,13.

¹²⁹ İngiltere tarafsızlık yasalarına rağmen Güneyliler silah satışları yapmış olup, ayrıca Alabama isimli bir savaş gemisinin de satışını yapmıştır. Alabama gemisi ve İngiltere'nin sattığı silahlar sayesinde Güneyliler tarafından ABD'ye ait 150'ye yakın ticari gemi batırılmıştır. Bu yaşanan hadiselerden ABD'nin diplomatik baskıları neticesinde ABD ile İngiltere arasında 1871 yılında Washington Andlaşması akdedilerek tahkim komisyonu kurulmuştur. Komisyonun yaptığı yargılama neticesinde Alabama gemisinin ABD'ye verdiği zararlardan dolayı ABD'nin gemilerini kaybetmesini doğrudan zarar olarak kabul edilmiştir. Ayrıca batırılan ticari gemilerden dolayı sigorta fiyatlarının ve yük taşıma ücretlerinin artmasından dolayı da ABD'nin dolaylı olarak zarara uğradığına hükmedilmiştir. Hüseyin Pazarıcı, *Uluslararası Hukuk Dersleri 3. Kitap*, (Ankara: Turhan Kitabevi, 1999), s. 157, Alabama Davası, Hakemlik Kararı, (Alabama Claims Case, U.S. v. G.B), Moore, (1872), kararın tamamı için bkz., https://legal.un.org/riaa/cases/vol_XXIX/125-134.pdf, E.T. 21/04/2024.

2.3.2.2. Maddi ve Manevi Zarar

Maddi zarar devletin uluslararası hukuka aykırı bir eyleme maruz kalması halinde ortaya çıkan ve parasal olarak belirlenebilen hasar ve ziyanlar olarak tanımlanabilir.¹³⁰

Bir devletin uluslararası hukuka uygun olmayan bir eyleme maruz kalarak uluslararası toplumda şeref ve haysiyetinin zedelenmesi halinde manevi zararın varlığından bahsedilir.¹³¹

Uluslararası hukukta 01.11.1923 tarihli Lusitania Davası'na kadar devletlerin sorumluluğu sadece maddi zararlar kapsamında değerlendirilmekteydi. Lusitania Davası'na bakan Hakem Mahkemesi ABD gemisinin bir Alman denizaltısı tarafından batırılması sonucunda hayatını kaybeden kişilerin yakınlarının duyduğu elem ve acılardan dolayı manevi zarar bulunduğuna hükmetmiştir. Ayrıca Hakem Mahkemesi Chevreau Davası'nda da manevi zararlardan dolayı tazminata yükümlü tutulmasında bir engel olmadığı belirtmiştir.¹³² Dolayısıyla deniz mayınlarının uluslararası hukuka aykırı şekilde kullanımı nedeniyle bir geminin hasar alması ya da batması ve bu gemidekilerin ölmesi halinde gemide oluşan hasardan dolayı maddi bir zarar, gemidekilerin ölmesi halinde yakınlarının duyacağı elem ve acı nedeniyle de manevi bir zarar ortaya çıkacaktır.¹³³

2.3.3. Kusur?

Devletin gerçekleştirdiği uluslararası hukuka aykırı eylem nedeniyle sorumlu tutulabilmesi hususunda kusurunun olup olmadığı tartışma konusudur. Bu tartışmalar çerçevesinde iki tane görüş hakimdir. Birincisi subjektif sorumluluk yani kusurlu

¹³⁰ Erkiner, Kavak, "Uluslararası Sorumluluk Hukukunda Devletlerarası Zararlara Yönelik Tazminatın Belirlenmesi", s. 13.

¹³¹ Ceren Zeynep Pirim, "Uluslararası Hukukta Mânevi Zarar", *Türkiye Barolar Birliği Dergisi* (Kasım-Aralık, 2016), 127, s. 346; Sur, *Uluslararası Hukukun Esasları*, s. 276.

¹³² Report of the International Law Commission on the work of Its forty-fifth session, (New York: United Nations Document A/49/10, ILC, 1994), s. 71; Metnin tamamı için bkz., https://legal.un.org/riaa/cases/vol_II/1113-1143.pdf, E.T. 22/04/2024.

¹³³ Mahkeme Hakemi Edwin B. Parker'a göre uluslararası hukuk kurallarına göre, zarara uğrayan kişi, zihinsel acı çeker, duyguları incinir, aşığalanır, sosyal konumunu kaybeder, utandırılır, küçük düşürülür, ya da itibarı zedelenirse bunlara neden olan bir zarar için tazminat almaya hakkı vardır. Fakat bu tazminat miktarı orantılı olmalıdır. Bu tip zararlar gerçekçi bir sıfat taşır. Ayrıca para ile ölçülmesi veya tahmin edilmesi zor bile olsa bu husus gerçekçiliğini zedelemes. Manevi tazminat zarar gören açısından bir ceza değil, zararı telafi eden bir tazminat olarak ele alınır. Opinion in the Lusitania Cases, United States–Germany Mixed Claims Commission, 01.11.1923, Volume VII, U.N.R.I.A.A, s. 36, 37, Metnin tamamı için bkz., https://legal.un.org/riaa/cases/vol_VII/32-44.pdf, E.T. 22/04/2024; Pazarcı, *Uluslararası Hukuk Dersleri 3. Kitap*, s. 158.

sorumluluk, ikincisi objektif sorumluluktur. Birinci görüşe göre kusurlu sorumlulukta devletin bundan sorumlu olabilmesi için fiili gerçekleştiren kişinin kast veya ihmalinin bulunması gerekmektedir.¹³⁴ Maddeler Metni'nin birinci maddesine göre bir devletin uluslararası sorumluluğunun doğmasının ilk şartı uluslararası hukuka uygun olmayan bir eyleminin bulunması gerekmektedir.¹³⁵ Gerçekleştirilen bu eylem ise kusurlu olmalıdır. Kusur bilinçli veya bilinçsiz bir davranış şeklinde olabilir. Yani devletin uluslararası hukuka aykırı şekilde eylemler gerçekleştirmesi ya da uluslararası hukuktaki yükümlülüklerini ihlal etmesi, yerine getirmemesi veya savsaklaması devletin uluslararası hukukta kusurlu sorumluluğunu doğurur.¹³⁶ İkinci görüşe göre devletin sorumluluğunun doğması için bir kusur aranmaz. Fransız hukukçu Duguit tarafından 20. yüzyılın başlarında ortaya atılan bu görüşe göre devletin bir görevlisi tarafından gerçekleştirilen uluslararası hukuka aykırı eylem nedeniyle bir zarar meydana gelmişse devletin iyiniyetine veya kötü niyetine bakılmaksızın devletin bir eylemi sonucunda zarar meydana gelmişse devletin sorumluluğu doğar ve bu sorumluluğa kusursuz sorumluluk denilir.¹³⁷ Caire Claim Davası'nda¹³⁸ Hakem Mahkemesi tarafından yapılan tespite göre, devletin kendi organ ve görevlileri tarafından gerçekleştirilen tasarruflarından kusur olsun ya da olmasın sorumlu olacağı belirtilmiştir. Uluslararası Hukuk Komisyonu 1978 yılında objektif sorumluluğu gündemine almıştır.¹³⁹ UHK, "Uluslararası Hukukun Yasaklamadığı Faaliyetlerden Kaynaklanan Zarar Verici Etkiler Nedeniyle Uluslararası Sorumluluk" kapsamında bir ilke olarak objektif sorumluluğu

¹³⁴ Malcolm N. Shaw, *Uluslararası Hukuk*, Ed. İbrahim Kaya, Çevirenler, Yücel Acer vd., (Ankara: Tüba 2018), s. 564.

¹³⁵ Maddeler Metni, Madde 1, Kuran vd., *Uluslararası Hukuk Temel Metinler*, s. 180.

¹³⁶ Pazarıcı, *Uluslararası Hukuk*, s. 384,385.

¹³⁷ Shaw, *Uluslararası Hukuk*, 564; Pazarıcı, *Uluslararası Hukuk*, 386; Ufuk Dal, "Uluslararası Sorumluluk Hukukunda Uluslararası Hukuka Aykırı Eylemin Devlete Atfedilmesi", (Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi, 2019), s. 55, Pazarıcı, *Uluslararası Hukuk Dersleri 3. Kitap*, s. 155.

¹³⁸ Meksika'da gerçekleşen ihtilal anında Caire isimli bir Fransız vatandaşı öldürülmüştür. Fransa ve Meksika'dan oluşan komisyon bu ölümün sebebini araştırmaya koyulmuştur. Fransız vatandaşının öldürülmesinde bazı sivillerle birlikte binbaşı ve yüzbaşı rütbelerinde iki tane de subayın bulunduğu tespit edilmiştir. Hakem Mahkemesi'nin verdiği kararda alt rütbeli askerler üst rütbeli askerlerin emirlerine aykırı olarak hareket etse dahi devlet adına görev yaptıkları için Meksika devletini kusursuz sorumlu olacağına hükmetmiştir. Estate of Jean-Baptiste Caire (France) v. United Mexican States 7 June 1929, p., 517. Karar tamamı için bkz., https://legal.un.org/riaa/cases/vol_V/516-534_Caire.pdf, E.T. 07/04/2024; Dal, "Uluslararası Sorumluluk Hukukunda Uluslararası Hukuka Aykırı Eylemin Devlete Atfedilmesi", s. 8.

¹³⁹ Yearbook Of The International Law Commission, United Nations, 1978, Volume I, Statement by the Observer for the European Committee on Legal Cooperation, A/CN.4/SER.A/1978, p. 227, https://Legal.Un.Org/Ilc/Publications/Yearbooks/English/Ilc_1978_V1.Pdf, E. T. 21/04/2024.

benimsemiş olduğu düşünülse de bu konuyla ilgili bir düzenleme yapmamıştır.¹⁴⁰ Erkiner'e göre kusurlu bir irade insana özgüdür. Devlet bir tüzel kişiliğe sahip olması nedeniyle bir haksız eylem gerçekleştirirse bu haksız eylem kusur niteliğine haiz olmamakla, devletin uluslararası hukuki yükümlülüğün ihlali söz konusu olmaktadır.¹⁴¹ Bizim de katıldığımız Aksar'ın görüşüne göre uluslararası hukuk kuralları ve bunların uygulanmaları açısından kesin ve net bir sorumluluk dayanağı olmamasından dolayı devletin sorumluluğunun objektif veya kusurlu sorumluluk içerisinde değerlendirilmesi her olay için ayrı bir şekilde ve diğer şartlar da göz önüne alınarak yapılmalıdır.¹⁴² Dolayısıyla deniz mayınlarının uluslararası hukuka aykırı şekilde kullanılması nedeniyle devletin sorumluluğunun doğması için kusur şartının aranıp aranmaması her yaşanan olay için ayrı ayrı değerlendirilmelidir. Örneğin yukarıda bahsettiğimiz Korfu Davası'nda UAD, Arnavutluk'un karasularında deniz mayınlarının bulunduğunu bilmesine rağmen karasularından geçen İngiliz savaş gemilerini uyarmadığı için pasif nitelikli bir fiil olarak değerlendirmiş olup, bu gemilerin deniz mayınlarına çarpıp batmasından dolayı kusur sorumluluğu esasına göre Arnavutluk'u sorumlu tutmuştur.¹⁴³

2.3.4. Zaman

UHK'nin 2001 yılında hazırladığı Maddeler Metni'nin 13. maddesine göre uluslararası hukuka aykırı bir eylemin gerçekleştiği an devlet bir yükümlülüğe sahip değilse devlet açısından uluslararası yükümlülük ihlali söz konusu olmaz.¹⁴⁴ Yani devletin uluslararası sorumluluğunun doğması için yürürlükte olan kurallar çerçevesinde bir yükümlülüğe sahip olması gerekmektedir. Bu husus ABD ile Hollanda arasındaki Palmas Adası Davası'nda¹⁴⁵ uygulama alanı bulmuştur.

¹⁴⁰ Uluslararası hukukta objektif sorumluluk şu sözleşmelerde açıkça kabul edilmiştir: 1960 tarihli Nükleer Alanda Hukuksal Sorumluluğa İlişkin Paris Sözleşmesi, 1963 tarihli Nükleer Madde Taşıyan Gemilerle İlgili Hukuksal Sorumluluğa İlişkin Brüksel Sözleşmesi, 1969 tarihli Denizlerin Hidrokarbürlerden Kirlenmesi Konusundaki Hukuksal Sorumluluk Sözleşmesi, 1972 tarihli Uzay Cisimlerinin Neden Olduğu Zararlar Konusunda Uluslararası Sorumluluğa İlişkin Sözleşme; Hatice Geyik, "Devletlerin İnsancıl Hukuk Kurallarının İhlali Nedeniyle Sorumluluğu", *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 24, 2, (2016), s. 73.

¹⁴¹ Erkiner, *Devletin Haksız Fiilden Kaynaklanan Uluslararası Sorumluluğu*, s. 115.

¹⁴² Aksar, *Teori ve Uygulamada Uluslararası Hukuk-II*, s. 190.

¹⁴³ Pazarcı, *Uluslararası Hukuk Dersleri 3. Kitap*, s. 154; ayrıca bkz., s. 17, 18.

¹⁴⁴ İlişkin Maddeler Metni, Madde 13, Kuran vd., *Uluslararası Hukuk Temel Metinler*, s. 182.

¹⁴⁵ İspanya ve ABD 1898 savaşları sonucunda yaptıkları Paris Andlaşması çerçevesinde İspanya Filipinler'i ABD'ye bırakmıştır. ABD'li bir yetkili 1906 yılında Filipinler'e çok yakın olan Palmas Adasını ziyaret etmiş fakat adada Hollanda bayrağını görmüştür. Buna müteakip Hollanda ve ABD ada üzerinde hangi devletin egemenliği olduğuna dair bir karar verilmesi için hakemlik yoluna

Devletin sorumluluğu açısından farklı bir zaman unsuru daha vardır. Devletin gerçekleştirdiği eylemin devletin uluslararası sorumluluğunun doğmasından önce başlaması ve sonrasında da bu eylemin devam etmesi, bu esnada devletin sorumluluğunun doğmasına neden olacak bir andlaşmaya taraf olması halinde devletin sorumluluğu doğar.¹⁴⁶

Maddeler Metni'nin 14. maddesinin ilk fıkrasındaki düzenlemeye göre, devletin gerçekleştirdiği uluslararası hukuka aykırı ve süreklilik arz etmeyen bir eylemi devam etmese dahi neticeleri devam ediyorsa ve uluslararası hukukun ihlali eylemin gerçekleştiği anda meydana gelmiş olarak kabul edilir. İkinci fıkrasında, süreklilik arz eden eylem devam ettiği sürece boyunca uluslararası yükümlülüğe aykırı kaldığı tüm süre boyunca yayılır. Maddenin son fıkrasında ise devletin belirli bir olayı önlemek amacıyla uluslararası hukuk ihlal etmesi söz konusu olursa eylem gerçekleştiği anda oluştuğu kabul edilir ve olayın devam ettiği sürede uluslararası hukuka aykırı olarak devam eden eylem tüm süre boyunca yayılmış olarak kabul edilir.¹⁴⁷

2.4. Deniz Mayınlarının Kullanımı Nedeniyle Uluslararası Hukuka Aykırı Eylemin Devlete Atfedilebilmesi

2.4.1. Doğrudan Devlet Organlarının Deniz Mayınlarıyla İlgili Eylemleri Nedeniyle Sorumluluk

Uluslararası hukuka uygun bir şekilde gerçekleşmeyen eylem devletin kendisine ait ise o devletin uluslararası hukukta sorumluluğu doğar. Devletin vatandaşı olmasına rağmen resmi bir sıfatı bulunmayan bireylerin gerçekleştirdiği eylemlerden dolayı devletin sorumluluğu doğmaz.¹⁴⁸ Yani devlet bizzat kendi organları yani yasama, yürütme ve yargı organları tarafından eylemi gerçekleştirmelidir. Bunun nedeni ise devletin bir tüzel kişi olmasıdır.¹⁴⁹

başvurmuşlardır. Hakemlik Mahkemesi verdiği kararda İspanya'nın elinde olmayan bir şeyi verebilmesinin imkanı olmadığını, bu yüzden Palmas Adası'nın ABD'ye verilemeyeceğini hükmetmiştir. Palmas Adası 17. yüzyıldan itibaren Hollanda Doğu Hindistan Şirketi'nin kontrolü altında kalmıştır. Dolayısıyla bu tarihlerden itibaren 1906'ya kadar Hollanda'nın kontrolünde olan bir adanın İspanya'nın ABD ile yaptığı bir andlaşma sonucunda ABD'ye verilmemesine hükmedilmiştir. Island of Palmas Case, (Netherlands v. USA), (1928), s., 836, 855, 871; Tam metin için bkz., https://legal.un.org/riaa/cases/vol_II/829-871.pdf, E.T. 22/04/2024.

¹⁴⁶ Aksar, *Teori ve Uygulamada Uluslararası Hukuk-II*, s. 191.

¹⁴⁷ Maddeler Metni, Madde 14, Kuran vd., *Uluslararası Hukuk Temel Metinler*, s. 182.

¹⁴⁸ Uzun, *Devletin Sorumluluğu*, s. 75, 76.

¹⁴⁹ Pazarıcı, *Uluslararası Hukuk*, s. 389; Ünal, *Uluslararası Hukuk*, s. 298.

Devletin organlarının gerçekleştirdiği eylemler neticesinde sorumlu olmasına dair ilk uluslararası düzenleme 1930 tarihli Uluslararası Hukukun Kodifikasyonu Konferansı'nda (1930 tarihli Kodifikasyon) kabul edilmiştir.¹⁵⁰ Söz konusu bu konferanstaki düzenlemenin ilk maddesinde devletin topraklarında bir yabancıнын bulunması ve bu yabancıнын şahsına ya da malına zarar gelmesinin nedeni devletin organlarının uluslararası yükümlülüklerini yerine getirmemesinden kaynaklanıyorsa devletin sorumluluğunun doğacağı ifade edilmiştir.¹⁵¹ 1930 tarihli Devletlerin Sorumluluğu Tasarısının 5. maddesinde¹⁵² devletin organlarının statüsüne sahip olan ve bu sebebe istinaden hareket eden devlet yetkililerinin davranışları devlet açısından bir eylem niteliği taşır. Fakat bazı UHK üyeleri, kişiler ile devlet organının birbirlerine karıştırılmaması ve kişinin gerçekleştirdiği bir eylem ile devletin bir organının davranışı arasında karışıklığa sebep olunabileceği konusunda endişelerini dile getirmişler ve akabinde devletin organlarının yetkilileri tarafından gerçekleştirilen eylemlerden devlet organlarının sorumlu olacağı belirtilmiştir. Momtaz da bu görüşe katılmaktadır. Momtaz'a göre devlet adına her ne kadar kişiler eylem gerçekleştirse de bunların devletin organının yetkili kişileri olması nedeniyle devletin direkt organı hareket etmiş olarak kabul edilir.¹⁵³ Devletin bu organlarında devletin yetkilileri görev almaktadır. Devletin sorumluluğunun doğması için devletin yetkilileri buldukları devlet organının faaliyetleri kapsamında uluslararası hukuka uygun olmayan bir eylemde bulunması gerekmektedir. Diğer bir ifadeyle devletin yetkilileri devletin kamu gücünü kullanarak uluslararası hukuka uygun nitelikte olmayan bir eylem gerçekleştirmelidir. Devletin yetkilileri bireysel amaçlarla hareket etmesinden dolayı bir eylem gerçekleştirmesi halinde devletin sorumluluğu söz konusu olmayacağına dair mutlak bir kural yoktur.¹⁵⁴

¹⁵⁰ Text Of Articles Adopted In First Reading By The Third Committee Of The Conference For The Codification Of International Law, Report of F. V. Garcia Amador, International Responsibility, YILC, Vol. II. 1956, Annex 3, A/CN.4/96, s. 225.

¹⁵¹ Text Of Articles Adopted In First Reading By The Third Committee Of The Conference For The Codification Of International Law, article 1, Report of F. V. Garcia Amador, International Responsibility, YILC, Vol. II. 1956, Annex 3, A/CN.4/96, p. 225; Ufuk Dal, *Uluslararası Hukuka Aykırı Eylemin Devlete Atfedilmesi*, s.17.

¹⁵² Text Of Articles Adopted In First Reading By The Third Committee Of The Conference For The Codification Of International Law, article 5, Report of F. V. Garcia Amador, International Responsibility, YILC, Vol. II. 1956, Annex 3, A/CN.4/96, s. 225.

¹⁵³ Djamchid Momtaz, *Attribution of Conduct to the State: State Organs and Entities Empowered to Exercise Elements of Governmental Authority* in "The Law of International Responsibility", James Crawford, Alain Pellet, and Simon Olleson, *The Law of International Responsibility*, (Oxford: Oxford University Press, 2010), s. 238, <https://www.books.google.com>, E.T. 30/04/2024.

¹⁵⁴ Uzun, *Devletin Sorumluluğu*, s. 79,80.

Devletin uluslararası sorumluluğunun doğması için, devlet namına hareket eden kişilerin üst düzey bir devlet görevlisi olması gerekmektedir. Bunların¹⁵⁵ yasama, yürütme veya yargı organlarına bağlı devlet memurları olması da yeterlidir. Nitekim Mallen Davası'nda ABD'ye isnat edilen iki eylemden birisi eylemi gerçekleştirenlerin görevi kapsamında olmadan şahsi bir amaç doğrultusunda gerçekleşmiş olsa da ABD özen yükümlülüğünü ihlal ettiği için sorumlu tutulmuştur.¹⁵⁶ Ayrıca devletin uluslararası sorumluluğunun doğması için kendi görevlileri ya da organları tarafından uluslararası hukuka aykırı eylemler haricinde başka bir devletin yetki vermesi, emri ya da kontrolü altında kalması nedeniyle gerçekleşen olaylardan da devletin sorumluluğu doğabilecektir.¹⁵⁷

Deniz mayınlarıyla ilgili devletin uluslararası yükümlülüklerinin ihlal edilmesi devletin organları tarafından gerçekleştirilebilecektir. Çünkü Maddeler Metni'nin 4. maddesine göre devletin organları tarafından uluslararası hukuka uygun olmayan bir eylemin gerçekleştirilmesi halinde bu eylem devletin organlarının durumu ne olursa olsun devlet tarafından gerçekleştirilmiş olarak kabul edildiği belirtilmiştir.¹⁵⁸

2.4.1.1. Devletin Yasama Organından Kaynaklanan Deniz Mayınlarıyla İlgili Sorumluluğu

Yasama organı devletin anayasa, kanun, tüzük çıkartma gibi genel, sürekli ve kişisel olmayan eylemlerini gerçekleştiren organdır.¹⁵⁹ 1930 tarihli Kodifikasyon'un 6. maddesinde sahip olduğu uluslararası yükümlülüklere uymaksızın bir yasama faaliyeti gerçekleştirmemesi ya da aykırı şekilde yasama faaliyetleri gerçekleştirmesi halinde

¹⁵⁵ Aksar, *Teoride ve Uygulamada Uluslararası Hukuk – II*, s. 184.

¹⁵⁶ Meksika konsolosu ABD polisi tarafından vurulmuş ve akabinde tutuklanmıştır. Konsolosların diplomatik dokunulmazlıklarının bulunmasına rağmen ABD polisi tarafından gerçekleştirilen bu eylem sonucunda ABD sorumlu tutulmuştur; Mallen Case, Mexico & USA, Mexico-USA General Claim Commission, 1927, s. 186, 187, tam metin için bkz., https://legal.un.org/riaa/cases/vol_IV/173-190.pdf, E.T. 23/04/2024.

¹⁵⁷ Aksar, *Teoride ve Uygulamada Uluslararası Hukuk – II*, s. 185; UAD verdiği kararda Nikaragua'ya karşı kontra gerilla eylemlerinden dolayı ABD'yi operasyonlar üzerindeki etkin kontrolünden dolayı sorumlu tutmuştur. Military and Paramilitary Activities in and Against Nicaragua, Nicaragua v. USA, Judgment 1986, para. 115.

¹⁵⁸ Doğan, *Devletler Hukuku*, (2020), s. 424; Maddeler Metni, Madde 4, Kuran vd., *Uluslararası Hukuk Temel Metinler*, s. 180.

¹⁵⁹ Kemal Gözler, *Anayasa Hukukunun Genel Esasları: Ders Kitabı*, (Bursa: Ekin Yayınevi, 2015), s. 346.

devletin sorumluluğunun doğacağı belirtilmiştir.¹⁶⁰ Yani devletin yasama organının uluslararası hukuka karşı eylemleri yapma veya yapmama şeklinde olabilir. Chorzow Davası'nda UAD tarafından verilen kararda devletin verdiği ulusal yargı kararlarının da devletin birer faaliyeti ve iradesi olan eylemler olduğu ifade edilmiştir.¹⁶¹ Diğer bir ifadeyle bu karara göre yasama organının uluslararası hukuka uygun olmayan yasama niteliğindeki faaliyetlerinden devletin sorumlu olacağı belirtilmiştir. Uluslararası bir andlaşma çerçevesinde devletin kanun çıkartma yükümlülüğü olmasına rağmen bunu yapmaması yasama organının yapmama eylemi nedeniyle¹⁶², taraf olduğu uluslararası andlaşmaya rağmen kaldırması gereken kanunu kaldırmaması halinde¹⁶³ veya yükümlülüğü ihlal edecek bir şekilde kanun çıkartması halinde de yapma eylemi nedeniyle devletin sorumluluğu doğar.¹⁶⁴

Devlet taraf olduğu uluslararası andlaşmaların uygulanabilirliği için kanun, kararname, yönetmelik gibi normlar çıkartmalıdır. Örnek verecek olursak Türkiye'nin taraf olduğu "Anti-Personel Mayınların Kullanımının, Depolanmasının, Üretiminin ve Devredilmesinin Yasaklanması ve Bunların İmhası ile İlgili Sözleşme" (Ottova Andlaşması) uyarınca 5903 sayılı "Türkiye Cumhuriyeti Devleti İle Suriye Arap Cumhuriyeti Devleti Arasındaki Kara Sınırı Boyunca Yapılacak Mayın Temizleme Faaliyetleri İle İhale İşlemleri Hakkında Kanun" çıkartılmış ve özel firmalar aracılığıyla

¹⁶⁰ Text Of Articles Adopted In First Reading By The Third Committee Of The Conference For The Codification Of International Law, article 6, Report of F. V. Garcia Amador, International Responsibility, YILC, Vol. II. 1956, Annex 3, A/CN.4/96, s. 225.

¹⁶¹ Case Concerning The Factory At Chorzow, C.P.J.I., Serie A, No. 7, 1927, s. 19, <https://www.ilsa.org/Jessup/Jessup17/Batch%201/FactoryAtChorzow.pdf>, E.T. 23/04/2024, Pazarcı, *Uluslararası Hukuk Dersleri 3. Kitap*, s. 160.

¹⁶² M.G./Türkiye Davası'nda Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi tarafından verilen kararda Türkiye'nin İstanbul Sözleşmesi'ne uygun olarak kadına yönelik şiddet eylemlerine karşılık koruyucu tedbirler alınmasını sağlayan bir yasa çıkartmaması nedeniyle sorumlu olduğuna karar verilmiştir. Para. 117. M.G. / Türkiye, (Başvuru No. 646/10), AİHM, 22 Mart 2016. Tam metin için bkz., <https://insanhaklari.gen.tr/MetinGoster.aspx?sr=9&nx=0&d=T>, E.T.:23.04.2024. Yağmur Sönmez, "Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararları Işığında Türkiye'de Kadına Yönelik Şiddetin Önlenmesi", *İstanbul Üniversitesi Kadın Araştırmaları Dergisi* 20 (2020), 15. Fakat davaya konu olay 2006 yılında gerçekleşmiş AİHM'e ise başvuru 2009 yılında yapılmıştır. Türkiye 09.11.2012 tarihinde "6284 sayılı Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun"u çıkartarak yükümlülüğünü yerine getirmiştir.

¹⁶³ Uzun, *Devletin Sorumluluğu*, s. 81.

¹⁶⁴ Birinci Dünya Savaşı sonrasında Almanya İmparatorluğu ile imzalanan Versay Andlaşması neticesinde Yukarı Silezya Polonya'ya devredildi. Fakat Almanya Polonya'nın Yukarı Silezya bölgesi için imzalanan andlaşmayı ihlal eden kanunlar çıkarttığını iddia etmiştir. UAD ise Almanya'nın iddiasını kabul ederek Polonya Devleti'ni sorumlu tutmuştur. Case concerning certain German interests in Polish Upper Silesia (The Merits), Germany v. Poland Judgment, 25 May 125, para., 58, 293 ; tam metin için bkz., https://www.worldcourts.com/pcij/eng/decisions/1926.05.25_silesia, E.T. 23/04/2024; Pazarcı, *Uluslararası Hukuk*, s. 389; Pazarcı, *Uluslararası Hukuk Dersleri 3. Kitap*, s. 160, 161.

sınırdaki mayınların temizlenmesi için proje oluşturulmuştur. Fakat Suriye’de başlayan iç savaş sonrasında 17.06.2023 tarihinde bu proje iptal edilmiştir. Türkiye’nin Ottova Andlaşması’na taraf olması nedeniyle Andlaşma’nın 5. maddesindeki yükümlülüğü yerine getirmesi için 01.03.2022 tarihine kadar süre verilmişse de 15-19 Kasım 2021 tarihli 19. Ottova Andlaşması Taraf Devletler Toplantısı’nda 2025 yılının sonuna kadar ek süre verilmiştir. Türkiye bu süreye kadar mayın temizleme faaliyetlerini tamamlamazsa Ottova Andlaşması’na taraf olması ve yükümlülüğünü yerine getirmemesinden dolayı uluslararası sorumluluğu doğacağı açıktır.¹⁶⁵

Deniz mayınları açısından Türkiye Lahey-8 Andlaşması’ndan doğan yükümlülüğü gereğince 17.5.1948 tarihli ve 5202 sayılı “Deniz ve Kıyılarında Görülecek Başboş Mayın, Patlayıcı Madde ve Şüpheli Cisimlerin Yok Edilmesi Hakkında Kanun”unu çıkartmıştır. 22/1/2015 tarihinde de ve “6586 sayılı Millî Mayın Faaliyet Merkezi Kurulmasına İlişkin Kanun ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun”unu çıkartmıştır. 24.02.2020 tarihli 4536 sayılı “Denizlerde ve Yurt Yüzeyinde Görülen Patlayıcı Madde ve Şüpheli Cisimlere Uygulanacak Esaslara İlişkin Kanun”¹⁶⁶ kabul edilmiş ve bu Kanun’un 17. maddesince 5202 sayılı Kanun yürürlükten kaldırılmıştır. 6586 Sayılı Kanun da 703 sayılı 02.07.2018 tarihli kanun hükmünde kararname ile kaldırılmıştır. 4536 Sayılı Kanun’un 5. 6. ve 7. maddelerince deniz mayınlarının yanı sıra kıyılarda görülen her türlü patlayıcı maddenin imha edileceği ifade edilmiştir. Dolayısıyla Türkiye Cumhuriyeti Devleti’nin yasama organınca Lahey-8 Andlaşması ve San Remo El Kitabı’ndaki gerekli önlemleri aldığı, uluslararası hukuku ihlal etmediğini söyleyebilmekteyiz.

2.4.1.2. Devletin Yürütme Organından Kaynaklanan Deniz Mayınlarıyla İlgili Sorumluluğu

Yürütme organı, devlet başkanı, başbakan, bakanlar, bakanlar kurulundan oluşmaktadır. Yürütme yetkisinin kullanılması ise devletin yönetim görevlileri tarafından gerçekleştirilmekle birlikte, yürütme organı ve bu organın kurum, kuruluş ve makamları tarafından yapılan her işlem yürütme işlemidir.¹⁶⁷ Devletin kolluk görevlileri, konsolosluk görevlileri ya da sivil görevlileri gibi idari görevlileri tarafından

¹⁶⁵ <https://www.msb.gov.tr/Mafam/icerik/mayin-faaliyeti-hakkinda-merak-edilenler>, E.T. 24/04/2024.

¹⁶⁶ Tam metin için bkz., <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.4536.pdf>, E.T. 24/04/2024.

¹⁶⁷ Gözler, *Anayasa Hukukunun Genel Esasları*, s. 360,372.

uluslararası hukuka aykırı bir eylem gerçekleştirilmesi halinde devletin bundan sorumluluğu doğar.¹⁶⁸ Devletle bağı olmayan ya da devlet namına hareket etmeyen birisinin ya da bir grubun uluslararası hukuka aykırı eylemlerinden dolayı devletin sorumluluğu kural olarak doğmasa da bu eylemler devletin kontrolü, etkisi altında gerçekleşmesi veya devletin bu eylemleri teşvik etmesi ya da sonradan onaylaması halinde de devletin sorumluluğu doğacaktır.¹⁶⁹

Yukarıda bahsettiğimiz Mallen Davası'nda kolluk görevlisi olan ABD polisinin eylemleri nedeniyle ABD'nin sorumluluğu doğmuştur.¹⁷⁰ Ayrıca Korfu Davası'nda da Arnavutluk'un karasularında deniz mayınlarının bulunduğunu İngiltere'ye bildirmemesi ve bu nedenle Korfu Boğazı'nda Arnavutluk karasularından geçmekte olan İngiliz savaş gemilerinin mayınlar nedeniyle batması olayında Arnavutluk yetkilileri İngiliz savaş gemilerini mayınlar konusunda bilgilendirmemiştir.¹⁷¹

Deniz mayınlarının uluslararası hukuka aykırı şekilde örneğin Lahey-8 Andlaşması'nın 2. maddesinde belirtildiği üzere kullanımı kesin olarak yasaklı olan serseri mayınların denize deniz kuvvetleri tarafından yerleştirilmesi halinde yürütme organın silahlı kuvvetlerinin bu eylemi nedeniyle devletin sorumluluğu doğacaktır. Çünkü yürütme organı içinde yer alan tüm devlet görevlilerinin devlet adına gerçekleştirdiği eylemler

¹⁶⁸ Pazarcı, *Uluslararası Hukuk*, 389; Pazarcı, *Uluslararası Hukuk Dersleri 3. Kitap*, s. 161; 1987 Rainbow Warrior Davası'nda hakem heyeti tarafından verilen kararda Fransa'nın nükleer denemelerini protesto etmeye hazırlanan Yeni Zelanda'nın Auckland limanında bulunan Rainbow Warrior isimli geminin Fransız istihbarat personelleri tarafından batırılması ve mürettebattan bir kişinin ölümle sonuçlanması olayında Fransa'nın istihbarat personellerince gerçekleştirilen eylem nedeniyle sorumlu olduğuna hükmedilmiştir.; Rainbow Warrior Arbitration, New Zealand v. France, 1990, s. 275, kararın tamamı için bkz., https://legal.un.org/riaa/cases/vol_XX/215-284.pdf, E.T. 26/04/2024; Jessie Davası'nda ABD maliye memurları Jessie isimli İngiliz gemisine el koyup, silahlara mühür vurmuşlardır. ABD maliye görevlileri her ne kadar İngiltere ve ABD arasında akdedilmiş bir andlaşmaya istinaden böyle bir eylemde bulduklarını, kötü niyetle yaklaşmadıklarını söylemiş olmalarına rağmen hakem heyeti tarafından, ABD memur muamelesi nedeniyle sorumlu tutulmuştur; Jessie Case, United States v. Great Britain, American-British Claims Arbitration Trial, Volume VI, ss. 85-93, 1921, kararın tamamı için bkz., https://legal.un.org/riaa/cases/vol_VI/85-93_Jesse.pdf, E.T. 26/04/2024; Hemming Davası'nda ABD'in Bombay'daki konsolosu, avukat olan İngiliz vatandaşına sahte ABD doları basan kişilere karşı yürütülen davaların takibi için anlaşma yapmıştır. ABD ise konsolosun böyle bir anlaşma yapma yetkisi olmadığını iddia etse de konsolosun yaptığı anlaşmadan dolayı İngiliz vatandaşı avukat Hemming'e 2500 dolar ücret ödenmesine karar verilerek ABD hakem heyeti tarafından sorumlu tutulmuştur. Hemming Case, Arbitral Tribunal (Great Britain-United States) constituted under the Special Agreement of August 18, 1910 (18 June 1913 - 22 January 1926) VOL. VI para. 17-190, kararın tamamı için bkz., https://legal.un.org/riaa/cases/vol_VI/17-190_Arbitral.pdf, s. 51-53, E.T. 26/04/2024.

¹⁶⁹ Aksar, *Teoride ve Uygulamada Uluslararası Hukuk – II*, s. 185.

¹⁷⁰ Bkz, dn. 156.

¹⁷¹ Corfu Channel Case, Merits, Judgment, (1949), ICJ Report; Ayrıca bkz., s. 17,18; Lahey-8 Andlaşması m. 3'e göre, Devletler gerekli önlemleri alarak denize mayınları yerleştirirken sonra diğer devletlere ve gemilere gerekli bilgilendirmeleri yapmakla yükümlüdür.

uluslararası hukuk bakımından devletin bir eylemi niteliğindedir. Bu nedenle devletin sorumluluğunun doğacağından şüphe bulunmamaktadır.¹⁷²

Devletin yürütme organı tarafından gerçekleştirilen eylemler ulusal hukuk bazında uygun olsa da uluslararası hukukun devlete yüklediği yükümlülükleri ihlal eden eylemlerinden dolayı devlet sorumlu olacaktır. Ayrıca devletin uluslararası yükümlülüğüne aykırı bir şekilde çıkarttığı kanunun, anayasasına uygun olması halinde de sorumluluktan kurtulamaz. Uluslararası hukuka aykırı şekilde gerçekleştirilen eylem için devletin iç hukukunda bir kanunun bulunmasına da gerek yoktur. Devlet her türlü bu eylemden dolayı sorumlu olacaktır.¹⁷³

Devlet kişi ve kurumlara yetki verdiği takdirde bunların gerçekleştireceği uluslararası hukuka aykırı eylemlerinden sorumluluğu doğacaktır.¹⁷⁴ Fakat devletin yetkilileri veya kurumlarının verilen emirlere karşı gelmesi ya da yetkilerini aşmaları halinde devletin sorumluluğu doğacak mıdır? Böyle bir durumda devletin sorumluluğunun doğru olmayacağı doktrinde tartışma konusu olmuştur. Birinci görüşe göre devlet görevlisinin hizmet kusuru ile şahsi kusuru arasında ayırım olması nedeniyle sadece yetki dahilindeki eylemlerinden dolayı devlet sorumlu tutulabilir.¹⁷⁵ Diğer görüşe göre devlet görevlisinin yetkisini aşması veya emirlere karşı gelmesi halinde ortaya çıkan şahsi kusurlarından bile adalet esasları kapsamında devletin uluslararası sorumluluğu doğar.¹⁷⁶ Erkiner'e göre yetki verilmemiş fakat resmi bir davranış ile kişisel bir davranış arasındaki sınır belirlenmelidir. Buna göre söz konusu eylem sistematik olarak devam ediyorsa devletin bundan bilgisi olup, önlem alma mecburiyeti olduğu için devletin sorumluluğu doğacaktır. Fakat yetkili kişi sadece özel bir alanında kişisel olarak resmi sıfat taşımayan eylemler gerçekleştirirse bundan devletin sorumluluğu doğmaz.¹⁷⁷

Maddeler Metni'nin 7. maddesine göre devletin bir organının yetkilisi tarafından, yetkisi aşılarak ya da emirlere uymaksızın bir davranış gerçekleştirirse bundan devletin sorumlu olacağı ifade edilmiştir.¹⁷⁸ Ayrıca 1949 tarihli Cenevre Konvansiyonları¹⁷⁹, na

¹⁷² Uzun, *Devletin Sorumluluğu*, s. 83.

¹⁷³ Doğan, *Devletler Hukuku*, (2008), s. 319; Ali Bal, *Devletin Uluslararası Sorumluluğunun Doğması*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, 2006), s. 211.

¹⁷⁴ Erkiner, *Devletin Haksız Fiilden Kaynaklanan Uluslararası Sorumluluğu*, s. 123.

¹⁷⁵ Uzun, *Devletin Sorumluluğu*, s. 87; Meray, *Devletler Hukukuna Giriş Birinci Cilt*, s. 633.

¹⁷⁶ Meray, *Devletler Hukukuna Giriş Birinci Cilt*, s. 633.

¹⁷⁷ Erkiner, *Devletin Haksız Fiilden Kaynaklanan Uluslararası Sorumluluğu*, s. 133.

¹⁷⁸ Maddeler Metni, Madde 20-27, Kuran vd., *Uluslararası Hukuk Temel Metinler*, s. 181.

¹⁷⁹ Geneva Convention for the Amelioration of the Condition of the Wounded and Sick in Armed Forces in the Field of 12 August 1949; tüm maddeler için bkz.,

eklenen 1977 tarihli 1 nolu Protokol'ün 91. maddesine göre çatışan taraflar kendi silahlı kuvvetlerinin gerçekleştirdiği tüm eylemlerden sorumlu olacaktır.¹⁸⁰ Caire davasında Meksikalı askerler Fransız vatandaşından zorla para almaya çalışmış, alamayınca da Fransız vatandaşı Caire'yi kışlaya götürüp vurarak öldürmüşlerdir. Mahkeme verdiği kararda askerlerin yetki dışında hareket etmesi, yetkilerini aşmaları ve üstlerinin emirlerinin tam tersinde hareket etmelerine rağmen eylemi gerçekleştirirken asker sıfatlarını kullanmış oldukları için Meksika devletini sorumlu tutmuştur.¹⁸¹ Dolayısıyla bir devletin deniz kuvvetlerinde görevli olan askerleri deniz mayınlarını yetkileri dışında veya yetkilerini aşarak ya da emre karşı gelmeleri halinde uluslararası hukuka aykırı bir şekilde kullanılırsa bundan devletin sorumlu olacağı açıktır.

2.4.1.3. Devletin Yargı Organından Kaynaklanan Deniz Mayınlarıyla İlgili Sorumluluğu

Yargı organı devletin mahkemeleridir. Devletin mahkemeleri ise bir veya birden fazla hakimden oluşmaktadır. Bu mahkemeler hukuki uyuşmazlıklar ile hukuka aykırılıkları gidermekle görevlidir.¹⁸² Devletin yargı organlarının uluslararası hukuka aykırı bir şekilde eylem gerçekleştirmesi ve devletin sahip olduğu uluslararası yükümlülüğün de bu nedenle ihlal edilmesi halinde devletin sorumluluğu doğacaktır.¹⁸³ Kuvvetler ayrılığı ilkesi gereğince devletin yargı organlarının verdiği kararlar yargının bağımsızlığı ilkesi çerçevesinde değerlendirilse de verilen kararlar uluslararası hukuka aykırı ve yükümlülüğün ihlaline sebep oluyorsa burada yargı bağımsızlığından söz edebilme ihtimalimiz yoktur. Böyle bir durumda devletin sorumluluğu söz konusu olur.¹⁸⁴ Yargı organından kaynaklanan eylem nedeniyle devletin sorumluluğu konusunda UAD Bozkur-Lotus Davası'nda yargı makamlarının, belirli bir davaya baktığı sırada uluslararası hukukla uyumlu bir şekilde karar verirken hata yapmış olabilecekleri gerçeği, yalnızca Devletin milli hukukunu ilgilendirir ve uluslararası hukuka aykırılığın

<https://www.icrc.org/sites/default/files/external/doc/en/assets/files/publications/icrc-002-0173.pdf>, E. T. 30/04/2024; Erkiner, *Devletin Haksız Fiilden Kaynaklanan Uluslararası Sorumluluğu*, s. 131, 132.

¹⁸⁰ Protocol Additional to the Geneva Conventions of 12 August 1949, and Relating to the Protection of Victims of International Armed Conflicts (Protocol 1), of 8 June 1977; tüm maddeler için bkz., <https://ihl-databases.icrc.org/assets/treaties/470-AP-I-EN.pdf>, E. T. 30/04/2024; Erkiner, *Devletin Haksız Fiilden Kaynaklanan Uluslararası Sorumluluğu*, s. 131, 132.

¹⁸¹ Bkz., dn. 138; Erkiner, *Devletin Haksız Fiilden Kaynaklanan Uluslararası Sorumluluğu*, s. 132.

¹⁸² Gözler, *Anayasa Hukukunun Genel Esasları*, ss. 391-393.

¹⁸³ Uzun, *Devletin Sorumluluğu*, s. 84.

¹⁸⁴ Momtaz, *Attribution of Conduct to the State: State Organs and Entities Empowered to Exercise Elements of Governmental Authority*, s. 239.

ancak devletin bir andlaşmayı ihlal etmesi ve uluslararası yükümlülüğünü yerine getirmemesi halinde söz konusu olacağından bahsetmiştir.¹⁸⁵

Yukarıda bahsettiğimiz üzere yargı makamlarının gerçekleştireceği yargılama uluslararası yükümlülüklerine aykırı bir hüküm vermesi ya da yargılama esnasında etkin bir soruşturma yürütmemesi halinde devletin sorumluluğu doğacaktır. Deniz mayınlarının kullanımı açısından da devletin yargı organının gerçekleştirdiği eylem nedeniyle sorumluluğu doğabilecektir. Örneğin devletin kendi karasularında Lahey-8 Andlaşmasına göre kullanımı yasak olan serseri mayın döşemesi sonucunda o bölgede tatil yapan turistlerin bulunduğu gemiye bu mayının çarpması sonucunda turistlerin ölmesi halinde kuşkusuz devletin sorumluluğu vardır.¹⁸⁶ Ayrıca yetkililerin gerçekleştirdiği bu uluslararası hukuka aykırı eylem nedeniyle devletin iç hukukunda bir yargılama yapılmasına engel olunarak sorumlu kişiler yargılanmaz ise devletin sorumluluğu söz konusu olacaktır.¹⁸⁷

2.4.2. Devletin Organı Olmayan Kişi veya Birimin Devletin Kamu Gücünü Kullanarak Deniz Mayınlarını Kullanması Halinde Devletin Sorumluluğu

Maddeler Metni'nin 5. maddesine göre devletin organı sıfatına sahip olmamasına rağmen devletin hukuku tarafından kamu gücünün kullanımı için yetki verilmiş bir kişinin ya da devletin organı olmayan ama devletin iç hukukundaki özel hukuk kişileri veya çeşitli kamu kurum ve kuruluşları gibi birimlerin kamu gücü kapsamında gerçekleştirdiği davranış, devletin eylem olarak kabul edilmektedir.¹⁸⁸ Bu maddeye göre devlet organlarının yerine getireceği görevler, devlet tarafından başka kişi veya birimlere verilmesi nedeniyle uluslararası hukuka aykırı eylemlerden dolayı devletin sorumluluğu söz konusudur. Örneğin özel veya kamuya ait olan deniz şirketlerine deniz kuvvetlerine ait deniz mayınlarıyla ilgili görevler verilebilir. Böyle bir durumda meydana gelebilecek uluslararası hukuka aykırı eylemlerden devletin sorumluluğu Maddeler Metni'nin 5. maddesi kapsamında doğacaktır.¹⁸⁹

¹⁸⁵ The Case of The S.S. "Lotus", France v. Turkey, PCIJ Series, Serie A, No. 10, 1927, para. 238, https://www.worldcourts.com/pcij/eng/decisions/1927.09.07_lotus.htm, E.T. 30/04/2024.

¹⁸⁶ Bkz, s. 29.

¹⁸⁷ Doğan, *Devletler Hukuku*, (2020), s. 424.

¹⁸⁸ Maddeler Metni, Madde 5, Kuran vd., *Uluslararası Hukuk Temel Metinler*, s. 181; Erkiner, *Devletin Haksız Fiilden Kaynaklanan Uluslararası Sorumluluğu*, s. 128.

¹⁸⁹ Erkiner, *Devletin Haksız Fiilden Kaynaklanan Uluslararası Sorumluluğu*, s. 129.

2.4.3. Bir Devletin Organının Başka Bir Devletin Emrine Verilerek Deniz Mayınlarını Kullanması Halinde Devletin Sorumluluğu

Maddeler Metni'nin 6. maddesine göre bir devletin emrine başka bir devletin organı verilirse ve bu organ emrine verildiği devletin kamu gücünü kullanması sonucunda gerçekleştirdiği eylemlerden dolayı emri altında bulunduğu devletin sorumluluğu vardır.¹⁹⁰ Diğer bir ifadeyle bir devletin kendi organını başka bir devletin emri ve denetimi altına vermiş olması halinde, bu devletin kontrolü altında uluslararası hukuka aykırı bir eylem gerçekleşirse eylemden bu devlet sorumlu olacaktır.

Bir devlet kendi deniz kuvvetlerini başka bir devletin emrine vererek deniz mayınlarını üçüncü bir devlete karşı uluslararası hukuk kurallarına aykırı bir şekilde kullanılması halinde üçüncü devlete karşı saldırı niteliğinde¹⁹¹ olacak ve deniz kuvvetlerini emri altında bulunduran devletin sorumluluğu doğacaktır. Ayrıca yapılan bu saldırı, organını başka devletin emrine veren devletin rızası kapsamında yapılırsa o devletin de bu saldırıdan sorumluluğu doğacaktır.¹⁹²

2.4.4. Bir Grubun veya Kişinin Devletin Yönlendirmesi ya da Denetimiyle Deniz Mayınlarının Kullanması Halinde Devletin Sorumluluğu

Maddeler Metni'nin 8. maddesine göre bir grup veya kişinin devletin emir ve talimatları ya da denetimiyle uluslararası hukuka aykırı bir eylem gerçekleştirmesi halinde devlet bundan sorumlu olur.¹⁹³ Yani bir özel hukuk kişisi ya da grubun gerçekleştirdiği uluslararası hukuka aykırı eylem, devletin yönlendirmesi veya denetimi altında gerçekleşmesi halinde devletin sorumluluğunu doğurur.

Nikaragua davasında verdiği karara göre devletin özel hukuk kişisi ya da grup üzerinde etkin bir denetiminin olması gerektiği ifade edilmiştir. Bu etkin denetimin devlete isnat

¹⁹⁰ Maddeler Metni, Madde 6, Kuran vd., *Uluslararası Hukuk Temel Metinler*, s. 181.

¹⁹¹ Başka devletin silahlı kuvvetlerini emri altına alan devlet deniz mayınlarını savaş olmadığı halde üçüncü bir devletin karasularına yerleştirmesi halinde üçüncü devletin egemenlik hakkı ihlal edilecek ve askeri bir güç kullanımı olarak kabul edilecektir; "International Law Applicable to Naval Mines", s. 4.

¹⁹² BM Genel Kurulu'nun 14 Aralık 1974 tarihli ve A/3314 sayılı kararının 3. maddesinin f bendine göre ülkesini farklı bir devletin emrine veren ve bu devletin başka bir devlete saldırmasına rıza göstermesini saldırı olarak kabul etmiştir. Definition of Aggression General Assembly resolution 3314 (XXIX), Article 3/f, p. 143, 14 December 1974 Tüm maddeler için bkz., [https://undocs.org/Home/Mobile?FinalSymbol=A%2FRES%2F3314\(XXIX\)&Language=E&DeviceType=Desktop&LangRequested=False](https://undocs.org/Home/Mobile?FinalSymbol=A%2FRES%2F3314(XXIX)&Language=E&DeviceType=Desktop&LangRequested=False), E. T. 15/05/2024.

¹⁹³ Maddeler Metni, Madde 8, Kuran vd., *Uluslararası Hukuk Temel Metinler*, s. 181.

edilebilmesi için her somut eylemde var olması gerekmektedir.¹⁹⁴ Bu gerekçelerden ötürü, bir devletin etkin bir şekilde yönlendirmesi veya denetimi altında deniz mayınlarını uluslararası hukuk kurallarına aykırı bir şekilde kullanan bir özel hukuk kişisi ya da grubu bulunması halinde bu eylemlerden dolayı o devletin sorumluluğu doğacaktır. Lakin bu özel hukuk kişisi ya da grubun o devlete tamamen bağlı bir yapı olmaması gerekmektedir. Aksi halde Maddeler Metni'nin 4. maddesi kapsamında devletin sorumluluğu doğacaktır.¹⁹⁵

2.4.5. Resmi Otoritelerin Yokluğu veya Yetersizliği Halinde Deniz Mayınlarının Kullanımı Nedeniyle Devletin Sorumluluğu

Maddeler Metni'nin 9. maddesine göre bir kişinin veya grubun davranışı, resmi otoritelerin olmayışından ya da yetersizliğinden dolayı devletin kamu gücünü kullanıyorsa ve şartlar kamu gücünü kullanmayı zorunlu kılıyorsa o kişi veya grubun uluslararası hukuka aykırı eylemlerinden dolayı devletin sorumluluğu doğar.¹⁹⁶ Devrim, yabancı işgali gibi durumlarda otoritenin kaybolması veya eksilmesi halinde bu madde hükmü uygulama alanı bulur. Bu madde kapsamındaki eylemin devletin sorumluluğunun doğabilmesi için, ilk olarak davranış kamu gücünün kullanılması sıfatına sahip olmalıdır; ikinci olarak resmi otorite yok olmalı ya da yetersiz hale gelmeli; son olarak şartların hepsi bu davranışı zorunlu kılmalıdır.¹⁹⁷ Dolayısıyla bir devletin yabancı işgali veya devrim gibi bir hadise ile karşılaşp, otoritesini kaybetmesi ya da yetersiz hale gelmesi nedeniyle ayrıca devletin kamu gücünün kullanılma zorunluluğu da mevcutsa devletin sahip olduğu deniz mayınlarının işgali veya devrimi gerçekleştiren kişi ya da gruplar tarafından uluslararası hukuk kurallarına uygun olmayacak şekilde kullanılması halinde devletin sorumluluğu doğacaktır.

¹⁹⁴ Military and Paramilitary Activities in and against Nicaragua, Nicaragua v. United States, Judgment, 1986, para, 109-116; Erkiner, *Devletin Haksız Fiilden Kaynaklanan Uluslararası Sorumluluğu*, s. 134.

¹⁹⁵ Erkiner, *Devletin Haksız Fiilden Kaynaklanan Uluslararası Sorumluluğu*, s. 140; Maddeler Metni, Madde 4, Kuran vd., *Uluslararası Hukuk Temel Metinler*, s. 180, 181.

¹⁹⁶ Maddeler Metni, Madde 8, Kuran vd., *Uluslararası Hukuk Temel Metinler*, s. 182.

¹⁹⁷ Erkiner, *Devletin Haksız Fiilden Kaynaklanan Uluslararası Sorumluluğu*, s. 142.

2.4.6. Bir İsyan Hareketinin veya Benzerinin Deniz Mayınlarını Kullanması Nedeniyle Devletin Sorumluluğu

Maddeler Metni'nin 10. maddesine göre bir devlette yeni bir hükümet niteliğine haiz olan isyan hareketinin davranışları, o devletin eylemi olarak kabul edilmektedir. Aynı maddenin ikinci fıkrasına göre isyan veya benzeri bir hareketin gerçekleştirdiği davranış o devletin ülkesinin bir kısmında veya tamamında yeni bir devlet kurma niteliğine ulaşmışsa bu davranış yeni devletin eylemi olarak kabul edilmektedir. Maddenin son fıkrasına göre, Maddeler Metni'nin 4. maddesinden 9. maddesine kadar olan tüm maddeler kapsamında, devletin eylemi olarak kabul edilecek tüm davranışlar isyan hareketinin davranışlarına bağlı olarak oluşmuşsa devlete isnat edilir.¹⁹⁸

İsyan hareketi başarıya ulaşıp hükümet veya yeni bir devlet olmayı başarabilirse gerçekleştirdiği eylemler devlete isnat edilecektir.¹⁹⁹ Lakin isyan hareketi başarısızlığa uğrar ya da mevcut devlet ile isyancılar arasında bir barış yapılırsa isyan hareketinin eylemleri devlete isnat edilemeyecektir.²⁰⁰ Tüm bu sebeplerle bir devlette isyan hareketinde bulunanlar tarafından deniz mayınlarının uluslararası hukuk kurallarına göre kullanılmaması halinde, isyan hareketi başarılı olursa veya yeni bir devlet kurulmasına sebep olursa devletin uluslararası sorumluluğu doğacakken, isyanın başarısız olması halinde gerçekleştirilen eylemler devlete isnat edilemeyip dolayısıyla da devletin sorumluluğunu doğurmayacaktır.

2.4.7. Kendisine İsnat Edilemeyen Deniz Mayınlarıyla İlgili Eylemi Kendi Eylemi Olarak Kabul Eden Devletin Sorumluluğu

Maddeler Metni'nin 11. maddesine göre yukarıda 4. maddeden itibaren bahsettiğimiz davranışların devlete isnat edilememesine rağmen devletin bu davranışları kendisi davranışı olarak tanıdığı ve kabul ettiği sınırlar çerçevesinde devletin eylemi olarak kabul edilmektedir.²⁰¹ Bu maddeye göre deniz mayınlarının uluslararası hukuk kurallarına uygun bir şekilde kullanılmamasına rağmen eylemin devlete isnat edilememesi durumu mevcuttur. Fakat bu durumda eylem devlete isnat edilemese de devlet bu eylemi kendi eylemi olarak tanıması ve benimsemesi gerekmektedir.

¹⁹⁸ Maddeler Metni, Madde 9, Kuran vd., *Uluslararası Hukuk Temel Metinler*, s. 181, 182.

¹⁹⁹ Pazarıcı, *Uluslararası Hukuk Dersleri 3. Kitap*, s. 168.

²⁰⁰ Erkiner, *Devletin Haksız Fiilden Kaynaklanan Uluslararası Sorumluluğu*, s. 144.

²⁰¹ Maddeler Metni, Madde 11, Kuran vd., *Uluslararası Hukuk Temel Metinler*, s. 182.

2.4.8. Federe Devletlerin ve Özerk Bölgelerin Deniz Mayınlarını Kullanması Halinde Devletin Sorumluluğu

Federe devletler birer devlet statüsüne sahip olsalar da federasyonu oluşturan devlet türlerinden olması nedeniyle uluslararası bir kişiliğe sahip değildir.²⁰² Federe devletler uluslararası bir kişiliğe sahip olmaması nedeniyle uluslararası hukuktaki yükümlülüğü ihlal eden eylem federe devletin organları tarafından gerçekleştirilirse bu eylem federal devlete ait olduğu kabul edilir.²⁰³ Özerk bölgeler yasama, yürütme ve yargı yetkilerine sahip bölgesel devletlere bağlı bölgelerdir.²⁰⁴ Bu bölgelerin gerçekleştirdiği eylemler bağlı oldukları devletin eylemleri olarak kabul edilir.²⁰⁵ Tüm bu gerekçelerle federe devlet deniz mayınlarıyla ilgili federal devletin uluslararası yükümlülüğüne aykırı bir eylem gerçekleştirmesi halinde federalin sorumluluğu doğacaktır. Bu durum aynı şekilde özerk bölgeler için de geçerli olacaktır.

2.4.9. Özel Askeri Şirketler Tarafından Deniz Mayınlarının Uluslararası Hukuka Aykırı Şekilde Kullanımı Halinde Devletlerin Sorumluluğu

İlk olarak 1960'lı yıllarda Orta Doğu ve Afrika'da meydana gelen çatışmalar esnasında faaliyet göstermeye başlayan özel askeri şirketler Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra Devletler tarafından daha çok ilgi çekmeye ve kullanılmaya başlanmıştır.²⁰⁶ Savaşlarda meydana gelen asker kayıplarının toplum nezdinde tepkilere yol açması, soğuk savaşın sona ermesinden dolayı devletlerin asker sayılarında azalmaya gitmesi gibi durumlar nedeniyle askeri özel şirketler ciddi şekilde önem kazanmıştır.²⁰⁷ Özellikle Soğuk Savaş'ın bitiminden sonra ABD ordusunun mevcudiyetinin azalması

²⁰² Federe devletler ile federal devletin güvenceli bir şekilde yetki paylaşımı yaparak oluşturdukları devlet topluluğu federasyonu oluşturur. Federal devlet federe devletin üstünde bir konumda olan uluslararası bir kişiliği olan devlettir. Ayrıntılı bilgi için bkz., Gözler, *Anayasa Hukukunun Genel Esasları Ders Kitabı*, ss. 199-205.

²⁰³ UAD LaGrand Davası'nda Arizona Eyaleti'nin ABD'nin yükümlü olduğu uluslararası yükümlülüğüne uyması gerektiği ifade edilmiştir, LaGrand Case (Merits), Germany v. USA, ICJ, 2001, para. 81; kararın tamamı için bkz., <https://www.icj-cij.org/case/104/judgments>, E.T. 01/05/2024; Uzun, *Devletin sorumluluğu*, s. 89.

²⁰⁴ Gözler, *Anayasa Hukukunun Genel Esasları Ders Kitabı*, s. 215.

²⁰⁵ Uzun, *Devletin sorumluluğu*, s. 91.

²⁰⁶ Kenan Dülger, "Devletin Uluslararası İnsancıl Hukukun İhlalinden Doğan Sorumluluğu", (Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi, 2014), s. 135; Mehmet Özyürek, "Özelleşen Savaş ve Askeri Şirketlerin İnsan Hakları Sorumlulukları", *Yalova Sosyal Bilimler Dergisi* 13, 2, (2023): 256.

²⁰⁷ Ümit Ercan, "Güvenlik Faaliyetlerinde Özelleştirme: Paralı Askerler Mi? Özel Askeri Birlikler Mi?", *Uluslararası Güvenlik ve Terörizm Dergisi* 2014, 5, 1, S. 54; Ahmet Salih Aslan, "Çatışma Bölgelerinin Yeni Aktörü Özel Askeri Şirketler" *Türkiye Adalet Akademisi Dergisi* 2022, 49, s. 116.

özel askeri şirketlerin sayısında artışa sebep olmuştur.²⁰⁸ Bu sebeplerden ötürü günümüzde özel askeri şirketlerin sayısı oldukça fazladır.²⁰⁹

Özel askeri şirketlere ilişkin uluslararası hukukta net bir tanım olmasa da 2008 yılında imzalanan Montreux Belgesi'ne göre bir bölgedeki savaşa dahil olarak ticari bir amaç güden, uluslararası toplum tarafından tanınan hükümetler adına faaliyet gösteren askeri şirketler olarak tanımlayabiliriz.²¹⁰ Yani bir Devletin savaş yaşanan bir bölgeye direkt asker göndermesinden ziyade askeri özel bir şirket vasıtasıyla o bölgede askeri faaliyetlerde bulunabilen şirketlerdir. Dolayısıyla bu şirketlerin uluslararası hukukta denetim altında olması gerekmektedir. Nitekim özel askeri şirketlerin uluslararası boyuttaki önemine ilişkin İngiliz Hükümeti 2002 yılında hazırladığı raporda bu hususa önem vermektedir.²¹¹ Ayrıca İngiltere'nin hazırladığı Green Paper isimli belgede özel askeri şirketlerin faaliyetleri analiz edilerek bu şirketler üzerinde hukuki önerilerde bulunmuştur. Bu öneriler şunlardır:

- Yurtdışında askeri faaliyette bulunmamalı,
- Askeri faaliyetler için silah sağlmasına ilişkin yasak konulmalı,
- Sadece eğitim veya meşru müdafaa halinde silah kullanımı gerçekleştirilmeli,
- Özel askeri şirketlerle deniz ötesi operasyonlar için sözleşme yapılmalı,
- Her bir şirket için lisans çıkartma zorunluluğu olmalı,
- Tüm faaliyetleri kayıt altında tutulmalıdır.²¹²

İngiliz Hükümeti'nin bu raporlarından sonra 2008 yılında Montreux Belgesi imzalanmış ve özel askeri şirketler açısından uluslararası bir andlaşma yürürlüğe girmiştir.²¹³

²⁰⁸ Ayrıntılı bilgi için bkz., Ahmet Keser “*Özel Askeri Şirketlerin Küresel Yayılımı ve Geleceği*”, (İstanbul: Seta Yayınları, 2020), ss.31-33.

²⁰⁹ Askeri özel şirketlere örnek olarak: Wagner, <https://wagnercentr.ru/>, E.T. 01/05/2024; Blackwater (Günümüzdeki ismi Constellis Holdings), <https://www.constellis.com/>, E.T.:01/05/2024; Akademi Sancak, <https://asancak.com>, E.T. 01/05/2024; Daha fazla ayrıntı için bkz., Serhat Erkmen, “Silahlı güçler; ordular, para-militer yapılar, özel askeri şirketler”, *Güvenlik Yazıları Serisi* 39, (2019), s.6.

²¹⁰ Murat Tekek, “Özel Askeri Şirketler, Ülke Güvenliği”, <https://web.archive.org/web/20131219121134/http://www.ozelguvenlikdunyasi.com/ozellesen-savas-ortadoguda-ozel-guvenlik-uygulamalari.html>, E.T. 01/05/2024; The Montreux Document on Pertinent International Legal Obligations and Good Practices for States Related to Operations of Private Military and Security Companies During Armed Conflict, Montreux, 17 September 2008, <https://www.montreuxdocument.org/pdf/document/en.pdf>, E. T. 01/05/2024; Özyürek, “Özelleşen Savaş ve Askeri Şirketlerin İnsan Hakları Sorumlulukları”, s., 259.

²¹¹ Private Military Companies: Options For Regulation <https://assets.publishing.service.gov.uk/media/5a7b86b140f0b645ba3c4e3f/0577.pdf>, E.T. 01/05/2024.

²¹² House of Commons Foreign Affairs Committee, Private Military Companies, Ninth Report of Session 2001 - 2002, ss.29-34, <https://publications.parliament.uk/pa/cm200102/cmselect/cmfa/922/922.pdf>, E.T. 01/05/2024.

Özel askeri şirketler ticari bir amaç gütsse de savaş ve iç çatışma halinde olan bir devletteki paramiliter yapılara destek verebilmektedir. Nitekim 1998 yılında Kolombiya’da İngiliz Defence System Ltd.’nin taşeron firması olan Defence System Colombia tarafından Kolombiya Devleti’ne karşı mücadele veren paramiliter yapılara destek vererek insan hakları ihlalleri gerçekleştirmiştir. Uluslararası Af Örgütü ise bu ihlaller nedeniyle insan haklarına saygı gösterilmesi konusunda çağrıda bulunmuştur.²¹⁴

Özel askeri şirketler ticari bir amaç içerisinde olduğu için faaliyet gösterdikleri topraklarda barış ve demokrasi karşıtı faaliyetlerde bulunup, uluslararası hukukun ihlaline sebebiyet verme ihtimali oldukça yüksektir.²¹⁵ Böyle bir durumda faaliyet gösterilen devletin egemenliğinin ihlali kaçınılmaz olacaktır.²¹⁶

Maddeler Metni’nin 4. maddesine göre devletin organı veya yetkilendirdiği bir kuruluşun ya da iç hukukuna göre bu statüye sahip olan bir kuruluşun eylemlerinden dolayı devletin sorumluluğu vardır. Devletin özel askeri şirketlerle bir sözleşme imzalaması halinde devlet ile şirketler arasında *de facto* bir ilişki ortaya çıkar. Aksi halde devletin iç hukukunda da bu hususla ilgili bir düzenleme yoksa özel askeri şirketin eylemlerinden devletin sorumluluğu doğmayacaktır. Ancak Maddeler Metni’nin 8. maddesine göre özel askeri şirketler devletin yönlendirmesiyle ya da denetimi kapsamında faaliyet gösteriyorsa devletin sorumluluğu doğacaktır.²¹⁷ Fakat günümüzde devletler özel askeri şirketler ile olan ilişkilerini kabul etmemekte ve özel askeri

²¹³ The Montreux Document on Pertinent International Legal Obligations and Good Practices for States Related to Operations of Private Military and Security Companies During Armed Conflict, Montreux, 17 September 2008.

²¹⁴ Amnesty International Renews Calls to Oil Companies Operating in Colombia to Respect Human Rights, AI INDEX: AMR 23/79/98, <https://www.amnesty.org/en/wp-content/uploads/2021/06/amr230791998en.pdf>, E.T. 01/05/2024.

²¹⁵ Enrique Bernales Ballesteros, “The Right of Peoples to Self-Determination and its Application to Peoples Under Colonial or Alien Domination or Foreign Occupation”, *Special Report on Use of Mercenaries*, E/CN.4/2004/15 24 Aralık 2003: para. 67-69, <https://www.refworld.org/reference/themreport/unchr/2001/en/39156>, E.T. 01/05/2024.

²¹⁶ Haldun Yalçınkaya, “Özel askeri sektörün oluşumu ve savaşların özelleşmesi”, *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 61, 3, (2006), s. 270.

²¹⁷ Uganda ile Demokratik Kongo Cumhuriyeti’nin 1998-2003 yılları arasında meydana gelen savaşta Uganda Demokratik Kongo Cumhuriyeti’nde bulunan askeri direniş gruplarını desteklemiştir. UAD yaptığı yargılamada Uganda’nın sorumlu olduğuna kanaat getirerek 325 milyon ABD Doları tazminata mahkum etmiştir; *Armed Activities on the Territory of the Congo, Democratic Republic of Congo v. Uganda, Judgement*, ICJ Reports, 2022, s. 137, p .405, kararın tamamı için bkz., <https://www.icj-cij.org/sites/default/files/case-related/116/116-20220209-jud-01-00-en.pdf>, E.T. 01/05/2024.

şirketlerinin bağımsız şirketler olduğunu ifade etmektedir.²¹⁸ Böyle bir durumda devletin sorumluluğuna başvurulabilmesi oldukça güç gözükmektedir.²¹⁹

Yukarıdaki paragrafta belirttiğimiz şartlar göz önüne alınarak kaanatimizce, özel askeri şirketlerin faaliyet gösterdiği bir devletin karasularında 1907 tarihli Lahey-8 Andlaşması kapsamında yasaklı olan mayınları²²⁰ kullanması veya o devlette deniz ülkesinde faaliyet gösteren paramiliter bir yapının kullanımına sunması halinde özel askeri şirketin bağlı olduğu devletin sorumluluğu doğacaktır. Çünkü 2008 Montreux Belgesi'nin 1. bölümünün A.1 numaralı paragrafında, sözleşmeye taraf devletler, belirli faaliyetler gerçekleştirmek amacıyla özel askeri şirketlerle sözleşme yapsalar bile uluslararası hukuk kapsamındaki yükümlülükleri aynı şekilde devam eder.²²¹ Yukarıda bahsettiğimiz üzere Maddeler Metni'nin 9. maddesine bakıldığı zaman devletin otoritesinin kaybolduğu veya azaldığı hallerde özel askeri şirket kamu gücü kullanması ya da bu gücü kullanma zorunluluğu doğması halinde uluslararası hukuka aykırı eylem gerçekleştirilirse yine devletin sorumluluğu söz konusu olacaktır.²²² Ayrıca UAD'nin DKC ile Uganda arasındaki Askeri Faaliyetler Davası'nda verdiği karara göre taraf devlet işgalci güç statüsündeyse faaliyette bulunan devletin kamu düzenini ve güvenliğini yeniden tesis etmek ve insan hakları hukuku ve uluslararası insancıl hukuk ihlallerini önlemek için tedbirli davranmakla yükümlü olacağına hükmetmiştir.²²³ Tüm bu gerekçeler üzere kanaatimizce özel askeri şirketlerin uluslararası hukuka aykırı şekilde deniz mayınlarını kullanması ya da yasaklı olan deniz mayınlarını kullandırması halinde devletin uluslararası hukukta sorumluluğu söz konusu olur. Çünkü devletin bu şirketler üzerinde bir denetimde bulunması gerektiğini düşünmekteyiz.

²¹⁸ Özyürek, "Özelleşen Savaş ve Askeri Şirketlerin İnsan Hakları Sorumlulukları", s., 259,260.

²¹⁹ Özyürek, "Özelleşen Savaş ve Askeri Şirketlerin İnsan Hakları Sorumlulukları", s., 255.

²²⁰ Bkz., yukarıda ss, 8-10.

²²¹ The Montreux Document on Pertinent International Legal Obligations and Good Practices for States Related to Operations of Private Military and Security Companies During Armed Conflict, Part1, A.1., Montreux, 17 September 2008, p. 11.

²²² Maddeler Metni, Madde 9, Kuran vd., *Uluslararası Hukuk Temel Metinler*, s. 181.

²²³ Armed Activities on the Territory of the Congo, Democratic Republic of Congo v. Uganda, Judgement, ICJ Reports, 2005, para. 178-179, <https://www.icj-cij.org/sites/default/files/case-related/116/116-20051219-JUD-01-00-EN.pdf>, E. T. 21/06/2024; Dülger, "Devletin Uluslararası İnsancıl Hukukun İhlalinden Doğan Sorumluluğu", s. 158.

2.5. Uluslararası Hukukta Deniz Mayınlarının Kullanımı Nedeniyle Devletin Sorumluluğunu Ortadan Kaldıran Haller

Devletin uluslararası yükümlülüğüne aykırı olarak gerçekleştirdiği bir eylem için nasıl bir sorumluluğu varsa, bu sorumluluğu kaldıran haller de vardır. Bunlar Maddeler Metni'nin 20. ve 27. maddeleri arasında düzenlenmiştir.²²⁴ Bu kısımda deniz mayınlarının uluslararası hukuka aykırı şekilde kullanılmasına rağmen devletin sorumluluğunu ortadan kaldıran hallerden bahsedeceğiz. Devletlerin deniz mayınlarını uluslararası hukuka aykırı şekilde kullanması nedeniyle oluşacak hukuka aykırı halleri ortadan kalkmasına ilişkin başlıkları aşağıda inceleyeceğiz.

2.5.1. Deniz Mayınlarının Kullanımı Hallerinde Rıza

Maddeler Metni'nin 20. maddesine göre rıza, bir devletin uluslararası hukuka uygun olmayacak nitelik taşıyan bir eylem gerçekleştirmesine rağmen diğer devletin buna onay vermesi ve eylemin rızanın sınırları içerisinde kalması halinde söz konusu olur.²²⁵ Fakat devlet tarafından verilen rızanın hukuken geçerli olması gerekir. Diğer bir ifadeyle hem rızanın uluslararası hukuka aykırı olmamalı hem de açık, yalın ve serbest bir irade çerçevesinde verilmelidir. Rıza hile, hata veya tehdit gibi iradeyi bozacak yollarla verilmesi halinde geçerli olmayacaktır.²²⁶ Ayrıca verilen rızanın devlet adına hareket etmeye yetkili birisi olması gerekmektedir. Diğer bir ifadeyle verilen rıza devlete isnat edilebilmelidir. Aksi halde geçerli bir rızadan söz edemeyiz.²²⁷

Bir devlete karşı kuvvet kullanma BM Andlaşması'nın²²⁸ 2/4. maddesine göre yasaklanmıştır. Lakin kuvvet kullanma o devletin açık bir rızası dahilinde gerçekleşirse bu durum kuvvet kullanma yasağının istisnası olarak kabul edilmektedir. Dolayısıyla bir kıyı devletinin karasularında uluslararası hukuka aykırı bir şekilde savaş gemisi bulunduran devlete karşı, kıyı devleti üçüncü bir devletten, kendi karasularına deniz mayını yerleştirmesini isteyebilecektir. Bu durum üçüncü devlet için kıyı devletinin

²²⁴ Maddeler Metni, Madde 20-27, Kuran vd., *Uluslararası Hukuk Temel Metinler*, ss. 183-185.

²²⁵ Shaw, *Uluslararası Hukuk*, s.572; Maddeler Metni, Madde 20, Kuran vd., *Uluslararası Hukuk Temel Metinler*, s. 183.

²²⁶ Sur, *Uluslararası Hukukun Esasları*, s.275; Aksar, *Teoride ve Uygulamada Uluslararası Hukuk – II*, 192; Uzun, *Devletin Sorumluluğu*, s. 65; Erkiner, *Devletin Haksız Fiilden Kaynaklanan Uluslararası Sorumluluğu*, s.169.

²²⁷ Erkiner, *Devletin Haksız Fiilden Kaynaklanan Uluslararası Sorumluluğu*, s.169.

²²⁸ Charter of the United Nations, 26 June 1945, BM Andlaşması'nın İngilizce metni için bkz., <https://www.un.org/en/about-us/un-charter/full-text>, E. T. 02/05/2024, Türkçe metni için bkz., https://inhak.adalet.gov.tr/Resimler/SayfaDokuman/2212020141836bm_01.pdf, E. T. 02/05/2024.

karasularında kuvvet kullanma yasağının istisnası oluşacak ve egemenlik ihlali söz konusu olmayacaktır. Lakin bu deniz mayınları uluslararası hukuka uygun şekilde ve kıyı devletinin rızası dahilinde kullanılmalıdır.²²⁹

Yukarıda anlattığımız Korfu Davası'nda İngiltere'nin Arnavutluk karasularında deniz mayınlarını Arnavutluk'un rızası olmadan temizlenmesi nedeniyle sorumlu tutulduğundan bahsetmiştik. İngiltere bu konuda Arnavutluk'un rızasını almış olsaydı Arnavutluk'un egemenliğini ihlal etmesi sebebiyle bir sorumluluğu doğmayacaktı. Yine aynı olayda Arnavutluk karasularına kendi rıza ve bilgisi dahilinde Yugoslavya'nın deniz mayını yerleştirmesinden dolayı Yugoslavya açısından Arnavutluk'a karşı uluslararası hukuka aykırı bir eylem gerçekleşmemiştir.²³⁰

2.5.2. Deniz Mayınlarının Kullanımı Hallerinde Meşru Müdafaa

BM Şartı'nın 2. maddesinin 4. fıkrasına göre devletlerin birbirlerine karşı kuvvet kullanmaya yönelik tehditlerde bulunamayacaklar ve kuvvet de kullanamayacaklardır. Fakat bunun tek istisnası BM Şartı'nın 51. maddesinde düzenlenmiştir. Buna göre meşru müdafaa hakkının kullanılmasına sebep olacak bir silahlı saldırının devletler tarafından gerçekleştirilmesi gerektiğine değinilmemiş olup sadece saldırıya uğrayan devletin meşru müdafaa hakkının olduğunu belirtmekle yetinilmiştir.²³¹ Meşru müdafaa tanımlayacak olursak, bir devlete yönelik uluslararası hukuka uygun olmayacak şekilde o devletin bağımsızlığına, ülkesel bütünlüğüne karşı kuvvet kullanan devlete yönelik olarak saldırıyı def etme amacıyla karşılık verilmesidir.²³² Meşru müdafaa hakkının kullanılması ile ilgili olarak BM Şartı'nın 51. maddesi farklı şekillerde yorumlara tabi tutulmuştur. 51. maddeyi geniş bir şekilde yorumlayanlar 1945 öncesi uluslararası örf ve adet hukuku kurallarından sayıldığını savunmaktadır. Bu açıdan önleyici meşru müdafaa hakkının da var olduğunu ve devletin vatandaşını yurt dışında korumak amacıyla kuvvet kullanmasını da 51. madde kapsamında değerlendirmektedirler. 51. maddeyi dar yorumlayanlar ise 1945'ten itibaren devlet

²²⁹ Baransel Mızrak, "Davetle Müdahale Doktrini ve Meşru Müdafaa Hakkı'nın Jus Ad Bellum Açısından Değerlendirilmesi: Türkiye'nin Libya ve Suriye Müdahaleleri", *Erciyes Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 19, 1, (2024), s. 387; Sur, *Uluslararası Hukukun Esasları*, s. 275.

²³⁰ Aksar, *Teoride ve Uygulamada Uluslararası Hukuk – II*, 192; bkz., s. 17, 18.

²³¹ Ceren Zeynep Pirim, "Devletlere Atfedilemeyen Silahlı Saldırlara Karşı Meşru Müdafaa: Uluslararası Hukukta Sınır Ötesi Operasyonun Hukukî Zeminini", *Türkiye Adalet Akademisi Dergisi*, 2019, 40, s. 252; Aksar, *Teoride ve Uygulamada Uluslararası Hukuk – II*, s. 112.

²³² Enver Bozkurt, *Birleşmiş Milletler Sisteminde Kuvvet Kullanımı*, (Ankara: Asil Yayınları, 2007), s.55.

uygulamalarının gelişmesi nedeniyle meşru müdafaanın uluslararası örf ve adet hukuku olarak kabul edilemeyeceği ve kuvvet kullanma yasağının istisnası olduğunu ifade etmektedirler.²³³

Uluslararası hukukta devletlerin kuvvet kullanma yasağı bir kaidedir. Meşru müdafaaya ise bu kaidenin bir istisnasıdır. Devletin uluslararası hukuk kuralları kapsamında meşru müdafaada bulunabilmesi için bir takım şartlar bulunmaktadır. Bu şartlar ilk olarak o devlete yönelik uluslararası hukuka aykırı şekilde silahlı bir saldırı olmalı; ikinci olarak bu saldırıya karşı koyma gereksinimi doğmalı; üçüncü olarak Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi gerekli gördüğü önlemleri alması kadar savunma devam etmeli; dördüncü olarak meşru müdafaada bulunan devlet aldığı tüm önlemleri BM Güvenlik Konseyi'ne bildirmeli; beşinci olarak gerçekleştirilen meşru müdafaaya orantılı olmalı ve son olarak devlet kendisine karşı yapılan uluslararası hukuka aykırı nitelik taşıyan saldırıyı durdurabilmek için farklı bir alternatifte sahip olmamakla birlikte²³⁴ BM Güvenlik Konseyi uluslararası barış düzenini korumak veya yeniden tesis etmek için her an hareket etme görevine ve yetkisine sahiptir.²³⁵

BM Şartı'nın 51. maddesine göre devletin meşru müdafaaya hakkının kullanılabilmesi için bir silahlı saldırının olması gerekmektedir. Geleneksel olarak silahlı saldırı kavramı bir devletin silahlı kuvvetlerine yönelik başka bir devlet tarafından saldırıda bulunulması olarak tanımlanmaktadır. UAD Nikaragua Davası'nda silahlı saldırıyı açıklamıştır. Buna göre silahlı saldırı, devletin düzenli silahlı kuvvetlerinin eylemlerinin yanı sıra devlet tarafından ya da onun adına silahlı çetelerin, grupların, düzensizlerin ya da paralı askerlerin başka bir devlete karşı gerçekleştirilen fiili bir silahlı saldırıya varacak ağırlıkta silahlı kuvvet eylemleri gerçekleştirilmesi ya da bu eylemlere önemli ölçüde katılması halidir.²³⁶ UAD Nikaragua-ABD Davası'nda devletlerin meşru müdafaaya

²³³ Aksar, *Teoride ve Uygulamada Uluslararası Hukuk – II*, s. 113.

²³⁴ Aksar, *Teoride ve Uygulamada Uluslararası Hukuk – II*, 113; Uzun, *Devletin Sorumluluğu*, s. 66; Toluner, *Türkiye'nin Bazı Dış Politika Sorunları*, s. 463; Bozkurt, *Kuvvet Kullanımı*, s. 59-61; Seha L. Meray, *Devletler Hukukuna Giriş İkinci Cilt*, (Ankara: AÜSBFY, 1975), s.462,463; Erkiner, *Devletin Haksız Fiilden Kaynaklanan Uluslararası Sorumluluğu*, s.170; Ochoa-Ruiz, and Aguado Esther, "Exploring the Limits of International Law relating to the Use of Force in Self-defence", 500; Şartları ayrıntılı bir şekilde incelemek için bkz., Örnek, *1991 ve 2003 Irak Harekatları*, ss. 42-55.

²³⁵ Aslan Gündüz, *Milletlerarası Hukuk*, (İstanbul: Beta Yayınları, 2015), s. 118.

²³⁶ *Military and Paramilitary Activities in and against Nicaragua, Nicaragua v. USA, Judgment 1986*, para. 195.

hakkını kullanmasının örf ve adet hukukundan kaynaklanan bir kural olduğunu²³⁷ ve BM Şartı'nın 51. maddesine göre de devletlerin doğal bir hakkı olduğunu ifade etmiştir.²³⁸ Bu tanımlamaya göre devletin silahlı kuvvetlerinin gerçekleştirdiği kuvvet kullanma eylemleri ve devlet adına hareket edenlerin de gerçekleştirdiği kuvvet kullanma eylemleri silahlı saldırı niteliğinde olacaktır. Devlet dışı bir aktör sıfatına sahip olan bir terör örgütünün bir devlete saldırması halinde o saldırıya maruz kalan devlet silahlı saldırıya uğramış olarak kabul edilecek mi? ABD'nin New York şehrindeki Dünya Ticaret Merkezi'ne 11 Eylül 2001 tarihinde saldırı gerçekleştirilmiştir. Bu saldırılar sonucunda uluslararası hukuktaki silahlı saldırı kavramı terör örgütlerinin saldırıları da dahil olacak şekilde yeniden yorumlanmaya başlanmıştır.²³⁹ BM Güvenlik Konseyi terör saldırısına karşılık meşru müdafanın doğal bir hak olduğunu kabul etmiştir.²⁴⁰ Fakat 11 Eylül saldırılarını gerçekleştiren El-Kaide'nin Afganistan devleti ile bir bağının bulunduğu dair bir delil tespit edilememiş olsa da BM Güvenlik Konseyi'nin verdiği kararları gerekçe göstererek ABD Süretli Özgürlük Harekatı adı altında bir askeri operasyon düzenlemiştir.²⁴¹ Buna müteakip NATO Andlaşması'nın 5. maddesi kapsamında NATO Afganistan'a müdahalede bulunulmuştur.²⁴² Yaşanan bu gelişmelerden sonra BM Şartı'nın 51. maddesindeki silahlı saldırı kavramı terörist eylemleri de içine alacak şekilde genişletilmiştir.²⁴³ Ayrıca 2249 Sayılı BM Güvenlik Konseyi kararında²⁴⁴ Da'esh isimli terör örgütüne

²³⁷ Military and Paramilitary Activities in and against Nicaragua, Nicaragua v. USA, Judgment 1986, s.94, ayrıntılı bilgi için bkz, Uzun, *Devletin Sorumluluğu*, s.66; Ünal, *Uluslararası Hukuk*, 317; Erkiner, *Devletin Haksız Fiilden Kaynaklanan Uluslararası Sorumluluğu*, s.170.

²³⁸ Shaw, *Uluslararası Hukuk*, s.572; Sevin Toluner, *Millîterarası Hukuk Açısından Türkiye'nin Bazı Dış Politika Sorunları*, (İstanbul: Beta Yayınları, 2004), s. 442; Bozkurt, *Kuvvet Kullanımı*, s. 58; Serdar Örnek, *Uluslararası Hukukta Kuvvet Kullanımı: 1991 ve 2003 Irak Harekatları*, (Ankara: Seçkin Yayıncılık, Ocak 2013), ss. 42, 43; Yücel Acer, İbrahim Kaya *Uluslararası Hukuk Temel Ders Kitabı*, (Ankara: USAK Yayınları, Ekim 2011), s. 298, 299.

²³⁹ Aksar, *Teoride ve Uygulamada Uluslararası Hukuk – II*, s. 115.

²⁴⁰ Adopted by the Security Council at its 4370th meeting, on 12 September 2001, S/RES/1368 (2001); <https://documents.un.org/doc/undoc/gen/n01/533/82/pdf/n0153382.pdf?token=CfRjadEEtsEmpQG15d&f e=true>, E. T. 02/05/2024; Adopted by the Security Council at its 4385th meeting, on 28 September 2001, S/RES/1373 (2001), https://www.unodc.org/pdf/crime/terrorism/res_1373_english.pdf, E. T. 02/05/2024.

²⁴¹ Aksar, *Teoride ve Uygulamada Uluslararası Hukuk – II*, s. 115.

²⁴² The North Atlantic Treaty Washington D.C., Article 5, 4 April 1949, Nato Andlaşması'nın İngilizce metni için bkz., https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_17120.htm, E. T. 02/05/2024; Türkçe metni için bkz., https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_17120.htm?selectedLocale=tr, E. T. 02/05/2024; Shaw, *Uluslararası Hukuk*, s. 829.

²⁴³ Aksar, *Teoride ve Uygulamada Uluslararası Hukuk – II*, s. 116.

²⁴⁴ Adopted by the Security Council at its 7565th meeting, on 20 November 2015, S/RES/2249 (2015), kararın tamamı için bkz., https://www.securitycouncilreport.org/atf/cf/%7B65BFCF9B-6D27-4E9C-8CD3-CF6E4FF96FF9%7D/s_res_2249.pdf, E. T. 02/05/2024.

karşı devletlerin uluslararası barış ve güvenliği korumak amacıyla bu terör örgütünün ortadan kaldırılması için uluslararası hukuka uygun şekilde kuvvet kullanılarak her türlü önlemi alma çağrısında bulunulmuştur.²⁴⁵ Açıkladığımız tüm bu gerekçelerden dolayı bir terör örgütünün denizlerde bir kıyı devletinin karasularına deniz mayınlarıyla yoğun bir şekilde saldırı gerçekleştirmesi halinde kıyı devleti terör örgütüne karşı BM Şartı'nın 51. maddesi uyarına meşru müdafaa bulunabilecek olup, ayrıca kendisini korumak için de uluslararası hukuka uygun olacak şekilde her türlü tedbiri ve önlemi alabilecektir.

Meşru müdafaa'nın bir diğer konusu ise devletlerin önleyici meşru müdafaa hakkının olup olmadığıdır. Önleyici meşru müdafaa doktrini ABD Dışişleri Bakanı Daniel Webster tarafından Caroline olayında ortaya konulmuştur. Bu doktrine göre, aniden, karşı konulamayacak bir şekilde farklı bir alternatifte imkan bırakmayan bir meşru müdafaa zorunluluğunun doğduğunun kanıtlanması ve meşru müdafaa zorunluluğu ile haklı görülebilecek eylemin, bu zorunluluk ile sınırlı olup bu kapsam dahilinde kalması gerekmektedir.²⁴⁶ Nitekim bu görüşü ABD'nin yanı sıra Birleşik Krallık ve İsrail de desteklemektedir.²⁴⁷ İsrail, 1981 yılında Irak'ın Osirak santraline yönelik bir saldırı gerçekleştirmiştir. İsrail Irak'ın bu santralden nükleer silah üretip kendisine karşı kullanacağını iddia ederek önleyici meşru müdafaa hakkını kullandığını iddia etmiştir.²⁴⁸ Uluslararası BM Şartı'ndan önceki dönemde önalıcı meşru müdafaa kavramı bulunmaktaydı. Buna göre muhtemel, potansiyel bir tehdide yönelik münferiden kuvvet kullanılarak yanıt verilmesi halinde önalıcı meşru müdafaa kavramıyla önleyici meşru müdafaa hakkı oldukça genişlemektedir. Lakin önalıcı meşru müdafaa uluslararası toplum tarafından kınanmaktadır. Ayrıca devletler tarafından da kabul görmemektedir.²⁴⁹

Önleyici meşru müdafaa ile ilgili bir başka konu 11 Eylül saldırıları sonrasında ABD ve Birleşik Krallık'ın liderliğinde terör saldırılarından sonra kuvvet kullanmanın önleyici meşru müdafaa olup olmadığıdır. ABD'ye yapılan 11 Eylül saldırılarından sonra

²⁴⁵ Shaw, *Uluslararası Hukuk*, s. 829.

²⁴⁶ Fatma Taşdemir, Adem Özer, "Kuvvet Kullanma Hukuku Açısından Fırat Kalkanı Operasyonu / The Operation Euphrates Shield from the Perspective of Use of Force Law", *Akademik Hassasiyetler* 4, 7, (Mayıs 2017), s. 65.

²⁴⁷ Aksar, *Teoride ve Uygulamada Uluslararası Hukuk – II*, s. 116.

²⁴⁸ Erhan Canikoğlu, "Uluslararası Politika ve Birleşmiş Milletler Sisteminde Önalıcı Kuvvet Kullanma" *Güvenlik Bilimleri Dergisi*, 4, 2, (2015), s. 133; Aksar, *Teoride ve Uygulamada Uluslararası Hukuk – II*, s. 117; Bozkurt, *Uluslararası Hukukta Kuvvet Kullanımı*, s. 57.

²⁴⁹ Taşdemir, Özer, "Kuvvet Kullanma Hukuku Açısından Fırat Kalkanı Operasyonu", s. 65

yukarıda açıkladığımız üzere BM Güvenlik Konseyi'nin de kararları olmak şartıyla terör saldırılarından sonra önleyici meşru müdafaa kapsamında kuvvet kullanabileceği yönünde devletler fikir birliğine gitmeye başlamıştır.²⁵⁰

Meşru müdafaa ile ilgili olarak bir başka konu ise BM Şartı'nın 51. maddesi uyarınca devletlerin müştereken meşru savunmada bulunabileceği hususudur. Müşterek meşru müdafaa NATO gibi uluslararası örgütlerin hukuki temelini meydana getirmektedir. Yukarıda anlattığımız üzere ABD'ye yapılan 11 Eylül saldırısı sonrasında NATO Andlaşması'nın 5. maddesi uyarınca NATO üyesi devletler Afganistan'a karşı harekete geçmiştir. Andlaşma'nın 5. maddesine göre NATO üyesi devletlerden birisine karşı yapılan bir saldırı, tüm üye devletlere karşı yapılmış olarak kabul edilir. Bu sayede NATO müşterek meşru müdafaa kapsamında hareket edebilmektedir.²⁵¹

Meşru müdafaa Maddeler Metni'nin 21. maddesine²⁵² göre devletin gerçekleştirdiği uluslararası hukuka aykırı eylem Birleşmiş Milletler Şartı'na²⁵³ uygun ise uluslararası hukuktaki sınırlar çerçevesinde meşru sayılır ve devletin sorumluluğu ortadan kalkar.²⁵⁴

Meşru müdafaa kapsamın devletin kuvvet kullanabilmesi için silahlı bir saldırının mağduru olduğunu göstermesi gerekmektedir. Bu konuda ispat yükü bu devlete aittir.²⁵⁵

Fakat silahlı saldırının devlete karşı ciddi bir şekilde kuvvet kullanılması şeklinde olması gerekmektedir. Savaş tehdidi, savaş ilanı veya ufak çaplı çatışmalar meşru müdafaa hakkının kullanılabilmesi için yeterli değildir.²⁵⁶ Yukarıda bahsettiğimiz üzere Petrol Platformları Davası'nda ABD'nin gemilerinin İran tarafından Basra Körfezi'ne yerleştirilen deniz mayınlarına çarpmasıyla hasar aldığı ve buna müteakip ABD'nin İran'a ait petrol platformlarını vurmasında müşterek meşru müdafaa iddiası UAD tarafından kabul edilmemiştir. UAD gerekçe olarak ise Kosta Rika, Honduras veya El Salvador'a yönelik bir askeri saldırı girişiminde bulunmamış olması ve bu devletlerin

²⁵⁰ Aksar, *Teoride ve Uygulamada Uluslararası Hukuk – II*, s. 118.

²⁵¹ Aksar, *Teoride ve Uygulamada Uluslararası Hukuk – II*, s. 118; The North Atlantic Treaty Washington D.C., Article 5, 4 April 1949.

²⁵² Maddeler Metni, Madde 21, Kuran vd., *Uluslararası Hukuk Temel Metinler*, s. 184.

²⁵³ Birleşmiş Milletler Şartı'nın Türkçe metni için bkz., https://inhak.adalet.gov.tr/Resimler/SayfaDokuman/2212020141836bm_01.pdf, E. T. 02/05/2024; İngilizce metni için bkz., United Nations Charter, <https://www.un.org/en/about-us/un-charter/full-text>, E. T. 02/05/2024.

²⁵⁴ Maddeler Metni, Madde 21, Kuran vd., *Uluslararası Hukuk Temel Metinler*, s. 181.

²⁵⁵ Shaw, *Uluslararası Hukuk*, s. 826.

²⁵⁶ Cem Ümit Beyoğlu, "Kuvvet Kullanma Yasağı Kapsamında Devletlerin Bireysel Meşru Müdafaa Hakkı", (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Akdeniz Üniversitesi, 2016), s. 73.

silahlı saldırıya yönelik muhattap kalmadığını belirtmiş olmakla birlikte, ayrıca ABD’de herhangi bir yardım taleplerinin de olmayışını belirtmiştir.²⁵⁷

Bir kıyı devleti kendi karasularında barış zamanında Lahey-8 Andlaşması kapsamında yasaklanmamış mayınları yerleştirmesinde bir sakınca yoktur. Sadece sivil ve ticari gemilerin zararsız geçiş hakları zedelenmemelidir. Bunun için de deniz mayınlarıyla ilgili bildirim yükümlülüğünü yerine getirmelidir. Dolayısıyla kıyı devletinin meşru müdafaa kapsamında kendi karasularına deniz mayını yerleştirmesinde bir sakınca bulunmamaktadır.²⁵⁸ Bir devletin başka bir devletin karasularına deniz mayını yerleştirmesi meşru müdafaa kapsamında değerlendirilemez.²⁵⁹ Fakat yukarıda açıkladığımız gerekçelerden dolayı NATO üyelerine karşı denizlerde meydana gelen veya gelebilecek terör saldırılarına karşı deniz mayınlarının meşru müdafaa kapsamında kullanılabilmesi açıktır. Burada üzerinde durulması gereken asıl konu uluslararası sulara deniz mayınlarının meşru müdafaa kapsamında yerleştirilip yerleştirilemeyeceğidir. Bu konuda doktrinde tartışmalar mevcuttur. ABD’nin ve Vasilev’in görüşlerine göre deniz mayınları silahlı bir çatışmanın öncesinde devletin kendisini koruması amacıyla meşru müdafaa kapsamında uluslararası sulara yerleştirilebilir. Böyle bir durumda yerleştirilen mayınların yerleri bildirilmeli, bölgeye yaklaşan sivil ve ticari gemilere gerekli bildirimlerin yapılması için deniz mayınlarını yerleştiren devlet tarafından gerekli tüm tedbirler alınmalıdır.²⁶⁰ Bir başka görüşe göre açık denizlere meşru müdafaa kapsamında kontrollü, su üstünde herhangi bir gemi için tehdit içermeyen deniz mayınları yerleştirilmesinde bir sakınca yoktur.²⁶¹ Kanaatimizce bir devlet kendisini koruma amacıyla uluslararası sulara deniz mayınları yerleştirebilmelidir. Çünkü bir devletin kendisine yönelik yapılan haksız bir saldırıya

²⁵⁷ Case Concerning Oil Platforms (Islamic Republic of Iran v. United States of America), ICJ Reports, 2003, s. 41, 42, para. 77, 78, 198, 199; The North Atlantic Treaty Washington D.C., Article 5, 4 April 1949.

²⁵⁸ Bkz., s. 12, 13.

²⁵⁹ UAD, ABD’nin Nikaragua karasularına deniz mayınları yerleştirerek, uluslararası örf ve adet kurallarına göre farklı bir devlete karşı güç kullanılmaması, içişlerine müdahale edilmemesi, egemenliğinin ihlal edilmemesi ve serbest deniz ticaretinin kesintiye uğratılmamasına dair yükümlülüklerini ihlal ettiğine karar vermiştir. Ayrıca ABD’nin meşru müdafaa iddiası reddedilmiştir. Military and Paramilitary Activities in and Against Nicaragua, Nicaragua v. USA, Judgment 1986, para. 142-160; Thomas A Clingan Jr. “Submarine Mines in International Law” *International Law Studies* 64, 1, (1991), s. 358.

²⁶⁰ Valentin S. Vasilev, “International Regulations Related To Naval Mines And Protection Of Navigation”, *IOP Conference Series: Earth and Environmental Science*, 172, 1, IOP Publishing, (2018), s. 9; US Navy, “The Commander’s Handbook on the Law of Naval Operations”, 9.2.2.

²⁶¹ Thomas, “Submarine Mines in International Law”, s. 357.

karşı kendisini koruması en doğal hakkıdır.²⁶² Herhangi bir ihlale sebep olunmaması için sivil ve ticari gemilerin zarar görmemesine yönelik gerekli olan tüm tedbirleri de almalıdır. Bu nedenden ötürü ABD ve Vasilev'in görüşlerine katılmaktayız.

2.5.3. Deniz Mayınlarının Kullanımı Bakımından Karşı Önlem

Karşı önlem Maddeler Metni'nin 22. maddesinde düzenlenmiştir. Buna göre bir devlete karşı uluslararası bir yükümlülüğe aykırı bir davranış gerçekleştiren bir devletin, bu haksız eylemi sona erdirme ve onarım yükümlülüğünü yerine getirmesi için başvurulan bir yöntemdir.²⁶³ Bu yöntem haksız fiili gerçekleştiren devletin uluslararası yükümlülüğünü yerine getirmesi için mağdur devlet tarafından uygulanır ve geçici bir nitelik taşır. Karşı devletin haksız fiili sona ermesine rağmen mağdur devlet aldığı önlemleri kaldırmazsa bundan sorumluluğu söz konusu olabilecektir.²⁶⁴

Mağdur devlet tarafından gerçekleştirilen eylemin karşı önlem niteliğinde olabilmesi için şu şartlar aranmaktadır:

- Karşı önlem başka bir devlet tarafından uluslararası hukuka uygun olmayan bir eylemi sebebiyle alınmalı
- Zarar gören devlet, uluslararası hukuka aykırı eylemi gerçekleştiren devlete karşı, bu eylemi sona erdirmesi için çağrıda bulunmalı ve meydana gelen zararı karşılamaya çalışmalı
- Karşı önlem diğer devleti uluslararası hukuka uygun davranmaya elverişli olmalı ve mağdur devletin aldığı karşı önlem de geri alınabilir olmalı
- Karşı önlem uluslararası hukuk nezdinde meşru ve orantılı olmalı
- Karşı önlem üçüncü bir devlete yönelik olmamalı²⁶⁵

Mağdur devletin bir kıyı devleti olması halinde farklı bir devlet tarafından uluslararası hukuka uygun olmayan bir şekilde deniz üzerinden kuşatma altına alınması, izni olmaksızın karasularında askeri tatbikat düzenlenmesi veya kuvvet kullanma yasağının bulunmasına rağmen askeri bir çıkartma ile karşı karşıya kalması halinde deniz mayınlarını karşı önlem olarak karasularına, açık denizlere veya münhasır ekonomik bölgesine yerleştirmesinde bir sakınca var mıdır? Bütün devletlerin gemilerinin

²⁶² Ulaş Karadağ, "Birleşmiş Milletler Antlaşması'na Göre Meşru Müdafaa Hakkı", *İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 7, 2, (2016): s., 178.

²⁶³ Maddeler Metni, Madde 22, Kuran vd., *Uluslararası Hukuk Temel Metinler*, s. 184.

²⁶⁴ Erkiner, *Devletin Haksız Fiilden Kaynaklanan Uluslararası Sorumluluğu*, s.173, 174.

²⁶⁵ Shaw, *Uluslararası Hukuk*, s.573; Sur, *Uluslararası Hukukun Esasları*, s. 285.

BMDHS'nin 17. maddesine göre her devletin karasularından zararsız geçiş hakkına sahip olduğunu yukarıda anlatmıştık.²⁶⁶ Kıyı devletinin karasuları onun tam egemenliği altındadır. Dolayısıyla kıyı devletinin kuşatma altına alınması, başka devletin kuvvet kullanma yasağı kapsamında kıyı devletine askeri çıkartma yapmaya çalışacağı konusunda tehditlerin ortaya çıkması, izin vermemesine rağmen başka bir devletin savaş gemilerinin askeri tatbikat yapmaya çalışması gibi durumlarda, mağdur devlet karasularında bulunan karşı devletin savaş gemilerinin çıkmasını isteme hakkına sahiptir.²⁶⁷ Fakat karşı devlet bunu gerçekleştirmediği takdirde tam egemenliği altında olması nedeniyle mağdur devlet kendi karasularında zararsız geçiş hakkını ihlal etmemek ve bildirimde bulunmak şartıyla karşı-önlem olarak deniz mayını yerleştirebilecektir.²⁶⁸ Ayrıca doktrindeki bir görüşe göre de BM Şartı 51. maddesi kapsamında gerçekleştirilecek bir saldırı için kıyı devletine çıkarma yapılacak askerleri korumak için deniz mayını yerleştirilmesi karşı önlem olarak değerlendirilmektedir.²⁶⁹ Burada asıl tartışma konusu karasularına kıyasla açık denizlerde veya münhasır ekonomik bölgesine mağdur devlet tarafından karşı önlem adı altında deniz mayını yerleştirilip yerleştirilemeyeceğidir. BMDHS'nin 88. ve 301. maddeleri uyarınca denizlerin kullanımını barışçıl amaçlarla gerçekleştirmelidir. Doktrinde yer alan ağırlıktaki görüşlere göre savunma amaçlı yabancı devletlerin münhasır ekonomik bölgelerine deniz mayınları yerleştirilebilmelidir.²⁷⁰ Dolayısıyla yukarıda bahsettiğimiz kıyı devleti açısından tehdit oluşturan ve kıyı devletinin MEB'inde uluslararası hukuka aykırılık teşkil edecek düzeyde başka devletin gerçekleştireceği eylemlere karşı kıyı devleti kendi MEB'inde deniz mayınlarını karşı-önlem olarak yerleştirebilecektir. San Remo El Kitabı'nın 88. maddesine göre devletler açık denizlere deniz mayını yerleştirebilir. Ayrıca bu durumu bildirmekle ve diğer gemilerin güvenli bir şekilde ilerleyebilmesi için gerekli tüm önlemleri almalıdır. Dolayısıyla açık ve ağır bir tehdide maruz kalan

²⁶⁶ Bkz., ss. 20-24; 1982 United Nations Convention on the Law of the Sea, Article 17.

²⁶⁷ Seha L. Meray, *Devletler Hukukuna Giriş Birinci Cilt*, (Ankara: AÜSBFY, 1968), s. 382.

²⁶⁸ Korfu Davası'nda 2. Dünya Savaşı sırasında Arnavutluk'un karasularına bilgisi dahilinde deniz mayını yerleştirilmesi, karasularında tam egemenliğinin bulunması ve bildirim yapmaması nedeniyle doğan sorumluluğu, bkz., s. 17, 18.

²⁶⁹ Anthony GY Thorpe, "Mine warfare at sea—some legal aspects of the future" *Ocean Development & International Law* 18, 2, (1987), 270, Aktaran, Clingan Jr. "Submarine Mines in International Law", s. 357.

²⁷⁰ Ayrıntılı bilgi için bkz., Topsoy, "Münhasır Ekonomik Bölgede Yürütülen Yabancı Askerî Faaliyetlerin Hukukî Niteliği", s.243; 1982 United Nations Convention on the Law of the Sea, Article 88.

mağdur devlet karşı-önlem adı altına açık denizlere de deniz mayınları yerleştirebilecektir.

2.5.4. Deniz Mayınları Kullanımı Bakımından Zorunluluk Hali

Bir devlet kendi çıkarlarını ağır ve bariz bir tehlikeye karşı korumak zorunda kalması ve bunu gerçekleştirmek için alternatif bir yola sahip olmaması veya kendisine yönelik bir uluslararası yükümlülüğü yerine getirecek olan başka bir devletin ya da uluslararası toplumun çıkarlarını ciddi oranda zarara uğratmaması gerekmektedir. Bu şartlar altında bir devlet uluslararası hukuka uygun olmayan bir eylem gerçekleştirirse bundan sorumlu olmaz.²⁷¹ Bu durum Maddeler Metni'nin 25. maddesinde zorunluluk hali başlığı altında ele alınmıştır.²⁷² Ayrıca mevcut uluslararası bir yükümlülük zorunluluk halinin ileri sürülebilmesi için bir engel teşkil ediyorsa ya da zorunluluk halinin uygulanacağı devlet bu durumun ortaya çıkmasına katkıda bulunmuşsa bir zorunluluk halinden bahsedemeyiz.²⁷³

Komşu kıyı devletinin karasularında terör faaliyetlerine izin vermesi veya bu terör faaliyetlerini engelleyememesi nedeniyle kıyı devletine saldırılar düzenlemesi ya da üçüncü bir devletin komşu kıyı devletinin karasularında kıyı devletine yönelik uluslararası hukuka aykırı şekilde saldırılar yapması halinde, kıyı devleti, komşu kıyı devletinin karasularına deniz mayını yerleştirme hakkın sahip midir? Böyle bir durumda komşu kıyı devlet bu terör olaylarını durduramaması ya da üçüncü devletin savaş gemilerini karasularından çıkartamaması nedenlerinden dolayı bir işbirliği yapılamaması ve başka bir alternatifin de kalmaması halinde kıyı devleti terör olayları nedeniyle maruz kaldığı saldırıları bitirmek veya üçüncü devletin savaş gemilerinden yapılan saldırıları durdurabilmek için kıyı devletinin karasularına rızası olmaksızın deniz mayınları yerleştirebilecektir.²⁷⁴

²⁷¹ Aksar, *Teoride ve Uygulamada Uluslararası Hukuk – II*, s. 194.

²⁷² Maddeler Metni, Madde 22, Kuran vd., *Uluslararası Hukuk Temel Metinler*, s. 184, 185.

²⁷³ Aksar, *Teoride ve Uygulamada Uluslararası Hukuk – II*, s.194; Erkiner, *Devletin Haksız Fiilden Kaynaklanan Uluslararası Sorumluluğu*, s. 178.

²⁷⁴ Türkiye'nin Suriye'de devlet tarafından yönetilmeyen bölgelerden kendisine sürekli saldırı yapılması ve Suriye ile bir işbirliği çerçevesinde bu saldırıları durdurabilme imkanının mevcut olmaması nedeniyle zorunluluk hali kapsamında bu bölgelerde kuvvet kullanmaktadır. Mızrak, "Türkiye'nin Libya ve Suriye Müdahaleleri", s. 384, 385.

2.5.5. Deniz Mayınlarının Kullanımında Uluslararası Hukuka Uygunluk Hallerinin Uluslararası Hukukun Emredici Kurallarına Uyuma Zorunluluğu

2.5.5.1. Kavramsal Olarak Uluslararası Hukukta Emredici Hukuk Kuralları (Jus Cogens)

Uluslararası hukukta emredici hukuk kuralları yani *Jus cogens* tarihte ilk kez Viyana Andlaşmalar Hukuku Sözleşmesi'yle olmasına rağmen ve *Jus cogens* olarak adlandırılmamış olsa da tarihsel kökeni Roma dönemine kadar uzanmaktadır. *Jus cogens* devletlerin uluslararası hukuktaki hak ve yükümlülüklerinin ne olduklarını vurgulama saikiyle ortaya çıkartılmıştır.²⁷⁵ Roma döneminde zorlayıcı hukuk kuralları olarak iki gruba ayrılmıştır. Birinci grup hukuksal ilişkide bulunan tarafların kesinlikle aykırı bir düzenleme yapma imkanının olmadığı mutlak kurallar niteliğindeki jus publicum, ikinci grup ise tarafların istediği gibi düzenleme ve hukuki serbesti ön görülere sahip olan tamamlayıcı ve düzenleyici kurallar niteliğindeki jus dispositivumdur.²⁷⁶

Uluslararası hukuk doktrinde emredici hukuk kuralları Grotius ve çağdaşlarının yaşadığı döneme kadar uzanmış olmakla birlikte bu kuralların doğal hukuk okulu tarafından geliştirilmiş olduğu kabul edilmektedir.²⁷⁷ Ayrıca Wolf ve Vattel devletlerin uluslararası andlaşmalar aracılığıyla hukuku görmezden gelemeyeceklerini ifade etmişlerdir.²⁷⁸ Doğal hukuk görüşüne sahip olan yazarlara göre uluslararası hukukta emredici kuralları irade üstü olarak bir kamu düzeninden saymakla birlikte bu durumu da ahlaki değerler kapsamında açıklamışlardır. Ayrıca uluslararası hukuktaki emredici kurallarının uluslararası toplumu koruma amacı güttüğünü savunmuşlardır.²⁷⁹ Doğal hukuk görüşünün aksine pozitivist hukuk görüşüne sahip olan yazarlara göre uluslararası hukuk kurallarını koyanlar ile uygulayanların egemen eşit devletlerin iradeleri kapsamında olması ve herhangi bir hiyerarşiye sahip olmamakla birlikte bir yasama ve yargı organlarının da bulunmaması nedeniyle uluslararası hukukta emredici

²⁷⁵ Yasin Öztürk, "Uluslararası Hukukta Devletlerin Egemen Eşitliği Kavramının Jus Cogens Niteliği", *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 31, 42, (2017), s. 38, 41; Şule Anlar Güneş, "Uluslararası Toplumun Ortak Değerleri Sorunu, Çevrenin Korunması ve *Jus Cogens* Doktrini", *AÜSBFD*, 59, 4, (2004), s.125.

²⁷⁶ Güneş, "Çevrenin Korunması ve *Jus Cogens* Doktrini", s. 125, 126.

²⁷⁷ Güneş, "Çevrenin Korunması ve *Jus Cogens* Doktrini", s.126.

²⁷⁸ Erdem Denk, "Uluslararası Antlaşmalar Hukukunda Jus Cogens Kurallar", *AÜSBFD*, 56, 2, (2001), s. 47.

²⁷⁹ Güneş, "Çevrenin Korunması ve *Jus Cogens* Doktrini", s. 129.

kurallardan bahsetmek mümkün değildir.²⁸⁰ Başka yazarlar ise uluslararası hukuktaki emredici kuralları inkar etmezken, bunların gelişim süreci içerisinde olduğu ve bu nedenle *Jus cogens* kavramının henüz belirlenmesi için erken olduğunu aksi halde bu kavramla ilgili ciddi sorunların gündeme gelebileceğini ifade etmişlerdir.²⁸¹

Jus cogens kavramı uluslararası hukuk doktrininde ilk defa 1930'lu yıllarda bahsedilmeye başlanmıştır. Fakat 1960'lı yıllara kadar çok öne çıkmayan *Jus cogens* uluslararası hukukun bir kavramı olarak ortaya çıkabilmişse bu 1953 yılında Birleşmiş Milletler Uluslararası Hukuk Komisyonu öncülüğünde başlayan çalışmalar ve BM Andlaşmalar Hukuku Konferansı ile kabul edilen 1969 tarihli Viyana Andlaşmalar Hukuku Sözleşmesi sayesinde gerçekleşebilmiştir.²⁸²

VAHS'nin 53. ve 64. maddeleri bakımından değerlendirildiğinde doğal hukukçular için temenni edilen bir yapılanmanın işaretleri olarak görülse de uygulamada, doktrinde ve içtihatla *Jus cogens* içeriği ve somut örnekleri tartışma konusudur.²⁸³ C. Wolff ve E. Vattel'e göre devletler andlaşmalarla hukuku çiğneyemez. Bu görüşler özellikle savaş gibi büyük sorunlar nedeniyle gündeme gelmiştir. Özellikle 2. Dünya Savaşı'ndan önce başlayan ve Soğuk Savaş döneminde artarak devam eden çalışmalarda *Jus cogens* büyük ölçüde kabul görmüştür.²⁸⁴

VAHS'nin 53. maddesine göre uluslararası hukukta emredici kurallar, bir bütün şeklinde devletlerin uluslararası topluluğu bakımından birebir ve kati suretle bağlı olunan ve kabul edilen bir normun ancak aynı özelliklere sahip olan uluslararası hukukta kabul edilen genel bir norm ile değiştirilebilmesine olanak bulunan başka bir norm olarak kabul edilen bir norm şeklinde tanımlayabiliriz.²⁸⁵ VAHS'nin 64. maddesine de baktığımız zaman uluslararası hukukta daha önce hiç var olmamış bir emredici kural doğarsa, bu yeni kural ile herhangi bir andlaşma çatışması halinde bu andlaşma hükümsüz hale gelir ve son bulur.²⁸⁶ Dolayısıyla emredici hukuk kuralları

²⁸⁰ Denk, "Jus Cogens Kurallar", s.52; Şule Anlar Güneş, "Çevrenin Korunması ve *Jus Cogens* Doktrini", s. 129.

²⁸¹ Meray, *Devletler Hukukuna Giriş İkinci Cilt*, s. 92; Hüseyin Pazarıcı, "Uluslararası Hukukta Jus Cogens Kavramı", Prof. Dr. Bülent N. Esen'e Armağan içinde, (Ankara: AÜHFY, 1977), s. 372, 379

²⁸² Güneş, "Çevrenin Korunması ve *Jus Cogens* Doktrini", s. 126, 127, 132.

²⁸³ Denk, "Jus Cogens Kurallar", s. 45.

²⁸⁴ Denk, "Jus Cogens Kurallar", s. 47.

²⁸⁵ Vienna Convention on the Law of Treaties, 1969, vol. 1155, p. 331, Article 53, https://legal.un.org/ilc/texts/instruments/english/conventions/1_1_1969.pdf, E. T. 08/05/2024.

²⁸⁶ Vienna Convention on the Law of Treaties, 1969, vol. 1155, p. 331, Article 64.

mevcut andlaşmalardan ve bu andlaşmalardaki düzenlemelerden çok daha üstün bir konuma sahiptir.

2.5.5.2. Uluslararası Hukukta Deniz Mayınlarının Kullanımı Nedeniyle Devletin Sorumluluğunu Ortadan Kaldıran Hallerin Uluslararası Emredici Hukuk Kurallarına Uyma Zorunluluğu

Yukarıda anlattığımız üzere devletlerin uluslararası emredici hukuk kurallarına uyma zorunluluğu VAHS'nin 53. ve 64. maddelerinden kaynaklanmaktadır. Ayrıca bu *Jus cogens* kuralları UHK tarafından Maddeler Metni'nde de gündeme alınmıştır. Maddeler Metni'nin 26. maddesine göre devletin uluslararası sorumluluğunu ortadan kaldıran hallerin varlığı uluslararası hukuktaki *Jus cogens* kurallarını ihlal edemez.²⁸⁷ Diğer bir ifadeyle uluslararası hukuktan kaynaklı emredici kurallar kapsamında devletin yükümlülüğünü yerine getirmemesinin gerekçesi uluslararası hukuka uygunluk nedenleri olarak gösterilemez.²⁸⁸ Uluslararası hukuktaki emredici kurallara ilişkin Maddeler Metni'nin 26. maddesindeki düzenlemeye bakarsak devletin uluslararası hukuka aykırı eylemleri nedeniyle sorumluluğunu kaldıran hallerin herhangi birisi uluslararası hukukta yer alan emredici kurallardan kaynaklanan bir yükümlülüğe aykırılık teşkil ederse devletin o eylemi açısından gerçekleşen uluslararası hukuka aykırılık sona ermez.²⁸⁹

Yukarıda anlattığımız gerekçelerle deniz mayınlarının uluslararası hukuka aykırı şekilde kullanımına rağmen devlet tarafından meşru müdafaa, rıza, karşı-önlem ve zorunluluk hali adı altında deniz mayınlarını kullanılması halinde bir sorumluluk doğmasa da bu uluslararası hukuka uygunluk nedenleri uluslararası hukukun *Jus cogens* normlarını hiçbir şekilde ihlal edemez. İhlal ettiği takdirde devletin sorumluluğu doğacaktır.²⁹⁰ Deniz mayınlarının kullanımı nedeniyle devletin sorumluluğunu ortadan kaldıran halleri örneklendirecek olursak; ilk olarak meşru müdafaa bakımından bir devletin deniz mayınlarını kendisine yapılan haksız saldırıları durdurma amacı dışında kullanarak bir soykırım suçu işlemesi halinde devletin sorumluluğu doğacaktır. Çünkü devletin meşru müdafaada bulunabilmesi ancak uluslararası hukukun o devlete tanıdığı meşru bir amaç

²⁸⁷ Maddeler Metni, Madde 26, Kuran vd., *Uluslararası Hukuk Temel Metinler*, s. 185.

²⁸⁸ Aksar, *Teoride ve Uygulamada Uluslararası Hukuk – II*, s. 196.

²⁸⁹ Maddeler Metni, madde 26; Kuran vd., *Uluslararası Hukuk Temel Metinler*, s. 189.

²⁹⁰ Erkiner, *Devletin Haksız Fiilden Kaynaklanan Uluslararası Sorumluluğu*, s.181.

üzere gerekli, orantılı olmalı ve icra edildikten sonra sona ermelidir.²⁹¹ İkinci olarak rıza bakımından bir devletin karasularında başka bir devletin deniz mayını kullanmasına rıza göstermesine rağmen bu mayınların örneğin bir savaş suçuna sebebiyet vermesi halinde rıza her ne kadar hukuka uygunluk hali de olsa *Jus cogens* kurallı ihlal edildiği için deniz mayınlarını kullanan devletin kıyı devletine karşı sorumluluğu doğacaktır.²⁹² Üçüncü olarak karşı önlem bakımından ağır bir saldırı tehdidiyle maruz kalan devletin karşı önlem kapsamında uluslararası sulara deniz mayını yerleştirmesine rağmen tehditte bulunmayan üçüncü bir devletin savaş gemilerini bu deniz mayınlarını kullanarak batırması halinde kuvvet kullanma yasağını ihlal etmesi nedeniyle sorumluluğu doğacaktır.²⁹³ Dördüncü ve son olarak zorunluluk bakımından komşu kıyı devletinin karasularında terör faaliyetleri icra edilmesi ve komşu kıyı devletinin bu terör faaliyetlerini durduramaması nedeniyle zorunluluk hali açısından komşu kıyı devletinin karasularına deniz mayını yerleştirilmesi her ne kadar uluslararası hukuka uygunluk sebebi olsa da bu deniz mayınlarının kullanımı bir savaş suçuna veya soykırım gibi *Jus cogens* kurallarına aykırılık taşımamalıdır.²⁹⁴ Tüm bu nedenlerden dolayı deniz mayınlarını uluslararası hukuk kurallarına aykırı şekilde ama uygunluk sebeplerine binaen kullanan devlet bunu *Jus cogens* aykırı şekilde kullanmamalıdır. Aksi halde devletin sorumluluğunu doğurur.

²⁹¹ Hakkı H. Erkiner, “Birleşmiş Milletler Uluslararası Hukuk Komisyonu’nun Devletin Sorumluluğu Üzerine Maddeler Projesinin 26’ncı Maddesi Uyarınca Emredici Kurallara Saygı ve Meşrû Müdâfaa İlişkisi Üzerine İnceleme - United Nations International Law Commission’s Article Review On Responsibility Of The States Compliance With Peremptory Norms And Self-defence İn Accordance With Article 26” , *V. Uluslararası Multidisipliner Çalışmaları Kongresi*, (Antalya Türkiye: 2018), s. 561, 562.

²⁹² Elif Başkaracaoğlu, “Uluslararası Hukukta ‘Jus Cogens’(Emredici Kurallar)”, (Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi, 2011), ss. 74-78.

²⁹³ Başkaracaoğlu, “Uluslararası Hukukta ‘Jus Cogens’(Emredici Kurallar)”, s. 72.

²⁹⁴ Başkaracaoğlu, “Uluslararası Hukukta ‘Jus Cogens’(Emredici Kurallar)”, ss. 74-78.

3. BÖLÜM: DENİZ MAYINLARININ KULLANIMI NEDENİYLE DEVLETİN ULUSLARARASI SORUMLULUĞUNUN HUKUKİ SONUÇLARI

3.1. Genel Olarak

Devletin uluslararası hukuka aykırı şekilde eylem gerçekleştirmesi halinde sorumluluğu doğmaktadır. Doğan bu sorumluluğun da hukuki olarak neticeleri bulunmaktadır. Maddeler Metni'nin ikinci bölüm birinci bap'ında yer alan madde 28'de uluslararası haksız bir eylemden dolayı, Maddeler Metni'nin birinci bölümüne uygun şekilde vukuu bulan devletin sorumluluğunun hukuki neticelerinin kapsamı düzenlenmiştir. Madde 29'da ise devlet uluslararası hukuka aykırı eylemde bulursa bile devletin uluslararası yükümlülüğüne uygun şekilde davranma ödevinin devam ettiği ifade edilmiştir. Maddeler Metni'nin 30-39.maddeler arasında da devletin uluslararası sorumluluğunun hukuki sonuçları açıklanmıştır. Üçüncü bap'ta bahsedilen uluslararası hukukun emredici kurallarına aykırılığın sonuçları da 40. ve 41. maddelerde düzenlenmiştir.²⁹⁵

Devletlerin deniz mayınlarını uluslararası hukuka aykırı şekilde kullanmasından doğan sorumluluk hallerini yukarıda anlatmıştık. Aşağıda ise bu sorumluluk hallerinin sonuçlarına değineceğiz.

3.2. Deniz Mayınlarının Kullanımı Nedeniyle Uluslararası Hukuktan Kaynaklanan Yükümlülüklerin İhlallerinin Sonuçları

3.2.1. İhlali Tekrar Etmeme ve İhlale Son Verme Yükümlülüğü

Maddeler Metni'nin 30. maddesine göre bir devlet uluslararası hukuka aykırılık taşıyan eylemi derhal sona erdirmelidir. Ayrıca uluslararası hukukun tekrardan ihlal edilmeyeceğine dair garanti vermelidir.²⁹⁶ İhlale son verme yapma, yapmama, sürekli nitelikte olan uluslararası hukuka aykırı eylemlerin tamamını kapsamaktadır.²⁹⁷ İhlalin var olması için devletin uluslararası hukuka aykırı eyleminin bulunmasının yanı sıra

²⁹⁵ Madde 28-41, Kuran vd., *Uluslararası Hukuk Temel Metinler*, s. 185-187.

²⁹⁶ Erkiner, *Devletin Haksız Fiilden Kaynaklanan Uluslararası Sorumluluğu*, s.189; Maddeler Metni, Madde 30, Kuran vd., *Uluslararası Hukuk Temel Metinler*, s. 185.

²⁹⁷ Uzun, *Devletin Sorumluluğu*, s. 108,109.

devletin uluslararası hukuktaki yükümlülüğünü sağlayan andlaşmanın ve teamülün devam etmesi gerekmektedir.²⁹⁸

Bir devletin uluslararası hukuktaki yükümlülüğünü ihlal etmesi halinde bu ihlale son vermesi gerekmektedir. İhlal son verilmediği takdirde uluslararası hukuk düzeni tehlikeye girer. Bu nedenle uluslararası hukuka aykırılık taşıyan eylemin durdurulması hem uluslararası hukuku kuvvetlendirecek, hem ihlal edilen yükümlülüğün sürdürülebilirliğini koruyacaktır.²⁹⁹

İhlali gerçekleştiren devlet ihlale son verse de aynı ihlalin tekrarlanmaması da uluslararası bir yükümlülüktür. İhlali gerçekleştiren devlet ilk olarak ihlale son verecek sonrasında da bu ihlalin bir daha gerçekleşmeyeceğine dair güvence verecektir. Nitekim bu güvence verme yükümlülüğüne UAD LaGrand Davası'ndaki kararda da yer verilmiştir.³⁰⁰

Korfu Boğazı Davası'nda İngiltere savaş gemilerinin batmasına sebep olan Arnavutluk karasularındaki deniz mayınlarını Arnavutluk'un rızası olmaksızın temizleyerek Arnavutluk'un egemenlik hakkını ihlal etmiştir. Görüldüğü üzere Arnavutluk karasularına müdahale etmek amacıyla Arnavutluk'un rızası olmaksızın mayın temizleme işlemi başlatan İngiltere, Arnavutluk'un karasularını ihlal etmiş olup, mayın temizleme işlemi bittikten sonra karasularından çıkarak ihlali sona erdirmiştir. Lakin ihlal sona ermiş olsa dahi İngiltere bu ihlal nedeniyle sorumlu tutulmuştur.³⁰¹ Ayrıca barış zamanında bir kıyı devleti başka bir kıyı devletinin karasularına deniz mayını yerleştirmesi de o kıyı devleti için egemenlik ihlali sayılmakla birlikte bu mayınların o kıyı devletinin karasularına yerleştirildiğine dair bir bildirimde bulunulmaz veya bu mayınlar yerleştiren devlet tarafından temizlenmez ise ihlal devam edecektir. İhlalin sona ermesi ise ancak o mayınların karasularından temizlenmesiyle gerçekleşecektir. Ek olarak şunu da belirtmeliyiz ki barış zamanında bir kıyı devleti kendi karasularına deniz mayını yerleştirme hakkına sahiptir. Fakat uluslararası örf ve adet kuralı kapsamında

²⁹⁸ Rainbow Warrior Arbitration, New Zealand v. France, United Nations Reports of International Arbitral Awards, Vol. XX, Part 3, 1990, s. 270, para. 114, http://legal.un.org/riaa/cases/vol_XX/215-284.pdf, E.T.: 09/05/2024.

²⁹⁹ Uzun, *Devletin Sorumluluğu*, s. 109.

³⁰⁰ İki tane Alman vatandaşını yargılayan ABD, Viyana Konsolosluk İlişkileri Sözleşmesi gereğince bu durumu Almanya'ya bildirmemiştir. Bu nedenle ABD'nin sorumlu olduğuna karar verilmiş olup, ABD'nin aynı ihlali tekrar gerçekleştirmemesi için güvence istenilmiştir. LaGrand Case, Germany v. U.S.A., Judgement, ICJ Reports, 2001, s. 515, 516. <https://www.icj-cij.org/sites/default/files/case-related/104/104-20010627-JUD-01-00-EN.pdf>, E.T. 10/05/2024; Uzun, *Devletin Sorumluluğu*, s.110.

³⁰¹ Bkz., s. 17, 18.

kabul edilen bildirim yükümlülüğünün kıyı devleti tarafından yerine getirilmemesi halinde uluslararası hukukun ihlali söz konusu olacak ve bu bildirim yükümlülüğü yerine getirilmesiyle uluslararası hukuk ihlali sona erecek ve aynı ihlalin yaşanmaması için güvence de istenebilecektir.³⁰² Nitekim yukarıda bahsettiğimiz LaGrand Davası'nda bu yönde bir karar verilmiştir.³⁰³

3.2.2. Onarım Yükümlülüğü ve Türleri

Devletin uluslararası hukuka aykırı eylemi sonucunda ortaya çıkan zararın onarılması uluslararası hukuk için temel bir kaide olarak kabul edilmektedir. Maddeler Metni'nin 31. maddesinde de uluslararası hukuka aykırı eylem gerçekleştiren devletin meydana getirdiği tüm zararları onarmakla yükümlü olduğu ifade edilmiştir. Chorzow Fabrikası Davası'nda da zararın onarımının bir kaide olduğu belirtilmiştir.³⁰⁴

UAD Chorzow Fabrikası Davası'nda onarım kelimesini devletin haksız eylemi nedeniyle meydana gelen tüm neticelerin ortadan kaldırılması ve eylem hiç gerçekleşmemiş gibi eski haline getirme, bu mümkün değilse eski hale getirme yerine kabul edilebilecek makul bir ödeme veya maddi kayıplar için bir ödeme ya da eski hale getirme ile birlikte veya eski hale getirmenin yerine kabul edilebilecek bir ödeme ile telafisi mümkün olmayan zararlar için mahrum kalınan kâr mahrumiyetinin ödenmesi şeklide açıklanmıştır.³⁰⁵ Dolayısıyla devletin deniz mayınlarını uluslararası hukuka aykırı şekilde kullanması nedeniyle oluşan eylemin meydana getirdiği zararın onarımı, eski hale getirme veya tazminat şeklinde iki türden oluşmaktadır. Ayrıca Maddeler Metni'nin 37. maddesinde de zararın onarımı için eski hale getirme ve tazminat yeterli olmuyorsa ayrıca tarziyede de bulunma yükümlülüğü mevcuttur.³⁰⁶ Aşağıda devletin onarım yükümlülüğünün bu türlerini açıklayacağız.

³⁰² Bkz., ss., 20-24.

³⁰³ International Law Applicable to Naval Mines, s. 4; ayrıca bkz., dn, 206.

³⁰⁴ The Factory at Chorzow, Jurisdiction, Germany v. Poland, PCIJ Series, Serie A, No. 9, 1927, s. 21, <https://www.ilsa.org/Jessup/Jessup17/Batch%201/FactoryAtChorzow.pdf>, E.T. 10/05/2024; The Factory at Chorzow, Jurisdiction, Germany v. Poland, PCIJ Series, Serie A, No. 13, 1928, s. 29, kararın tamamı için bkz., https://www.worldcourts.com/pcij/eng/decisions/1928.09.13_chorzow1.htm, E.T. 10/05/2024, Pazarıcı, *Uluslararası Hukuk Dersleri 3. Kitap*, s 184; Meray, *Devletler Hukukuna Giriş Birinci Cilt*, s.650; Erkiner, *Devletin Haksız Fiilden Kaynaklanan Uluslararası Sorumluluğu*, s.191.

³⁰⁵ Erkiner, *Devletin Haksız Fiilden Kaynaklanan Uluslararası Sorumluluğu*, s.191.

³⁰⁶ Maddeler Metni, Madde 37, Kuran vd., *Uluslararası Hukuk Temel Metinler*, s. 186, 187.

Deniz mayınlarının uluslararası hukuka aykırı şekilde kullanımı nedeniyle sivil, ticari veya savaş gemileri hasar alabilmekte ve hatta bataabilmektedir.³⁰⁷ Hem meydana gelen bu uluslararası hukuka aykırı eylem hem de başka çeşitte uluslararası hukuka aykırı eylemler nedeniyle oluşan zararın onarım türleri Maddeler Metni'nin 34. maddesinde açıklanmıştır.³⁰⁸ Bu türler eski hale getirme, tazminat ve tarziye olmak üzere üç türdür. İlk olarak mağdur devlet zararının eski haline getirmesini isteyebilir. Bu mümkün değilse zararın giderimi ancak tazminat yöntemiyle olur.³⁰⁹ Maddeler Metni'nin 43. maddesi mağdur devlet için bir onarım yolunu seçme ve belirlemesine ilişkin bir düzenleme yapılmıştır.³¹⁰ Ayrıca onarım gerçekleştirilirken, meydana gelen zarara ilişkin ölçülü davranılmalıdır.³¹¹ Ölçülülük ilkesine göre amaca ulaşmak gayesiyle başvuru olan bir araç, amacı gerçekleştirmeye imkan sağlamalı, sorumlu devlet için yüklediği külfet en az olmalı ve elde edilmek istenen gaye ile araç arasında bir orantı bulunmalıdır.³¹² Eski hale getirme mağdur devlete ciddi oranda fayda sağlarken sorumlu devlet için ağır bir külfete dönüşüyorsa, orantısızlık meydana gelir ve eski hale getirmeden vazgeçilir. Tazminat bakımından doğrudan zararların tazmini ölçülülük ilkesinin sınırına tabiiyken dolaylı zararlar ise tabii değildir. Terziye bakımından da zarar ile orantısızlık bulunmayacağı belirtilmiştir.³¹³

3.2.2.1. Eski Hale Getirme

Eski hale getirme devlet tarafından gerçekleştirilen uluslararası hukuka aykırı eylem nedeniyle zarar gören mağdur devletin zararının sorumlu devlet tarafından aynen iadesini sağlanarak, meydana gelen zararın olumsuz sonuçlarını ortadan kaldırılması halidir.³¹⁴ Uluslararası mahkemeler meydana gelen bir zararın onarılması için şartlar mevcutsa eski hale getirme kararı verebilmektedir.³¹⁵ Eski hale getirme uluslararası hukukta meydana gelen zararın telafisi için ilk önce başvurulması gereken bir onarım

³⁰⁷ Bkz., s. 9, 17, 18.

³⁰⁸ Maddeler Metni, Madde 34, Kuran vd., *Uluslararası Hukuk Temel Metinler*, s. 186.

³⁰⁹ Ünal, *Uluslararası Hukuk*, s. 300; Erkiner, *Devletin Haksız Fiilden Kaynaklanan Uluslararası Sorumluluğu*, s. 199.

³¹⁰ Maddeler Metni, Madde 43, Kuran vd., *Uluslararası Hukuk Temel Metinler*, s. 188.

³¹¹ Erkiner, *Devletin Haksız Fiilden Kaynaklanan Uluslararası Sorumluluğu*, s.200.

³¹² Atakan Arda, "Temel Hak ve Özgürlüklerin Sınırlanması ve Sınırlamanın Sınırları Oluşturan Ölçütler", (Yayınlanmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi, 2006), s. 352.

³¹³ Erkiner, *Devletin Haksız Fiilden Kaynaklanan Uluslararası Sorumluluğu*, s, 201.

³¹⁴ Ünal, *Uluslararası Hukuk*, s. 300.

³¹⁵ Süveyş Kanalı Ortaklığı Davası, 06.07.1864, R.A.I., vol. II, s. 265; Pazarıcı, *Uluslararası Hukuk Dersleri 3. Kitap*, s.186.

yolu ve haksız eylemin hiç gerçekleşmemiş gibi var olan durumu yeniden tesis etme çeşitidir.³¹⁶ Eski hale getirme ise iki türlü gerçekleşmektedir. Birincisi maddi olarak zararı eski hale getirme, ikincisi ise hukuksal olarak zararı eski hale getirmedir.³¹⁷

Maddi olarak eski hale getirme, el konulan bir malın aynen iadesi veya zarar görmüşse tamiri ya da benzeriyle yenisinin yapılmasıdır. Deniz mayınlarının uluslararası hukuka aykırı şekilde kullanımı nedeniyle hasar gören bir geminin onarılması ya da benzerinin yeniden yapılması maddi bakımdan eski hale getirme olarak değerlendirilir.³¹⁸

Hukuksal açıdan eski hale getirme, zarara sebep olan hukuki işlemin yürürlükten kaldırılması veya değiştirilmesi olarak ifade edilmektedir.³¹⁹ Devletin iç hukukunda deniz mayınlarının kullanımı bakımından uluslararası mahkeme kararına rağmen meydana gelen zararı gidermeyi engelleyen bir mevzuatın bulunması halinde bir uluslararası hukuk açısından bir ihlale sebep olacaktır. Devlet buna ilişkin uluslararası hukuka uygun bir mevzuatı yürürlüğe koyup diğer mevzuatı yürürlükten kaldırdığı takdirde hukuksal açıdan eski hale getirme söz konusu olur.³²⁰

3.2.2.2. Tazminat

Uluslararası hukuka aykırı şekilde eylemde bulunan devlet, bu eyleminin meydana getirdiği sonuçları eski haline getirme yoluyla kaldıramadığı takdirde ortaya çıkan zararı tazmin etmekle mükelleftir.³²¹ Zararın tazmini ise para ödemesi olarak gerçekleşmektedir.³²²

Tazminat hususu Maddeler Metni'nin 36. maddesinde düzenlenmiştir. Bu maddeye göre sorumlu devlet, meydana gelen zararı eski hale getiremiyorsa mali olarak hesaplanan tüm zararı, mahrum kalınan kâr miktarı da dahil edilmek üzere ödemek zorundadır.³²³

Bir devletin denizlere uluslararası hukuka aykırı şekilde deniz mayını yerleştirmesi, bunun neticesinde de başka bir devletin gemilerinin hasar alması ya da batması sonucunda devletin sorumluluğunun doğacağını bahsetmiştik. Meydana gelen bu zarar

³¹⁶ Uzun, *Devletin Sorumluluğu*, s. 115; Gideon Boas, *Public International Law*, (Cheltenham: Edward Elgar Publishing, 2012), s. 298; Shaw, *Uluslararası Hukuk*, s. 579.

³¹⁷ Pazarıcı, *Uluslararası Hukuk Dersleri 3. Kitap*, s.186.

³¹⁸ Ünal, *Uluslararası Hukuk*, s. 300; Pazarıcı, *Uluslararası Hukuk Dersleri 3. Kitap*, s.186.

³¹⁹ Pazarıcı, *Uluslararası Hukuk Dersleri 3. Kitap*, s.186; Erkiner, *Devletin Haksız Fiilden Kaynaklanan Uluslararası Sorumluluğu*, s.204.

³²⁰ Erkiner, *Devletin Haksız Fiilden Kaynaklanan Uluslararası Sorumluluğu*, s. 203, 204.

³²¹ Acer, Kaya, *Uluslararası Hukuk Temel Ders Kitabı*, s. 302; Uzun, *Devletin Sorumluluğu*, s. 116; Meray, *Devletler Hukukuna Giriş Birinci Cilt*, s.650.

³²² Uzun, *Devletin Sorumluluğu*, s. 116

³²³ Maddeler Metni, Madde 36, Kuran vd., *Uluslararası Hukuk Temel Metinler*, s. 186.

neticesinde mağdur olan devlet zararının maddi olarak tazmin edilmesini talep etme hakkına sahiptir. Korfu Boğazı Davası'nda İngiltere Saumarez gemisinin onarılmasını, Volage gemisinin batması ve personellerinin ölmesi ve yaralanmış olması nedeniyle meydana gelen zararların tazminine karar verilmesini talep etmiştir. UAD'nin kararında Saumarez isimli geminin onarımı için tespit edilecek zararın geminin battığı andaki değeri üzerinden tespit edilmesine karar vermiş ve Volage gemisi için de uzmanların tespit ettiği zarar donanım ve gemi inşaatı için gerekli olan bedellere göre belirlenmiştir. Ayrıca UAD'nin verdiği kararda gemilerde hayatını kaybeden personelin ve yaralanmış personellerin de zararlarının tazminata konu olacağı belirtilmiştir.³²⁴ Bu karardan da anlaşılacağı üzere haksız bir saldırı veya eylem sonucunda mağdur devletin zarar gören personellerinin de tazminat hakları bulunmaktadır. Ayrıca verilen bu tazminat kararı bir cezalandırma olarak kabul edilmemekte sadece ekonomik kayıpları karşılamaktadır.³²⁵ Devletin uluslararası hukuka uygunluk taşımayan eyleminden dolayı maddi zararın yanında manevi zarar da meydana gelebilmektedir.³²⁶ Uluslararası hukuka aykırı şekilde bir ticari veya sivil geminin batırılması sonucunda şerefi zedelenen devlet lehine manevi tazminata karar verilmesinde sakınca bulunmamaktadır.³²⁷ Dolayısıyla deniz mayınlarını uluslararası hukuka aykırı şekilde kullanılması nedeniyle sivil veya ticari gemileri için mağdur olan devletin lehine manevi tazminata hükmedilebilecektir. Fakat doktrinde devletin uluslararası hukuka uygun olmayan bir eyleminden dolayı şerefının, onurunun ve itibarının zedelenmesi halinde manevi tazminat ödenmemesi gerektiğine dair görüşler mevcuttur.³²⁸ Bu görüşler haricindeki farklı bir görüşe göre doğrudan bir zarara maruz kalan devletin vatandaşları ve gerçek kişilere manevi tazminat ödenmesi gerektiğine yöneliktir. Bu görüşe göre devlet, doğrudan itibarı, şerefi ve onuru zedelenmesi nedeniyle manevi zarara hak kazanamaz.³²⁹ Başka bir görüşe göre devlet uluslararası hukuka aykırı eylem nedeniyle bizzat kendisi zarar görmüş olsa bile şerefi, onuru ve itibarı zedeleneceği için maddi tazminatın yanında manevi tazminata da hak

³²⁴ Corfu Channel Case Judgment of December 15th, 1949: I.C.J. Reports 149, ss. 247- 249; Erkiner, *Devletin Haksız Fiilden Kaynaklanan Uluslararası Sorumluluğu*, s. 212.

³²⁵ Shaw, *Uluslararası Hukuk*, s. 580.

³²⁶ Boas, *Public International Law*, s. 300.

³²⁷ I'm Alone Case (Canada v. United States), Reports of International Arbitral Awards (RIAA), 30 June 1933 and 5 January 1935, Vol. 3, s.1618, https://legal.un.org/riaa/cases/vol_III/1609-1618.pdf, E.T. 11/05/2024.

³²⁸ Pirim, "Uluslararası Hukukta Mânevi Zarar", s.365

³²⁹ Erkiner, Kavak, "Uluslararası Sorumluluk Hukukunda Devletlerarası Zararlara Yönelik Tazminatın Belirlenmesi", s. 26.

kazanması yönündedir.³³⁰ Farklı bir görüşe göre de mağdur devletin maruz kaldığı zarar eski hale getirmenin maddi imkansızlığı bakımından mağdur devlet için bir önem taşımıyorsa eylemin niteliği her olay için ayrı değerlendirilip sadece manevi tazminata da karar verilebilmelidir.³³¹ Kanaatimizce devletin uluslararası alandaki itibarı, şeref ve onuru bir devlet için oldukça önem arz eden bir müessese olmasından dolayı³³² doğrudan kendisinin zarara uğraması halinde de manevi tazminat ödenmesi gerektiği düşüncesindeyiz.

3.2.2.3. Tarziye

Maddeler Metni'nin 37. maddesinin ilk fıkrasına göre uluslararası hukuka aykırı eylemi nedeniyle sorumlu olan devletin meydana getirdiği zarar eski hale getirilemeyecek ve tazmin de edilemeyecekse sorumlu devlet mağdur devlete tarziye vermekle mükelleftir.³³³ Bu fıkrada tarziyenin hukuki niteliği açıklanmış olup, hangi tür zararların telafisinde söz konusu olacağı ifade edilmiştir. İkinci fıkrada tarziye şekli, üzüntünün beyanı, özür dilenmesi gibi şekillerde olabileceği düzenlenmiştir. Son fıkrada ise tarziyenin orantılı olması ve sorumlu devlet açısından anlam ifade etmeyen, küçük düşürecek nitelik taşıyan nitelikte olmaması gerektiği düzenlenmiştir.³³⁴

Böyle bir madde mağdur devlet ile sorumlu devletin bozulan ilişkilerinin normale dönmesi açısından önem arz etmektedir. Ayrıca eski hale getirme veya tazminata mahkum edilen sorumlu devlete tarziyede bulunma yönünde karar da verilebilir.³³⁵

³³⁰ Stephan Wittich, Klabbers, Jan (Editör) *Non-Material Damage and Monetary Reparation in International Law*, "Finnish Yearbook Of International Law", (Boston: Martinus Nijhoff Publishers, 2004), s.367-368, Aktaran: Erkiner, Kavak, "Devletlerarası Zararlara Yönelik Tazminatın Belirlenmesi", s. 26.

³³¹ Uzun, *Devletin Sorumluluğu*, s. 115.

³³² Yusuf Zafer Can Uğurhan, "Kurumsal İtibar", Kamu Kurumlarında Halkla İlişkiler içinde, (Konya: Eğitim Yayınevi, 2022), 135.

³³³ Maddeler Metni, Madde 37, Kuran vd., *Uluslararası Hukuk Temel Metinler*, s. 186, 187.

³³⁴ Erkiner, *Devletin Haksız Fiilden Kaynaklanan Uluslararası Sorumluluğu*, s. 215; Erkiner, Kavak, "Devletlerarası Zararlara Yönelik Tazminatın Belirlenmesi", s. 8. Rainbow Warrior Davası'nda Yeni Zelanda, Fransa'dan resmi özür talep etmiş olup, talebi kabul görmüştür. Rainbow Warrior Arbitration, New Zealand v. France, 1990, s. 280, para. 21, https://legal.un.org/riaa/cases/vol_XX/215-284.pdf, E.T. 11.05.2024; LaGrand Davası'nda ABD, Almanya'nın talebi doğrultusunda gerçekleştirdiği uluslararası hukuk aykırı eylemi nedeniyle özür dilemiştir, LaGrand Case, Germany v. USA, Judgement, ICJ Reports, 2001, s. 512, para.123, <https://www.icj-cij.org/sites/default/files/case-related/104/104-20010627-JUD-01-00-EN.pdf>, E. T. 11/05/2024.

³³⁵ Uzun, *Devletin Sorumluluğu*, s. 118.

Sorumlu devlet tarafından haksız eylemin bir daha tekrarlanmayacağına dair güvence ve garanti verilmesi hali de tarziye için olumlu bir etkiye sahip olabilir.³³⁶

Hem deniz mayınlarının uluslararası hukuka aykırı şekilde kullanımı bakımından hem diğer uluslararası hukuka aykırı eylemler bakımından tarziye kararı verilmesi her somut olayın özelliklerine göre değerlendirilmesi gerekmektedir. Bu sebeple tarziyeye sebep olacak eylemi net ve kesin kalıplar çerçevesinde ifade edebilmek mümkün değildir. Uluslararası hukuka aykırılık taşıyan bir eylem maddi veya manevi olarak bir zarara neden olmuyorsa tarziye yoluyla eylemin aykırılığı telafi edilebilir. Bunu gerçekleştirirken yetkili bir mahkeme tarafından eylemin uluslararası hukuka aykırı olduğu ilan edilmesi yeterlidir. Örneğin Korfu Boğazında İngiltere'nin Arnavutluk karasularında yer alan deniz mayınlarını temizlemesi Arnavutluk açısından egemenlik hakkının ihlaline sebep olduğu UAD tarafından ifade edilmiş ve bu ifadenin tatmin olarak yeterli olduğunu belirtmiştir.³³⁷

3.3. Deniz Mayınlarının Kullanımı Nedeniyle Uluslararası Hukukun Emredici Kurallarına Aykırılığın Hukuki Sonuçları

3.3.1. Genel Olarak

İki maddeden oluşan Maddeler Metni'nin ikinci bölümünün üçüncü bap'ında devletlerin uluslararası hukuktaki emredici kurallardan kaynaklanan yükümlülüklerinin ağır ihlalleri ve bu ihlallerin özel neticeleri düzenlenmiştir.³³⁸

Uluslararası hukuk kuralları bizzat devletler tarafından koyulmakta ve koyan devletler tarafından da uyulması gerekmektedir. Yani muhatap ile kural koyucular aynı kişilerdir. Bu sebepten ötürü uluslararası hukuk kurallarına uyulmaması nedeniyle bir yaptırım uygulanması, devletin iç hukukunda vatandaşlarına yönelik yaptırım uygulaması durumuyla aynı düzeyde değildir. Yani uluslararası hukukta kuralları koyan devletlerin maruz kalacakları yaptırımlar yine o devletlerin tavırları çerçevesinde şekil alır.³³⁹

Devletin uluslararası hukuktaki sorumluluğu açısından en ciddi tartışma konularından birisi uluslararası suç kavramı olmuştur. UHK tarafından hazırlanan 1996 tarihli Taslak

³³⁶ Boas, *Public International Law*, s. 300.

³³⁷ Erkiner, *Devletin Haksız Fiilden Kaynaklanan Uluslararası Sorumluluğu*, s. 216; Corfu Channel Case, UK v. Albania, ICJ, 1949, s. 35, 36.

³³⁸ Erkiner, *Devletin Haksız Fiilden Kaynaklanan Uluslararası Sorumluluğu*, s. 220.

³³⁹ Ceren Zeynep Pirim, "Uluslararası Sorumluluk Hukukunda Devletlerin Ağırlaştırılmış Sorumluluğu: Kuramsal Bir Değerlendirme", *Public and Private International Law Bulletin*, 32, 2, (2012) s. 150.

Maddeler'in 19. maddesinde³⁴⁰ uluslararası suçlar ile uluslararası kabahatler hakkında düzenleme yapılmıştır. Bu kapsamda uluslararası suç, devletlerin uluslararası toplum nezdinde mevcut bir ihlalin suç olarak kabul edilmesi ve uluslararası toplumun temel menfaatlerinin korunabilmesi için zaruri sayılan bir yükümlülüğün ihlali ile ortaya çıkan uluslararası hukuka aykırı eylem olarak ifade edilmiştir. Bunun dışında kalan uluslararası hukuka aykırı eylemler kabahat olarak kabul edilmiştir. Uluslararası suçlara örnek olarak, soykırım, kölelik, zorla sömürge hakimiyeti kurulması ya da devam ettirilmesi, silahlı saldırı, apartheid ve denizlerin ya da atmosferin ciddi oranda kirletilmesi gösterilmiştir.³⁴¹

1996 tarihli Taslak Maddeler'in 19. maddenin ilk fıkrasına³⁴² göre bir devletin uluslararası hukuktaki yükümlülüğünü ihlal eden davranış gerçekleştirilmesi haksız bir eylem niteliği taşımaktadır. Sonraki fıkrada uluslararası toplumdaki menfaatlerin korunabilmesi için asli bir uluslararası yükümlülüğün ihlali bir devlet tarafından gerçekleştirilerek meydana gelen haksız eylem, uluslararası topluluk açısından genel olarak suç şeklinde kabul edilirse bunun uluslararası bir suç olacağı ifade edilmiştir. Üçüncü fıkradaki düzenlemede dört tane bende yer verilmiştir. Üçüncü fıkrada uluslararası suçlar açıklanmıştır. Birincisi, saldırganlığın yasaklanması gibi uluslararası barışın ve güvenliğin korunabilmesi için gerekli olan uluslararası yükümlülüğün ağır bir şekilde ihlal edilmesi, ikincisi sömürgecilik faaliyetleri kapsamında bir güç kullanılarak bir sömürge hakimiyeti kurulması ve bunun devam ettirilmesine ve halkların kendi geleceklerine dair kararlar alması hakkının korunması bakımından gerekli olan bir uluslararası yükümlülüğün ağır şekilde ihlal edilmesi, üçüncüsü, soykırım, kölelik veya ırk ayrımcılığı gibi insanların varlığının korunabilmesi için gerekli olan bir uluslararası yükümlülüğün ağır şekilde ihlal edilmesi ve sonuncusu denizlerin ve atmosferin ağır bir biçimde kirlenmesinin yasaklanması gibi insanın çevre güvenliği ve korunması için gerekli olan bir uluslararası yükümlülüğün ağır şekilde ihlali, uluslararası suçlardan

³⁴⁰ "Draft articles on State responsibility", Yearbook of the International Law Commission, Vol. 2, Part II, 1996, Article 19, p. 60.

³⁴¹ Shaw, *Uluslararası Hukuk*, s.582.

³⁴² "Draft articles on State responsibility", Yearbook of the International Law Commission, Vol. 2, Part II, 1996, Article 19, p. 60.

sayılmıştır. Son fıkrada ise ikinci paragrafa göre suç teşkil etmeyen uluslararası hukuka uygunluk taşımayan her eylem, uluslararası haksız eylem niteliği taşır.³⁴³

R. Ago'nun devletin uluslararası toplumun menfaatlerini teminat altına almak için devlete yüklediği yükümlülüklerin ihlalini suç olarak kabul eden ve UHK'nın 1976 raporu ile 1996 tarihli Taslak Maddeler'in 19. maddesinde³⁴⁴ yer alan görüşü Devletlerin cezalandırılmasına yöneliktir. 2001 tarihinde J. Crawford'un ceza kavramının Maddeler Metnin'de geniş bir şekilde yer almaması, sınırlı olmasına dair görüşleri sayesinde 19. madde Taslak Metin'den çıkartılmış olup, onun yerine 40 ve 41. maddeler eklenmiştir.³⁴⁵ Bu iki maddede devletin uluslararası hukukun emredici kurallarını ağır ihlallerine karşı sorumluluğu ve bu sorumluluğun özel neticeleri açıklanmıştır.³⁴⁶

3.3.2. Deniz Mayınlarını Kullanımı Bakımından Uluslararası Hukukun Emredici Kuralları

Uluslararası hukuk doktrinde uluslararası toplum düzenini sağlayan kavramlardan *Jus cogens* normlarını yukarıda ayrıntılı şekilde anlatmıştık.³⁴⁷ *Jus cogens*in yanı sıra *Erga omnes*ten de bahsetmekte fayda görmekteyiz. *Erga omnes* tüm uluslararası toplumun sorumlu olduğu ve herhangi bir ihlal halinde bütün devletleri ilgilendirmektedir. Buna göre meydana gelen uluslararası ihlalin sona erdirilmesini bütün devletler isteyebilmektedir.³⁴⁸

Erga omnes ve *Jus cogens* kavramları birbirlerine çok benzemektedirler. İkisi de devletlerin ortak menfaatlerini güvence altına alma amacı taşımaktadır. Fakat *Jus cogens* normların özünü açıklarken, *Erga omnes* ise kimlere karşı sorumlu olduğunu açıklar.³⁴⁹ *Erga omnes* uluslararası hukuktaki yükümlülükler bakımından devletin sadece mağdur devlete karşı değil ayrıca bütün devletlere karşı da yükümlülük altında

³⁴³ Report of the International Law Commission on the work of its forty-eighth session, 6 May – 26 July 1996, Official Records of the General Assembly, Fifty-first session, Supplement No.10, A/51/10, Article 19, s. 60, https://legal.un.org/ilc/documentation/english/reports/a_51_10.pdf, E. T. 11/05/2024; Erkiner, *Devletin Haksız Fiilden Kaynaklanan Uluslararası Sorumluluğu*, s. 232.

³⁴⁴ "Draft articles on State responsibility", Yearbook of the International Law Commission, Vol. 2, Part II, 1996, Article 19, s. 60.

³⁴⁵ Uzun, *Devletin Sorumluluğu*, s. 119; Erkiner, *Devletin Haksız Fiilden Kaynaklanan Uluslararası Sorumluluğu*, s. 234.

³⁴⁶ Maddeler Metni, Madde 41, 42, Kuran vd., *Uluslararası Hukuk Temel Metinler*, s. 187, 188.

³⁴⁷ Bkz., ss. 66-70.

³⁴⁸ Uzun, *Devletin Sorumluluğu*, s. 120; Erkiner, *Devletin Haksız Fiilden Kaynaklanan Uluslararası Sorumluluğu*, s. 238.

³⁴⁹ Uzun, *Devletin Sorumluluğu*, s. 121.

olduğunu ifade eder.³⁵⁰ Örneğin savaş hukuku, insanlığa karşı suçlar, soykırım suçu açısından uluslararası toplumun kodifiye ettiği uluslararası hukuk normları birer örf ve adet kuralı, *Jus cogens* ve bu suçların neticesi olarak da suçları işleyen bireylerin cezalandırılması ya da ilgili devlete iade etme yükümlülüğü *Erga omnes* olarak belirtilmektedir.³⁵¹ Dolayısıyla uluslararası hukukta kalıplaşmış bir kural ve uygulama alanı bulunmaktadır. Yani uluslararası hukukta bir normlar hiyerarşisi mevcuttur. Uluslararası hukuktaki hiçbir düzenleme hiyerarşik olarak en üst basamakta bulunan *Jus Cogens*'e aykırı olamaz. Eğer ki bir çelişki yaşanırsa bu durumda *Jus cogens* kuralları uygulamaya koyulur.³⁵²

UAD 1970 yılında Barcelona Traction Davası'nda uluslararası topluma yönelik olan yükümlülüklerin sadece bir tane devleti değil diğer bütün devletleri ilgilendireceği, bu yükümlülüklerden kaynaklanan haklar için tüm devletlerin korunmasında hukuki menfaatlerinin bulunduğunu ifade etmiştir. İşte bu yükümlülükler *Erga omnes* olarak adlandırılmaktadır.³⁵³

Uluslararası Hukuk Komisyonu uluslararası hukukta emredici kurallarına yönelik bir düzenleme yapabilmek için uzun yıllar çalışma sarf etmiştir. Yapılan bu çalışmaların sonucunda, Maddeler Metni'nin 33. maddesi üzerinde bir anlaşma sağlanabilmiş ve devletlerin uluslararası hukuktaki sorumluluğunun ihlal ettiği yükümlülüğün, niteliği, içeriği ve ihlal ediliş koşullarına göre bir veya birden fazla devlete ya da tüm uluslararası topluluğa karşı olabileceği düzenlenmiştir.³⁵⁴ Bu maddenin düzenlenmesi sonucunda devletlerin uluslararası hukukta ağır ihmallerinden sorumluluğunun doğabilmesi için bir zemin hazırlanmıştır. Maddeler Metni'nin ikinci bölümünün üçüncü bap'ında da "genel uluslararası hukukun emredici hükümlerinden kaynaklanan

³⁵⁰ Erkiner, *Devletin Haksız Fiilden Kaynaklanan Uluslararası Sorumluluğu*, s. 239.

³⁵¹ Yusuf Aksar, "Uluslararası Adalet Divanı'nın Belçika Tutuklama Kararı Davası (Belgian Arrest Warrant Case) (14 Şubat 2002) ve Uluslararası Ceza Hukuku", *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 52, 4, (2003), s. 138.

³⁵² Kuvvet kullanma yasağı kapsamında ABD'nin Nicaragua sahillerine yoğun bir şekilde deniz mayını yerleştirmiştir. Kuvvet kullanma yasağının ihlali nedeniyle BM Şartı'nın 2. maddesinin 4. fıkrasında yer alan kuvvet kullanmayı yasaklayan ilkenin "*jus cogens* olarak kabul edildiği" ifade edilmektedir. Case Concerning Military And Paramilitary Activities in and Against Nicaragua, Nicaragua v. USA, Judgment, 1986, para. 190, 215, 253; İsrail tarafından Mavi Marmara gemisine yapılan saldırı ve 9 sivilin öldürülemsi hakkında bkz., Yusuf Aksar, "Birleşmiş Milletler Palmer (Mavi Marmara) Raporu ve Uluslararası Hukuk" *Uluslararası İlişkiler Dergisi* 9,33, (2012), 32; Yusuf Aksar, "Uluslararası Adalet Divanı'nın Belçika Tutuklama Kararı Davası (Belgian Arrest Warrant Case) (14 Şubat 2002) ve Uluslararası Ceza Hukuku", s. 139.

³⁵³ Barcelona Traction, Light and Power Company, Limited, 5 Şubat 1970, para. 33; Pirim, "Devletlerin Ağırlaştırılmış Sorumluluğu", s. 164.

³⁵⁴ Maddeler Metni, Madde 33, Kuran vd., *Uluslararası Hukuk Temel Metinler*, s. 186.

yükümlülüklerin ağır ihlalleri” başlığı altında devletin uluslararası hukukta emredici kuralları ağır şekilde ihlal etmesinin hukuki niteliği ve ihlallerin sonuçları düzenlenmiştir.³⁵⁵

Deniz mayınlarıyla ilgili olan uluslararası andlaşmalar bakımından da yukarıda bahsettiğimiz *Jus cogens* ve *Erga omnes* kabul edilecektir. Nitekim yukarıda anlattığımız üzere kullanımı yasaklı olmayan deniz mayınlarını bile kullanılarak savaş hukuku, insanlığa karşı suçlar ve soykırım suçu bakımından *Jus cogens* ve *Erga omnes* normları çerçevesinde devletin sorumluluğu doğacak ve bireylerin cezalandırılması ya da ilgili devlete iade etme yükümlülüğü vücut bulacaktır.³⁵⁶

3.3.3. Deniz Mayınlarının Kullanımı Bakımından Uluslararası Emredici Hukuk Kurallarından Kaynaklanan Yükümlülüklerdeki Ağır İhlal Kavramı

Uluslararası hukukta yer alan kuralların devletler tarafından uyulmaması halinde ortaya çıkan yaptırım müessesesi devletin iç hukuk sistemindeki gibi bir güce sahip değildir. Buna rağmen uluslararası hukuk öngördüğü hukuk kuralları çerçevesinde yıllardır devletin sorumluluğunu benimsemektedir.³⁵⁷ Chorzow Fabrikası Davası’nda UAD devletin yükümlülüğünü ihlal etmesi halinde sorumluluğunun doğması nasıl uluslararası hukukun ilkelerinden birisi ise aynı şekilde genel hukuk anlayışının da bir sonucu olduğunu ifade etmiştir.³⁵⁸ Uluslararası hukukta devletin sorumluluğuna ilişkin kuralların tespitinin ve tevdiinin yapılabilmesi için Milletler Cemiyeti döneminde 1930 yılındaki Kodifikasyon Konferansı’ndan³⁵⁹ beri çalışan devletler, UHK’nin 1955 yılında gündeme almasıyla oluşabilen maddeler metni 2001 yılına kadar beş farklı raportörün başkanlığında oluşturulabilmiştir.³⁶⁰ 2001 yılında tamamlanan Maddeler Metni’nde uluslararası hukukun emredici hukuk kurallarından kaynaklanan yükümlülüklerin ağır

³⁵⁵ Pirim, “Devletlerin Ağırlaştırılmış Sorumluluğu”, s. 154.

³⁵⁶ Bkz., s. 8, 9, 26, 51, 52, 53, 54.

³⁵⁷ Pirim, “Devletlerin Ağırlaştırılmış Sorumluluğu”, s. 148, 149.

³⁵⁸ The Factory at Chorzow, Jurisdiction, Germany v. Poland, PCIJ Series, Serie A.-No. 17, September 13th, 1928, p. 29; https://icj-cij.org/sites/default/files/permanent-court-of-international-justice/serie_A/A_17/54_Usine_de_Chorzow_Fond_Arret.pdf, E. T. 10/05/2024.

³⁵⁹ Text Of Articles Adopted In First Reading By The Third Committee Of The Conference For The Codification Of International Law, Report of F. V. Garcia Amador, International Responsibility, YILC, Vol. II. 1956, Annex 3, A/CN.4/96, s. 225.

³⁶⁰ Bu beş raportör sırasıyla şunlardır: Frederico V. Garcia Amador (1955-1961), Roberto Ago (1963-1979), Willem Riphagen (1980-1986), Gaetano Arangio-Ruiz (1987-1996), James Crawford (1997-2001); Pirim, “Devletlerin Ağırlaştırılmış Sorumluluğu”, dn. 12, s. 150, 151.

ihlalleri başlığı adı altında 40. ve 41. maddelerde bu ağır ihlaller nedeniyle devletin sorumluluğunun doğacağı belirtilmiştir.

Devletin gerçekleştirdiği haksız eylemden dolayı uluslararası hukukta sorumlu olmasının yanında Maddeler Metni'nin 40. maddesine göre uluslararası hukukun emredici kurallarından kaynaklanan bir yükümlülük kapsamında ağır bir ihlal gerçekleştirirse de yine sorumluluğu doğacaktır.³⁶¹ Diğer bir ifadeyle devletin madde 40 kapsamında bir sorumluluğunun doğması için *Jus cogens* niteliğine sahip bir yükümlülüğü devletin ihlal etmesi ve bu ihlalin de ağır nitelikte olması gerekmektedir.³⁶²

İhlalin niteliğinden kastedilen husus, ihlal uluslararası emredici hukuk kuralından kaynaklanan bir yükümlülük olmasıdır. VAHS'nin 53. maddesiyle ilgili örnekler, soykırım, ırk ayrımcılığı, köle ticareti ve köleliği yasaklayan hükümlerdir. Çünkü bunlara ilişkin uluslararası andlaşmalar çok sayıda devlet tarafından onaylanmış olmakla birlikte hiçbir şekilde istisnaları da kabul edilmemektedir. Bu nedenden dolayı bunlara aykırı olacak bir düzenleme yapılamaz.³⁶³ VAHS'nin 64. maddesinde ise uluslararası hukukun emredici kurallarının zamanla oluşabileceği ve artabileceği ifade edilmiştir.³⁶⁴ Dolayısıyla uluslararası emredici hukuk kuralları mevcut andlaşmalardan ve bu andlaşmalardaki düzenlemelerden çok daha üstün bir konuma sahiptir. Ayrıca mevcut olan uluslararası emredici kuralların değiştirilmesine devletlerin büyük oranda olumlu katılımı ile mümkün gözükmektedir.

Deniz mayınlarının kullanımı bakımından emredici hukuk kurallarına aykırılıktan dolayı devletin sorumluluğunun doğması için ağır bir ihlalin bulunması ve devletin emredici uluslararası hukuk kurallarını açık ve sistematik bir şekilde ihlal etmesi gerekmektedir. Bunun nedeni ise uluslararası hukuktaki her emredici kuralın ihlalinin ağır bir ihlal olmamasından kaynaklanmaktadır. Açık ihlal, *jus cogens* niteliğine sahip olan bir yükümlülüğe karşı doğrudan tecavüz eden eylemdir. Sistematik ihlal, organize bir şekilde işlenen bir ihlalin mevcut olmasıdır. Maddeler Metni madde 40 kapsamında

³⁶¹ Erkiner, *Devletin Haksız Fiilden Kaynaklanan Uluslararası Sorumluluğu*, s. 240; Maddeler Metni, Madde 40, Kuran vd., *Uluslararası Hukuk Temel Metinler*, s. 187.

³⁶² Pirim, "Devletlerin Ağırlaştırılmış Sorumluluğu", s. 166; Erkiner, *Devletin Haksız Fiilden Kaynaklanan Uluslararası Sorumluluğu*, s. 240.

³⁶³ Erkiner, *Devletin Haksız Fiilden Kaynaklanan Uluslararası Sorumluluğu*, s. 241.

³⁶⁴ Erkiner, *Devletin Haksız Fiilden Kaynaklanan Uluslararası Sorumluluğu*, s. 242.

ağır ihlalin işlenip işlenmediğini saptamak sadece uluslararası organlar tarafından ele alınabilecektir.³⁶⁵

3.3.4. Emredici Hukuk Kurallarından Kaynaklanan Yüklümlülüklerin Deniz Mayınlarının Kullanımı Bakımından Ağır İhlallerinin Özel Sonuçları

Uluslararası hukukta emredici kuralların ağır ihlallerinin bir takım sonuçları bulunmaktadır. Bu sonuçlar Maddeler Metni'nin 41. maddesinde düzenlenmiştir. 41. maddenin ilk iki fıkrasında devletlerin gerçekleştirdiği ağır ihlallere karşı olan yüklümlülüklerini belirtilirken üçüncü fıkrasında hem bu madde kapsamındaki sonuçlar için hem de diğer uluslararası hukuk ihlalleri için oluşacak sonuçların saklı olduğu ifade edilmiştir.³⁶⁶ şu hususu belirtim ki uluslararası hukuktaki emredici kuralların ağır bir şekilde ihlal edilmesi halinde sadece ihlale maruz kalan devlet değil ayrıca uluslararası toplumu meydana getiren tüm devletler de zarar görmektedir. Çünkü devletler uluslararası emredici kurallar bakımından bir fikir birliğine sahip olmasa da bu kuralların korunması ya da maruz kaldıkları ihlallerin sona erdirilmesi bakımından devletlerin doğrudan ya da dolaylı olarak hukuki yararı vardır.³⁶⁷ Aşağıda Maddeler Metni'nin 41. maddesinde düzenlenen emredici hukuk kurallarından kaynaklanan yüklümlülüklerin ağır ihlallerinin özel sonuçlarını deniz mayınları bakımından anlatacağız.

3.3.4.1. İşbirliği Yapma Yüklümlülüğu

Maddeler Metni'nin 41. maddesinin ilk fıkrasına göre Maddeler Metni'nin 40. maddesinde belirtilen uluslararası hukukun emredici kurallarına karşı ağır ihlale ilişkin yaşanan durumu sona erdirmek için devletler birbirleriyle işbirliği yapmakla mükelleftir. Bu düzenlemede devletlerin işbirliğinin nasıl gerçekleşmesi gerektiğine dair bir açıklama yapılmamıştır. Bu nedenle Birleşmiş Milletler gibi uluslararası bir teşkilatın bünyesi altında devletler işbirliği için organize olabilir. Bunun için herhangi bir sakınca bulunmamaktadır. Bu uluslararası işbirliği, uluslararası hukuk kuralları çerçevesinde her olayın şartlarına göre meşru bir şekilde gerçekleşmelidir. Diğer bir ifadeyle *Jus cogens* kurallarının uğradığı ağır ihlalin sona erdirilmesi için devletler bir

³⁶⁵ Erkiner, *Devletin Haksız Fiilden Kaynaklanan Uluslararası Sorumluluğu*, s. 243.

³⁶⁶ Maddeler Metni, Madde 40, Kuran vd., *Uluslararası Hukuk Temel Metinler*, s. 187.

³⁶⁷ Dülger, "Devletin Uluslararası İnsancıl Hukukun İhlalinden Doğan Sorumluluğu", s. 260.

bütün halinde meşru şartlar çerçevesinde birbirleriyle danışarak hareket etmesi gerekmektedir.³⁶⁸

1949 tarihli Cenevre Sözleşmeleri'ne Ek Uluslararası Silahlı Çatışmaların Mağdurlarının Korunmasına İlişkin 1 Numaralı Protokol'de devletlerin uluslararası silahlı çatışmaları nedeniyle mağdur konumunda olanların korunması ve ağır ihlallerin gerçekleşmesi halinde gerekli önlemlerin alınmasına dair düzenlemeler bulunmaktadır. Örneğin savaş halinde olan iki devletten birisinin deniz sağlık personellerinin bulunduğu geminin deniz mayınlarının çok yoğun bir şekilde kullanılması ve bildirim yükümlülüğünün ihlali nedeniyle hasar alması veya batma tehlikesiyle karşı karşıya kalması halinde 89. madde kapsamında tüm akit devletler BM Şartı'na uyumlu bir şekilde BM ile işbirliği gerçekleştirmek zorundadır.³⁶⁹ Fakat bunu gerçekleştirirken uluslararası hukuka aykırı bir şekilde kuvvet kullanmalarına olanak bulunmamaktadır.³⁷⁰

3.3.4.2. Uluslararası Hukuka Aykırı Durumu Tanımama Yükümlülüğü

Maddeler Metni'nin 41. maddesinin 2. fıkrasında uluslararası hukukun emredici kurallarını ağır şekilde ihlal eden devlete karşı, diğer devletlerin bu ihlali tanımama yükümlülüğü altında olduğu ifade edilmiştir.³⁷¹ 24 Şubat 2022 tarihinde Rusya'nın Ukrayna'ya yönelik olarak başlattığı işgal girişimine karşı BMGK'nin 13 Ekim 2022 tarihinde aldığı kararda Rusya'nın Donetsk, Luhansk, Zaporizhzhia ve Kherson şehirlerini askeri olarak kontrol altına almasının Ukrayna'nın egemenlik, bağımsızlık ve ülkesel bütünlüğünü ihlal ettiği ve bu şehirlerde gerçekleştirilen bağımsızlık referandumlarının ve akabinde gerçekleşen Rusya tarafından bu bağımsızlıkların tanınmasına yönelik açıklamalarının hukuksal olmadığı, bu eylem ve kararların Ukrayna'nın uluslararası toplum tarafından tanınan siyasi sınırlarının değiştirilmesine yönelik olarak değerlendirilmiş olup, BMGK tarafından kınanmıştır. Ayrıca bu şehirlerde gerçekleştirilen ilhakın uluslararası hukukta bir geçerliliğinin bulunmayacağı ve Ukrayna'nın toprak bütünlüğü bakımından da bir değişikliğe sebep olmayacağı

³⁶⁸ Erkiner, *Devletin Haksız Fiilden Kaynaklanan Uluslararası Sorumluluğu*, s. 245.

³⁶⁹ 1949 tarihli Cenevre Sözleşmeleri'ne Ek Uluslararası Silahlı Çatışmaların Mağdurlarının Korunmasına İlişkin 1 No'lu Protokol, m.15; Yamaner vd., "12 Ağustos 1949 Tarihli Cenevre Sözleşmeleri ve Ek Protokolleri", s. 191.

³⁷⁰ Pirim, "Devletlerin Ağırlaştırılmış Sorumluluğu", s. 168.

³⁷¹ Maddeler Metni, Madde 41, Kuran vd., *Uluslararası Hukuk Temel Metinler*, s. 187.

belirtilmiştir. BMGK alınan bu kararda, Rusya tarafından bölgede meydana getirilen değişikliklerin uluslararası toplumdan hiçbir şekilde tanınmaması talep edilmiştir.³⁷² Görüldüğü üzere BMGK'nin aldığı bu karar, Maddeler Metni'nin 41. maddesinin 2. fıkrası kapsamındadır. Çünkü BMGK tarafından Rusya'nın Ukrayna'nın uluslararası hukukta tanınan topraklarını haksız bir şekilde ilhak edilmesini ağır bir ihlal olarak görülmüş ve bu toprakların bağımsızlığının tanınmaması talebi ise ağır ihlalin özel neticesi olarak değerlendirilmiştir.

BMGK'nin 29 Ağustos 2023 tarihli A/HRC/52/CRP.4. sayılı kararında Rusya'nın Ukrayna'ya karşı silahlı güç kullanmasının BMGK'nin 3314 (XXIX) sayılı kararında³⁷³ ifade edildiği üzere uluslararası hukuk ilkeleri kapsamında güç kullanılarak toprak kazanılması hiçbir şekilde tanınmaz ve devletin siyasi bağımsızlığı ve toprak bütünlüğü dokunulmazdır.³⁷⁴ 20 Şubat 2024 tarihi itibarıyla Rusya'nın Ukrayna kara ülkesi üzerindeki askeri kontrol haritası aşağıdaki gibidir.

Rusya'nın Ukrayna İşgali - 20 Şubat 2024

Harita 1: Rusya'nın Ukrayna İşgali – 20 Şubat 2024

Kaynak: <https://www.mepanews.com/harita-rusyanin-ukrayna-iskalinde-son-durum-1-65110h.htm>, E. T. 15/05/2024.

³⁷² BMGK Kararı : A/RES/ES-11/4, <https://documents.un.org/doc/undoc/gen/n22/630/66/pdf/n2263066.pdf?token=5A9bq199qJh4y2NZA5&fe=true>, E. T. 15/05/2024; Muhammed Enes Bayrak, "Birleşmiş Milletler'in Meşruiyet Sınavı: Rusya-Ukrayna Savaşı", Rusya-Ukrayna Krizi ve Uluslararası Hukuk içinde, ed. Cüneyt Yüksel, Ceren Karagözoğlu, (İstanbul: On İki Levha Yayınları, 2023), s. 156, 157.

³⁷³ Definition of Aggression General Assembly resolution 3314 (XXIX) 14 December 1974 Tüm maddeler için bkz., [https://undocs.org/Home/Mobile?FinalSymbol=A%2FRES%2F3314\(XXIX\)&Language=E&DeviceType=Desktop&LangRequested=False](https://undocs.org/Home/Mobile?FinalSymbol=A%2FRES%2F3314(XXIX)&Language=E&DeviceType=Desktop&LangRequested=False), E. T. 15/05/2024.

³⁷⁴ BMGK 29 Ağustos 2023 tarihli A/HRC/52/CRP.4. sayılı kararı, para. 682., https://www.ohchr.org/sites/default/files/2023-08/A_HRC_52_CRP.4_En%20%28003%29.pdf, E.T. 15/05/2024.

Yukarıdaki haritada görüldüğü üzere Azak Denizi'nin etrafı tamamen Rusya tarafından ele geçirilmiştir. Yukarıda bahsettiğimiz BMGK kararları çerçevesinde Rusya'nın bu durumu Ukrayna'nın toprak bütünlüğünü ve tam bağımsızlığını ağır bir şekilde ihlal ettiğini göstermektedir. BMGK'nin 3314 (XXIX) sayılı kararına ve Maddeler Metni'nin 41. maddesinin 2. fıkrasına göre bu durumun uluslararası toplum tarafından tanınmaması gerekmektedir.³⁷⁵ Ayrıca Mariupol ve Melitopol ve Herson'un Dinyeper Nehri'nin doğu kısımlarının Rusya'nın saldırılarıyla ilhak edilmesi sonucunda Azak Denizi üzerindeki Ukrayna egemenliği de ihlal edilmiştir. Dolayısıyla hem Mariupol ve Melitopol ve Herson'un Dinyeper Nehri'nin doğu kısımlarının hem de Azak Denizi üzerinde Ukrayna egemenliğinin BM Şartı'nın 2. maddesinin 4. fıkrası kapsamında uluslararası hukukun emredici kurallarının ağır ihlali³⁷⁶ ile uluslararası toplum tarafından tanınmaması gerektiği BMGK 29 Ağustos 2023 tarihli A/HRC/52/CRP.4. sayılı kararı uyarınca sabittir. Tüm bu gerekçelerden dolayı uluslararası hukukun emredici kurallarının ağır ihlali olarak Azak Denizi'ndeki egemenlik ihlali olarak uluslararası toplum tarafından kabul edilmemesi ve bu Azak Denizi'nde Ukrayna'nın hakim olduğu deniz yetki alanına³⁷⁷ deniz mayınlarının yerleştirilmesi de uluslararası hukukun ihlalini doğuracaktır. Bu sebeplerden dolayı uluslararası toplum Maddeler Metni'nin 41. maddesinin 2. fıkrası kapsamında bulunan bu ağır ihlalleri tanımamakla yükümlüdür.

3.3.4.3. Yardım Etmeme Yükümlülüğü

Maddeler Metni'nin 41. maddesinin 2. fıkrasının devletlere yüklediği diğer bir yükümlülük uluslararası hukukun emredici kurallarını ağır şekilde ihlal eden devlete karşı diğer devletlerin yardımda bulunmamasıdır. Bu yükümlülük yukarıda bahsettiğimiz hukuka aykırı durumu tanımamanın bir devamı niteliği taşımaktadır.³⁷⁸ Örneğin deniz mayınlarını uluslararası hukukun emredici kurallarını ağır bir şekilde ihlal ederek kullanan devlete diğer devletler herhangi bir yardım sağlamamalıdır. Bu

³⁷⁵ Maddeler Metni, Madde 41, Kuran vd., *Uluslararası Hukuk Temel Metinler*, s. 187.

³⁷⁶ İrem Karakoç, "Uluslararası Hukukta Emredici Kural (Jus Cogens Peremptory Norms) Olgusuna Tarihsel Bir Yaklaşım" *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 8, 1, (2006), s. 90, 93.

³⁷⁷ Azak Denizi ve Ukrayna'nın deniz yetki alanları sınırlandırılması için bkz., <https://www.blackseanews.net/en/read/183632>, E.T. 15/05/2024.

³⁷⁸ Erkiner, *Devletin Haksız Fiilden Kaynaklanan Uluslararası Sorumluluğu*, s. 249.

yardımlar, deniz mayını satmak, deniz mayınlarını kullanmak için teknolojik yardımlarda bulunmak örnek olarak gösterilebilir.³⁷⁹

³⁷⁹ Gülsüm, Kaya, “Uluslararası Hukukta Tanımama ve Güncel Sorunlar”, *Akdeniz Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 12, 2, (2022), s. 508.

SONUÇ

Bir kıyı devletinin kendi kıyılarını koruyabilmesinin en basit ve kolay yolu denizlere mayınlar yerleştirmesidir. Dünyanın yaklaşık %75'inin sularla kaplı olduğu düşünüldüğünde deniz mayınlarının devletler arasındaki savaşlarda fazlasıyla büyük bir etkiye sahip olduğu görülmektedir. Deniz mayınlarının 1904-1905 Japon-Rus Savaşı'nda çok aşırı derecede kullanılıp, çok sayıda sivile zarar vermesi neticesinde devletler deniz mayınlarının kullanımıyla ilgili uluslararası bir anlaşma akdetmişlerdir. Dolayısıyla devletlerin uluslararası hukuka uygun olmayacak şekilde gerçekleştirdiği eylemlerden dolayı uluslararası hukuktaki sorumluluğu deniz mayınları açısından da geçerlidir. Deniz mayınlarını kullanarak uluslararası hukuka aykırı bir eylem gerçekleştiren devletin oluşan zararlardan veya hak ihlallerinden sorumluluğu doğmaktadır. "Uluslararası Deniz Hukukunda Deniz Mayınları: Askeri Strateji ve Hukuki Çerçeve" isimli bu çalışmamızda öncelikle deniz mayınlarını açıklamış olup bunlarla ilgili uluslararası yargı kararları ve düzenlemeler anlatılmıştır. Sonrasında deniz mayınlarının kullanımı ile uluslararası hukukta oluşan zararlar ve hak ihlalleri nedeniyle devletin sorumluluğu anlatılıp en son ise bunların uluslararası hukuktaki sonuçları açıklanmıştır. Tez çalışmasında uluslararası hukuktaki mevzuatlar, doktrin görüşleri ve UAD'nin kararlarına yer verilmiştir.

Deniz mayınları hem deniz seyrüseferliği için hem de denizlerde bulunan sivil, ticari veya tarafsız savaş gemileri için ciddi birer tehdit olduğu sabittir. Yüzyılı geçtik bir süredir deniz mayınları uluslararası hukukun tartışması olmuş olsa da bu konuda Lahey-8 Andlaşması haricinde etkili bir uluslararası anlaşma bulunmamaktadır. Sivil, ticari veya tarafsız savaş gemilerinin deniz mayınlarına karşı korunabilmesi için Lahey-8 Andlaşması günümüz şartlarına göre çok kısıtlı bir sınırlandırma getirmektedir. Bunun nedeni teknolojik gelişmelerin durmak bilmeksizin ilerlemesidir. Lahey-8 Andlaşması'nın yüz yıldan uzunca bir süren anlaşma olması ve gelişen teknolojiye ayak uyduramadığı bu tez çalışmasıyla ortaya konulmuştur. Zira deniz mayınlarının kullanımıyla ilgili uluslararası hukukta çok ciddi boşluklar bulunmakta ve bu boşluklar diğer uluslararası anlaşmalara atıflar yapılarak ya da uluslararası örf ve adet kuralları kapsamında doldurulabilmektedir.

1990 yılına BMGK'nin önerisi üzerine İsveç deniz mayınlarıyla ilgili bir uluslararası anlaşma önermiş fakat devletler tarafından destek görememiştir. 1995 tarihinde ise San

Remo El Kitabı ile deniz mayınlarıyla ilgili uluslararası düzenlemeler yapılmış fakat Kitap sadece bir tavsiye niteliği olarak kalabilmiştir. Uluslararası Hukuk Komisyonu ise 2001 yılında devletlerin uluslararası hukuki sorumluluğuna ilişkin genel bir metin hazırlamış fakat bu da yürürlüğe henüz girmemiştir. UHK tarafından hazırlanan bu metin genel olarak devletlerin sorumluluğunu baz aldığı için deniz mayınlarının da kullanımını ilgilendirmektedir. Bu bahsettiğimiz düzenlemelerle birlikte Cenevre Sözleşmeleri ve Ek Protokolleri, 1964, 1969 Viyana Andlaşmalar Hukuku Sözleşmesi, 1930 Devletlerin Sorumluluğu tasarısı, 1961 tarihli Devletlerin Uluslararası Hukuktaki Sorumluluğu tasarısı, 1980 ve 1996 tarihli Devletlerin Uluslararası Hukuktaki Sorumluluğu tasarısı da göz önünde bulundurularak deniz mayınlarının uluslararası hukuktaki yeri anlatılmaya çalışılmıştır.

Deniz mayınları yüz yıldan çok daha fazla bir zamandır kullanılmakta ve yaşanan teknolojik gelişmelerle farklı versiyonları da icat edilmektedir. Yaşanan teknolojik gelişmelere hukuki açıdan dünyada ayak uydurulsa da deniz mayınlarının hukuksal statüsü açısından bunu söyleyemiyoruz. Bu sorunun ortadan kaldırılabilmesi için devletler arasında işbirliği gerçekleştirilmeli ve deniz mayınlarıyla ilgili daha kapsamlı uluslararası bir düzenleme yapılmalıdır. Fakat devletler böyle bir düzenleme yapılması için şu ana kadar etkili bir girişim gerçekleştirmemiştir. Bu sebeplerden dolayı çalışmamızda deniz mayınlarının kullanımı ile ilgili uluslararası hukukta etkili bir düzenleme olmadığına kanaat getirilmiştir.

Açıkçası devletlerin uluslararası hukukta deniz mayınlarının kullanımını tamamen yasaklayan veya ciddi sınırlamalara tabi tutan bir andlaşma akdetmeleri denizlerde patlak verecek savaşlara karşı ağır bir güç kaybına sebep olabilecektir. Bu nedenle deniz mayınlarının kullanımına ilişkin uluslararası bir andlaşma yapılabilmesi oldukça güç gözükmektedir.

Günümüzde teknolojinin sürekli gelişmesi sebebiyle deniz mayınlarına farklı bir alternatif üretilbilecektir. Devletlerin uluslararası bir andlaşma ile deniz mayınlarının kullanımına veya yasaklanmasına yanaşmaması böyle bir alternatifi zorunlu kılmaktadır. Devletlerin denizlerdeki etkin güçlerinden vazgeçmek istememesi de oldukça normaldir. Bunun en büyük sebebini ise Barbaros Hayrettin Paşa şu sözlerle açıklamaktadır: “Denizlere Hakim Olan Cihana Hakim Olur”.

Yukarıda bahsettiğimiz tüm gerekçelerin nihayetinde teknolojik gelişmelerden faydalanarak deniz mayınlarından çok daha az maliyetli, otonom bir şekilde hareket etme kabiliyetine sahip olan ya da her zaman devletin kontrolü altında bulunabilen, patlayıcı taşıyan, denizin altında ve üstünde hareket edebilen bir patlayıcı deniz silahı üretilirse devletlerin deniz mayını üretmekten ve kullanmaktan vazgeçeceğini düşünmekteyiz. Bu sebeple deniz mayınlarının ortaya çıkardığı zararlar ve hak ihlallerinin önü kesilebilecektir. Çünkü uluslararası hukukta bir hukuki düzenleme yapılabilmesi için devletlere yönelik bir zorlama yapılamamaktadır. Fakat alternatif seçenekler üretilip asıl seçenekten vazgeçilerek zararlar veya hak kayıpları önlenilebilecektir.

KAYNAKÇA

Türkçe Kaynaklar

- Acer, Yücel, ve Kaya, İbrahim. *Uluslararası Hukuk Temel Ders Kitabı*. Ankara: USAK Yayınları, Ekim 2011.
- Aksar, Yusuf. “Birleşmiş Milletler Palmer (Mavi Marmara) Raporu ve Uluslararası Hukuk” *Uluslararası İlişkiler Dergisi* 9, 33, (2012): 23-40.
- Aksar, Yusuf. “Uluslararası Adalet Divanı’nın Belçika Tutuklama Kararı Davası (Belgian Arrest Warrant Case) (14 Şubat 2002) ve Uluslararası Ceza Hukuku”, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 52, 4, (2003): 131-146.
- Aksar, Yusuf. *Teoride ve Uygulamada Uluslararası Hukuk II*. Ankara: Seçkin Yayınları, 2015.
- Arabacı, Hüseyin. ve Karataş, Murat. "Deniz Mayınlarının Osmanlı Devletindeki Gelişimi ve 1915 Çanakkale Boğaz Savunmasındaki Rolü." *Vakanüvis-Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi* 6, 1, (Mart 2021): 36 - 75.
- Arda, Atakan. “Temel Hak ve Özgürlüklerin Sınırlanması ve Sınırlamanın Sınıırını Oluşturan Ölçütler”, (Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi, 2006).
- Aslan, Ahmet Salih. “Çatışma Bölgelerinin Yeni Aktörü Özel Askeri Şirketler” *Türkiye Adalet Akademisi Dergisi* 49, (Ocak 2022): 115-140.
- Bagheri, Saeed. “Uluslararası Adalet Divanı’nın Petrol Platformları’na İlişkin Kararının Değerlendirilmesi”, *Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 17, 2 (2013 Ocak): 1155 - 1180.
- Bal, Ali. *Devletin Uluslararası Sorumluluğunun Doğması*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, 2006).
- Başkaracaoğlu, Elif. “Uluslararası Hukukta ‘Jus Cogens’ (Emredici Kurallar)”, (Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi, 2011).
- Bayrak, Muhammed Enes. “Birleşmiş Milletler’in Meşruiyet Sınavı: Rusya- Ukrayna Savaşı”, Rusya-Ukrayna Krizi ve Uluslararası Hukuk içinde, 143-179, ed. Cüneyt Yüksel. ve Karagözoğlu, Ceren. İstanbul: On İki Levha Yayınları, 2023.
- Bayraktar, Köksal. Evik, Vesile Sonay. ve Kurt, Gülşah. *Özel Ceza Hukuku Uluslararası Suçlar*. İstanbul: On İki Levha Yayınları, 2017.
- Bektaş, Sezercan. ANALİZ – Karadeniz’deki Mayınlar ve Uluslararası Hukuk, <https://www.aa.com.tr/tr/analiz/analiz-karadenizdeki-mayinlar-ve-uluslararasi-hukuk/2568218>, E.T.:16.03.2024.

- Beyoğlu Cem Ümit. “Kuvvet Kullanma Yasağı Kapsamında Devletlerin Bireysel Meşru Müdafaa Hakkı”, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Akdeniz Üniversitesi, 2016).
- Bozkurt, Enver. *Birleşmiş Milletler Sisteminde Kuvvet Kullanımı*. Ankara: Nobel Yayınları, 2003.
- Canikoğlu, Erhan. “Uluslararası Politika ve Birleşmiş Milletler Sisteminde Önalıcı Kuvvet Kullanma”, *Güvenlik Bilimleri Dergisi*, 4, 2, (2015): 123-148.
- Dal, Ufuk. *Uluslararası Sorumluluk Hukukunda Uluslararası Hukuka Aykırı Eylemin Devlete Atfedilmesi*, (Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi, 2019).
- Demir, İbrahim. “Doğu Akdeniz’de Türkiye ve Yunanistan Arasındaki Deniz Yetki Alanları Uyuşmazlığı”, *Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 2, 1, (Mart 2024): 71 - 91.
- Denk, Erdem. “Uluslararası Antlaşmalar Hukukunda Jus Cogens Kurallar”, *AÜSBFD*, 56, 2, (Şubat 2001): 43-70.
- Doğan, İlyas. *Devletler Hukuku*. Ankara: Astana Yayınları, 2008.
- Doğan, İlyas. *Devletler Hukuku*. Ankara: Astana Yayınları, 2020.
- Dülger, Kenan. “Devletin Uluslararası İnsancıl Hukukun İhlalinden Doğan Sorumluluğu”, (Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi, 2014).
- Ercan, Ümit. “Güvenlik Faaliyetlerinde Özelleştirme: Paralı Askerler Mi? Özel Askeri Birlikler Mi?”, *Uluslararası Güvenlik ve Terörizm Dergisi* 5, 1, (2014): 51-67.
- Erkiner, Hakkı H. “Birleşmiş Milletler Uluslararası Hukuk Komisyonu’nun Devletin Sorumluluğu Üzerine Maddeler Projesinin 26’ncı Maddesi Uyarınca Emredici Kurallara Saygı ve Meşrû Müdâfaa İlişkisi Üzerine İnceleme - United Nations International Law Commission’s Article Review on Responsibility of the States Compliance with Peremptory Norms and Self-defence in Accordance with Article 26” , *V. Uluslararası Multidisipliner Çalışmaları Kongresi*, (Antalya Türkiye: 2018), 557-563.
- Erkiner, Hakkı Hakan. *Devletin Haksız Fiilinden Kaynaklanan Uluslararası Sorumluluğu*. İstanbul: On İki Levha Yayınları, 2010.
- Erkiner, Hakkı Hakan. ve Kavak, Muhammed Halid. “Uluslararası Sorumluluk Hukukunda Devletlerarası Zararlara Yönelik Tazminatın Belirlenmesi”, *Yıldırım Beyazıt Hukuk Dergisi* 1, (2022): 1-30.
- Erkmen, Serhat. “Silahlı Güçler; Ordular, Para-Militer Yapılar, Özel Askeri Şirketler”, *Güvenlik Yazıları Serisi* 39, (2019): 1-7.
- Geyik, Hatice. Devletlerin İnsancıl Hukuk Kurallarının İhlâli Nedeniyle Sorumluluğu, *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 24, 2, (2016): 57-91.

- Gözler, Kemal. *Anayasa Hukukunun Genel Esasları: Ders Kitabı*. Bursa: Ekin Yayınevi, 2015.
- Gündüz, Aslan. *Milletlerarası Hukuk*. İstanbul: Beta Yayınları, 2015.
- Güneş, Şule Anlar. “Uluslararası Toplumun Ortak Değerleri Sorunu, Çevrenin Korunması ve *Jus Cogens* Doktrini”, *AÜSBFD* 59, 4, (2004): 123-150.
- Güneş, Şule. "Türk Boğazları", *ODTÜ Gelişme Dergisi*, 34, 2, (2007): 217-250.
- İnaç, Hüsamettin. ve Betül Yazıcı “Uluslararası Hukuk Açısından Korfı Boğazı Davası ve Sonuçları”, *Akademik Bakış Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler Dergisi*, 70, (Kasım-Aralık 2019): 148-165.
- Karadağ, Ulaş. “Birleşmiş Milletler Antlaşması’na Göre Meşru Müdafaa Hakkı”, *İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 7, 2, (2016): 171-186.
- Karakoç, İrem. “Uluslararası Hukukta Emredici Kural (Jus Cogens Peremptory Norms) Olgusuna Tarihsel Bir Yaklaşım” *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 8, 1, (2006): 87-122.
- Kaya, Gülsüm. “Uluslararası Hukukta Tanımama ve Güncel Sorunlar”, *Akdeniz Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 12, 2, (2022): 499-525.
- Keser, Ahmet. *Özel Askeri Şirketlerin Küresel Yayılımı ve Geleceği*. İstanbul: Seta Yayınları, 2020.
- Kurşun, Günel. “101 Soruda Uluslar Arası Ceza Mahkemesi”, *İnsan Hakları Gündemi Derneği*, (2011).
- Kurumahmut, Ali. “Uluslararası Sularda Transit Geçiş Rejimi ve Türk Boğazları”, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, 1999).
- Meray, Seha L. *Devletler Hukukuna Giriş Birinci Cilt*. Ankara: AÜSBFY, 1968.
- Meray, Seha L. *Devletler Hukukuna Giriş İkinci Cilt*. Ankara: AÜSBFY, 1975.
- Mızrak, Baransel. “Davetle Müdahale Doktrini ve Meşru Müdafaa Hakkı’nın Jus Ad Bellum Açısından Değerlendirilmesi: Türkiye’nin Libya ve Suriye Müdahaleleri”, *Erciyes Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 19, 1, (2024): 377-412.
- Örnek, Serdar. *Uluslararası Hukukta Kuvvet Kullanımı: 1991 ve 2003 Irak Harekatları*. Ankara: Seçkin Yayıncılık, Ocak 2013.
- Öztürk, Yasin. “Uluslararası Hukukta Devletlerin Egemen Eşitliği Kavramının Jus Cogens Niteliği”, *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 31, 42, (2017): 37-53.

- Özyürek, Mehmet. “Özelleşen Savaş ve Askeri Şirketlerin İnsan Hakları Sorumlulukları”, *Yalova Sosyal Bilimler Dergisi*, 13, 2, (2023): 254-270.
- Pazarıcı, Hüseyin. “Uluslararası Hukukta Jus Cogens Kavramı”, *Prof. Dr. Bülent N. Esen’e Armağan* içinde, 365-379, Ankara: AÜHFY, 1977.
- Pazarıcı, Hüseyin. *Uluslararası Hukuk Dersleri 3. Kitap*. Ankara: Turhan Kitabevi, 1999.
- Pazarıcı, Hüseyin. *Uluslararası Hukuk*. Ankara: Turhan Kitabevi, 2016.
- Peker, Hasan Sencer. Oktay, Öztürk. Kübra ve Şensoy, Yavuz. “Doğu Akdeniz’de Deniz Yetki Alanları ve Enerji Kaynakları Çerçevesinde Türkiye’nin Enerji Güvenliği”, *Güvenlik Bilimleri Dergisi* 8, 1, (2019): 85-106.
- Pirim, Ceren Zeynep. “Devletlere Atfedilemeyen Silâhlı Saldırlara Karşı Meşru Müdafaa: Uluslararası Hukukta Sınır Ötesi Operasyonun Hukukî Zemini”, *Türkiye Adalet Akademisi Dergisi* 2019, 40: 245-303.
- Pirim, Ceren Zeynep. “Uluslararası Hukukta Mânevî Zarar”, *Türkiye Barolar Birliği Dergisi* (Kasım-Aralık, 2016): 339-374.
- Pirim, Ceren Zeynep. “Uluslararası Sorumluluk Hukukunda Devletlerin Ağırlaştırılmış Sorumluluğu: Kuramsal Bir Değerlendirme”, *Public and Private International Law Bulletin* 32, 2, (2012): 147-182.
- Sarısır Serdar. *Demografik Oyun: Sürgün, 1919-1923*. Türkiye: Kültür Sanat Yayıncılık, 2006.
- Selami Kuran vd., *Uluslararası Hukuk Temel Metinler*. İstanbul: Türkmen Kitabevi, 2011.
- Shaw, Malcolm N. *Uluslararası Hukuk*, Ed. İbrahim Kaya, Çevirenler, Yücel Acer vd., Ankara: Tüba, 2018.
- Sönmez, Yağmur. “Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararları Işığında Türkiye’de Kadına Yönelik Şiddetin Önlenmesi”, *İstanbul Üniversitesi Kadın Araştırmaları Dergisi* 20 (2020): 1-17.
- Sur, Melda. *Uluslararası Hukukun Esasları*. İstanbul: Beta Yayınları, 2017.
- Taşdemir, Fatma. Özer, Adem. “Kuvvet Kullanma Hukuku Açısından Fırat Kalkanı Operasyonu / The Operation Euphrates Shield from the Perspective of Use of Force Law”. *Akademik Hassasiyetler* 4 7 (May 2017): 53-70.
- Tekek, Murat. Özel Askeri Şirketler, Ülke Güvenliği, <https://web.archive.org/web/20131219121134/http://www.ozelguvenlikdunyasi.com/ozellesen-savas-ortadoguda-ozel-guvenlik-uygulamalari.html>, E.T. 01/05/2024.

- Tezcan, Durmuş. Erdem, Mustafa Ruhan. ve Önok, Murat. *Teorik ve Pratik Ceza Özel Hukuku*. Ankara: Seçkin Yayınları, 2022.
- Toluner, Sevin. *Milletlerarası Hukuk Açısından Türkiye'nin Bazı Dış Politika Sorunları*. İstanbul: Beta Yayınları, 2004.
- Topal, Ahmet Hamdi. "Uluslararası Ceza Mahkemesinin Mavi Marmara Kararı ve Kararın Uluslararası Hukuk Açısından Değerlendirilmesi", *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi* 21, 2, (2016): 481 - 508.
- Topsoy, Fevzi. "Ukraya-Rusya Savaşının Yeniden Hatırlattığı Önemli Bir Sorun: Deniz Mayınları ve Hukuki Sorumluluk", *Ukraya Rusya Savaşı'nın Sigortalarına Etkisi Konferansı* içinde, 131-163, *Dehukam Deniz Hukuku Dergisi*, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ocak 2023.
- Topsoy, Fevzi. "Münhasır Ekonomik Bölgede Yürütülen Yabancı Askeri Faaliyetlerin Hukuki Niteliği", *Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 16, 3 (2012): 217 – 266.
- Uğurhan, Yusuf Zafer Can. "Kurumsal İtibar", *Kamu Kurumlarında Halkla İlişkiler* içinde, 135-150, Konya: Eğitim Yayınevi, 2022.
- Uzun, Elif. *Milletlerarası Hukuka Aykırı Eylemlerinden Dolayı Devletin Sorumluluğu*. Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2016.
- Ünal, Şeref. *Uluslararası Hukuk*. Ankara: Yetkin Yayınları, 2005.
- Yalçınkaya, Haldun. "Özel Askeri Sektörün Oluşumu ve Savaşların Özelleşmesi", *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi* 61, 3, (2006): 247-277.

İngilizce Kaynaklar

- "Naval Mine Warfare: Operational and Technical Challenges for Naval Forces.", *Amerika Birleşik Devletleri: National Academy Press*, 2001, <https://nap.nationalacademies.org/catalog/10176/naval-mine-warfare-operational-and-technical-challenges-for-naval-forces>, E.T. 20/03/2024.
- Amnesty International Renews Calls to Oil Companies Operating in Colombia to Respect Human Rights, AI INDEX: AMR 23/79/98, <https://www.amnesty.org/en/wp-content/uploads/2021/06/amr230791998en.pdf>, E.T. 01/05/2024.
- Ballesteros, Enrique Bernales. "The Right of Peoples to Self-Determination and its Application to Peoples Under Colonial or Alien Domination or Foreign Occupation", *Special Report on Use of Mercenaries*, E/CN.4/2004/15 24 Aralık 2003, <https://www.refworld.org/reference/themreport/unchr/2001/en/39156>, E.T. 01/05/2024.
- Boas Gideon. *Public International Law*. Cheltenham: Edward Elgar Publishing, 2012.

- Clingan Jr, Thomas A. "Submarine Mines in International Law" *International Law Studies* 64, 1, (1991), 351-161.
- Crawford James, Olleson Simon, "Nature and Forms of International Responsibility" M. D. Evans, International Law içinde, (Oxford: Oxford University Press), 2010, 446-470, http://law.scu.edu/wp-content/uploads/Geneva-2015-Session-3_Evans_State-Responsibility.pdf, E. T. 13.06.2024.
- Darbyshire J. "An investigation of storm waves in the North Atlantic Ocean", *Proceedings of the Royal Society of London. Series A. Mathematical and Physical Sciences*, 230, 1183, (1955), 560-569.
- Doswald-Beck, Louise. "San Remo Manual On International Law Applicable To Armed Conflict At Sea", *International Review of the Red Cross*, (1961-1997) 35, 309, (1995), 583-594.
- Haines, Steven. "1907 Hague Convention VIII Relative To The Laying Of Automatic Submarine Contact Mines", *International Law Studies* 90, (2014).
- Hoole Rob. "Development of Naval Minewarfare", https://www.mcdoa.org.uk/Development_of_Minewarfare, E.T.16/03/2024.
- House, Chatham. *International Security Department Workshop Summer*, Ekim 2014.
- International Law Applicable to Naval Mines, Chatham House, International Security Department Workshop Summer, October 2014.
- Mcgrath, Thomas H. "The Eventual Preservation and Stabilization of the USS Cairo", *International Journal of Nautical Archaeology* 10, 2, (1981), 79-94. <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1111/j.1095-9270.1981.tb00015.x>, E.T. 29/04/2024.
- Momtaz, Djamchid. *Attribution of Conduct to the State: State Organs and Entities Empowered to Exercise Elements of Governmental Authority* "The Law of International Responsibility" in, 237-246, James Crawford, Alain Pellet, and Simon Olleson, *The Law of International Responsibility*. Oxford: Oxford University Press, 2010. <https://www.books.google.com>, E.T. 30/04/2024.
- Naval Mines and International Humanitarian Law, <https://www.genevacall.org/news/naval-mines-and-international-humanitarian-law/>, E.T. 09/03/2024.
- Oppenheim, Lassa Francis Lawrence. *Oppenheim's International Law*, Ed.: Sir Robert Jennings ve Sir Arthur Wats. Londra: Logman, 1996. <https://ia902507.us.archive.org/14/items/nlsiu.341.opp.10939/nlsiu.341.opp.10939.pdf>, E.T. 19/04/2024.
- Pedrozo, Raul Pete. "Russia-Ukraine Conflict: The War at Sea" *International Law Studies* 100, (2023).

Roach, J. Ashley. – Smith, Robert W. *International Law Studies*, 1994, Excessive Maritime Claims, V. 66, Rhode Island 1994, 241-251, <https://digital-commons.usnwc.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1675&context=ils>, E. T.: 30/04/2024.

Robertson Jr., Horace B. “The New Law of the Sea and the Law of Armed Conflict at Sea”, *Naval War College Newport, Rhode Island*, Ekim 1992.

Ruiz, Ochoa. - Esther, Aguado. “Exploring the Limits of International Law relating to the Use of Force in Self-defence”, *European Journal of International Law* 16, 3, (2005), 499–524.

Thorpe, Anthony GY. “Mine warfare at sea—some legal aspects of the future”, *Ocean Development & International Law* 18, 2 (1987), 255-278.

US Navy, “The Commander’s Handbook on the Law of Naval Operations”, Temmuz 2007, NWP 1-14M, 9.2.2.

Vasilev, Valentin S. “International Regulations Related To Naval Mines And Protection Of Navigation”, *IOP Conference Series: Earth and Environmental Science* 172, 1, IOP Publishing, (2018).

Wittich Stephan. ve Jan Klabbbers, (Editör). *Non-Material Damage and Monetary Reparation in International Law*, “Finnish Yearbook Of International Law”. Boston: Martinus Nijhoff Publishers, 2004.

İnternet Kaynakları

Akademi Sancak, <https://asancak.com>, E.T. 01/05/2024.

Blackwater (Günümüzdeki ismi Constellis Holdings), <https://www.constellis.com/>, E.T. 01/05/2024.

<https://assets.publishing.service.gov.uk/media/5a7b86b140f0b645ba3c4e3f/0577.pdf>, E.T. 01/05/2024.

<https://ihl-databases.icrc.org/en/ihl-treaties/san-remo-manual-1994>, E. T. 30/03/2024.

https://inhak.adalet.gov.tr/Resimler/SayfaDokuman/2212020141836bm_01.pdf, E. T. 02/05/2024.

<https://legal.un.org/ilc/>, E.T. 09/03/2024.

https://legal.un.org/ilc/texts/instruments/english/draft_articles/9_6_2001.pdf, E.T. 09/03/2024.

<https://www.blackseanews.net/en/read/183632>, E.T. 15/05/2024.

<https://www.books.google.com>

<https://www.denizhaber.net/balikci-teknesinde-2-metrelik-mayin-deligi-haber-111464.htm>, E.T. 22/03/2024.

<https://www.genevacall.org/>, E.T. 09/06/2024.

<https://www.history.navy.mil/browse-by-topic/ships/modern-ships/uss-tripoli.html>, E.T. 22/03/2024.

<https://www.history.navy.mil/browse-by-topic/ships/modern-ships/uss-samuel-b--roberts--ffg-58-.html>, E.T. 22/03/2024.

<https://www.mepanews.com/harita-rusyanin-ukrayna-iskalinde-son-durum-1-65110h.htm>, E. T. 15/05/2024.

<https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.4536.pdf>, E.T. 24/04/2024.

<https://www.msb.gov.tr/Mafam/icerik/mayin-faaliyeti-hakkinda-merak-edilenler>, E.T. 24/04/2024.

Wagner, <https://wagnercentr.ru/>, E.T. 01/05/2024.

Uluslararası Mahkeme ve BMGK Kararları

Alabama Davası, Hakemlik Kararı, (Alabama Claims Case, US. v. G.B), Moore, (1872), kararın tamamı için bkz., https://legal.un.org/riaa/cases/vol_XXIX/125-134.pdf, E.T. 21/04/2024.

Armed Activities on the Territory of the Congo, Democratic Republic of Congo v. Uganda, Judgement, ICJ Reports, 2005, para. 178-179, <https://www.icj-cij.org/sites/default/files/case-related/116/116-20051219-JUD-01-00-EN.pdf>, E. T. 21/06/2024.

Armed Activities on the Territory of the Congo, Democratic Republic of Congo v. Uganda, Judgement, ICJ Reports, 2022, s. 137, p .405, <https://www.icj-cij.org/sites/default/files/case-related/116/116-20220209-jud-01-00-en.pdf>, E.T. 01/05/2024.

Barcelona Traction, Light and Power Company, Limited, 5 Şubat 1970.

BMGK 29 Ağustos 2023 tarihli A/HRC/52/CRP.4. sayılı kararı, https://www.ohchr.org/sites/default/files/2023-08/A_HRC_52_CRP.4_En%20%28003%29.pdf, E.T. 15/05/2024.

BMGK Kararı: A/RES/ES-11/4; <https://documents.un.org/doc/undoc/gen/n22/630/66/pdf/n2263066.pdf?token=5A9bq199qJh4y2NZA5&fe=true>, E. T. 15/05/2024.

Case Concerning Oil Platforms (Islamic Republic of Iran v. United States of America), ICJ Reports, 2003, <https://www.icj-cij.org/case/90/judgments>, E.T. 28/04/2024.

- Case Concerning The Gabčíkovo-Nagymaros Project (Hungaryvslovakia) Judgment Of 25 September 1997,, <https://www.icj-cij.org/case/92/judgments>, E.T. 06/04/2024.
- Case Concerning Certain German Interests in Polish Upper Silesia (The Merits) Germany V. Poland Judgment 1925, https://www.worldcourts.com/pcij/eng/decisions/1926.05.25_silesia, E.T. 23/04/2024.
- Case Concerning Military And Paramilitary Activities in And Against Nicaragua (Nicaragua v. United States of America), Merits, Judgment of 27 June 1986, p. 190, 215, 253, <https://www.icj-cij.org/sites/default/files/case-related/70/070-19860627-JUD-01-00-EN.pdf>, E.T. 13/05/2024.
- Corfu Channel Case Judgment of December 15th, 1949: I.C.J. Reports 149, ss. 247-249, <https://www.icj-cij.org/case/1/judgments>, E. T. 10/05/2024.
- Definition of Aggression General Assembly resolution 3314 (XXIX) 14 December 1974, [https://undocs.org/Home/Mobile?FinalSymbol=A%2FRES%2F3314\(XXIX\)&Language=E&DeviceType=Desktop&LangRequested=False](https://undocs.org/Home/Mobile?FinalSymbol=A%2FRES%2F3314(XXIX)&Language=E&DeviceType=Desktop&LangRequested=False), E. T. 15/05/2024.
- Estate of Jean-Baptiste Caire (France) v. United Mexican States 7 June 1929, https://legal.un.org/riaa/cases/vol_V/516-534_Caire.pdf, E.T. 07/04/2024.
- Hemming Case, Arbitral Tribunal (Great Britain-United States) constituted under the Special Agreement of August 18, 1910 (18 June 1913 - 22 January 1926) VOLUME VI pp. 17-190, kararın tamamı için bkz., https://legal.un.org/riaa/cases/vol_VI/17-190_Arbitral.pdf, s. 51-53, E.T. 26/04/2024.
- I'm Alone Case (Canada v. United States), Reports of International Arbitral Awards (RIAA), 30 June 1933 and 5 January 1935, Vol. 3, s.1618, https://legal.un.org/riaa/cases/vol_III/1609-1618.pdf, E.T. 11/05/2024.
- Island of Palmas Case, (Netherlands v. USA), (1928), Tam metin için bkz., https://legal.un.org/riaa/cases/vol_II/829-871.pdf, E.T. 22/04/2024.
- Jessie Case, United States v. Gread Britain, American-British Claims Arbitration Trial, Volume VI, ss. 85-93, 1921, kararın tamamı için bkz., https://legal.un.org/riaa/cases/vol_VI/85-93_Jesse.pdf, E.T. 26/04/2024.
- Lake Lanoux Arbitration, (1957), 24 ILR, 101, http://www.cawater-info.net/bk/water_law/pdf/france_v_spain.pdf, E. T. 13/06/2024.
- LaGrand Case, Germany v. USA, Judgement, ICJ Reports, 2001, <https://www.icj-cij.org/sites/default/files/case-related/104/104-20010627-JUD-01-00-EN.pdf>, E. T. 11/05/2024.

M.G. / Türkiye, (Başvuru No. 646/10), AİHM, 22 Mart 2016.
<https://insanhaklari.gen.tr/MetinGoster.aspx?sr=9&nx=0&d=T>, E. T. 23/04/2024.

Mallen Case, Mexico v USA, Mexico-USA General Claim Commission, 1927, s. 186, 187, https://legal.un.org/riaa/cases/vol_IV/173-190.pdf, E. T. 23/04/2024.

Opinion in the Lusitania Cases, United States–Germany Mixed Claims Commission, 01.11.1923, Volume VII, U.N.R.I.A.A, s. 36, 37, https://legal.un.org/riaa/cases/vol_VII/32-44.pdf, E. T. 22/04/2024.

Rainbow Warrior Arbitration, New Zealand v. France, United Nations Reports of International Arbitral Awards, Vol. XX, Part 3, 1990, s. 270, para. 114, http://legal.un.org/riaa/cases/vol_XX/215-284.pdf, E. T. 09/05/2024.

Süveyş Kanalı Ortaklığı Davası, 06.07.1864, R.A.I., vol. II, s. 265.

The Case of The S.S. “Lotus”, France v. Turkey, PCIJ Series, Serie A, No. 10, 1927, p. 238, https://www.worldcourts.com/pcij/eng/decisions/1927.09.07_lotus.htm, E. T. 30/04/2024.

The Factory at Chorzow, Jurisdiction, Germany v. Poland, PCIJ Series, Serie A, No. 9, 1927, s. 21, <https://www.ilsa.org/Jessup/Jessup17/Batch%201/FactoryAtChorzow.pdf>, E. T. 10/05/2024.

The Factory at Chorzow, Jurisdiction, Germany v. Poland, PCIJ Series, Serie A.-No. 17, September 13th, 1928, p. 29; https://icj-cij.org/sites/default/files/permanent-court-of-international-justice/serie_A/A_17/54_Usine_de_Chorzow_Fond_Arret.pdf, E. T. 10/05/2024.

The Factory at Chorzow, Jurisdiction, Germany v. Poland, PCIJ Series, Serie A, No. 13, 1928, s. 29, https://www.worldcourts.com/pcij/eng/decisions/1928.09.13_chorzow1.htm, E. T. 10/05/2024.

Uluslararası Andlaşmalar ve Belgeler

1949 tarihli Cenevre Sözleşmeleri'ne Ek Uluslararası Silahlı Çatışmaların Mağdurlarının Korunmasına İlişkin I No'lu Protokol, https://insanhaklariizleme.org/vt/yayin_view.php?editid1=485, E. T. 14/05/2024.

1974 tarihli BMGK A/RES/3314(XXIX), [https://undocs.org/Home/Mobile?FinalSymbol=A%20FRES%203314\(XXIX\)&Language=E&DeviceType=Desktop&LangRequested=False](https://undocs.org/Home/Mobile?FinalSymbol=A%20FRES%203314(XXIX)&Language=E&DeviceType=Desktop&LangRequested=False), E. T. 15/05/2024.

1982 United Nations Convention on the Law of the Sea, Article 17, https://www.un.org/depts/los/convention_agreements/texts/unclos/unclos_e.pdf, E. T. 30/04/2024.

1990 tarihli İsveç Deniz Mayınlarının Kullanımının Yasaklanması veya Kısıtlanması Hakkında Taslak Protokol, <https://s3.amazonaws.com/unodc-web/documents/library/A-CN10-141.pdf>, E.T. 18/05/2024.

Adopted by the Security Council at its 4370th meeting, on 12 September 2001, S/RES/1368 (2001); <https://documents.un.org/doc/undoc/gen/n01/533/82/pdf/n0153382.pdf?token=CfRjadEEtsEmpQG15d&fe=true>, E. T. 02/05/2024.

Adopted by the Security Council at its 4385th meeting, on 28 September 2001, S/RES/1373 (2001), https://www.unodc.org/pdf/crime/terrorism/res_1373_english.pdf, E. T. 02/05/2024.

Adopted by the Security Council at its 7565th meeting, on 20 November 2015, S/RES/2249 (2015), https://www.securitycouncilreport.org/atf/cf/%7B65BF9B-6D27-4E9C-8CD3-CF6E4FF96FF9%7D/s_res_2249.pdf, E. T. 02/05/2024.

Birleşmiş Milletler Şartı, https://inhak.adalet.gov.tr/Resimler/SayfaDokuman/2212020141836bm_01.pdf, E. T. 02/05/2024.

Charter of the United Nations, 26 June 1945, <https://www.un.org/en/about-us/un-charter/full-text>, E. T. 02/05/2024

Convention on the High Seas Done at Geneva on 29 April 1958, United Nations, Treaty Series, vol. 450, p. 11, p. 82, https://legal.un.org/ilc/texts/instruments/english/conventions/8_1_1958_high_seas.pdf, E. T. 30/04/2024.

Convention Relative to the Laying of Automatic Submarine Contact Mines, The Hague Convention of 1907, No. VIII, <https://ihl-databases.icrc.org/en/ihl-treaties/hague-conv-viii-1907>, E.T. 26/04/2024.

Çin Münhasır Ekonomik Bölge ve Kıt'a Sahanlığı Kanunu (Exclusive Economic Zone And Continental Shelf Act) madde. 11. Kanunun tamamı için bkz., https://www.un.org/depts/los/LEGISLATIONANDTREATIES/PDFFILES/chn_1998_eez_act.pdf, E.T. 30/04/2024.

Draft articles on State responsibility. Yearbook of the International Law Commission, Vol. 2, Part II, 1996, ss. 57-72, https://legal.un.org/ilc/publications/yearbooks/english/ilc_1996_v2_p2.pdf, E. T. 18/04/2024.

Geneva Convention for the Amelioration of the Condition of the Wounded and Sick in Armed Forces in the Field of 12 August 1949; <https://www.icrc.org/sites/default/files/external/doc/en/assets/files/publications/i-crc-002-0173.pdf>, E. T. 30/04/2024.

House of Commons Foreign Affairs Committee, Private Military Companies, Ninth Report of Session 2001 - 2002, ss.29-34, <https://publications.parliament.uk/pa/cm200102/cmselect/cmcaff/922/922.pdf>, E.T. 01/05/2024.

Manual of the Laws of Naval War, Oxford, 9 August 1913. <https://ihl-databases.icrc.org/es/ihl-treaties/oxford-manual-1913>, E. T. 01/04/2024.

Protocol Additional to the Geneva Conventions of 12 August 1949, and Relating to the Protection of Victims of International Armed Conflicts (Protocol 1), of 8 June 1977; <https://ihl-databases.icrc.org/assets/treaties/470-AP-I-EN.pdf>, E. T. 30/04/2024.

Report of the International Law Commission on the work of its forty-eighth session, 6 May – 26 July 1996, Official Records of the General Assembly, Fifty-first session, Supplement No.10, A/51/10, https://legal.un.org/ilc/documentation/english/reports/a_51_10.pdf, E. T. 11/05/2024.

Report of the International Law Commission on the work of Its forty-fifth session, (New York: United Nations Document A/49/10, ILC, 1994), https://legal.un.org/riaa/cases/vol_II/1113-1143.pdf, E.T. 22/04/2024.

San Remo El Kitabı <https://www.icrc.org/en/doc/resources/documents/article/other/57jmsu.htm>, E.T. 30/03/2024.

Sözleşmeyi imzalamış olan ülkelerin ayrıntılı bilgisi için bkz., https://treaties.un.org/pages/ViewDetailsIII.aspx?src=TREATY&mtdsg_no=XXI-6&chapter=21&Temp=mtdsg3&clang=_en, E.T. 24/03/2024.

Text Of Articles Adopted In First Reading By The Third Committee Of The Conference For The Codification Of International Law, article 1, Report of F. V. Garcia Amador, International Responsibility, YILC, Vol. II. 1956, Annex 3, A/CN.4/96, p. 225, https://legal.un.org/ilc/publications/yearbooks/english/ilc_1956_v2.pdf, E. T. 23/04/2024.

The Montreux Document on Pertinent International Legal Obligations and Good Practices for States Related to Operations of Private Military and Security Companies During Armed Conflict, Montreux, 17 September 2008, <https://www.montreuxdocument.org/pdf/document/en.pdf>, E. T. 01/05/2024.

The North Atlantic Treaty Washington D.C., 4 April 1949, bkz., https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_17120.htm, E. T. 02/05/2024; https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_17120.htm?selectedLocale=tr, E. T. 02/05/2024.

United Nations Charter, <https://www.un.org/en/about-us/un-charter/full-text>, E. T. 02/05/2024.

Vienna Convention on the Law of Treaties, 1969, vol. 1155, p. 331, https://legal.un.org/ilc/texts/instruments/english/conventions/1_1_1969.pdf, E. T. 08/05/2024.

Yearbook of International Commission 1949, s. 49-50. http://legal.un.org/ilc/publications/yearbooks/english/ilc_1949_v1.pdf, E. T. 18/04/2024.

Yearbook Of The International Law Commission, United Nations, 1978, Volume I, Statement by the Observer for the European Committee on Legal Cooperation, A/CN.4/SER.A/1978, p. 227, https://Legal.Un.Org/Ilc/Publications/Yearbooks/English/Ilc_1978_V1.Pdf, E. T. 21/04/2024.

Yirmi Beşinci Uluslararası Kızılhaç Konferansı Kararları., <https://international-review.icrc.org/sites/default/files/S0020860400025067a.pdf>, E.T. 29/03/2024.

ÖZ GEÇMİŞ

Ad Soyad: İbrahim DEMİR	
Eğitim Bilgileri	
Lisans	
Üniversite	Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi
Fakülte	Hukuk Fakültesi
Bölümü	Hukuk
Makale ve Bildiriler	
<ol style="list-style-type: none">1. İbrahim Demir, “Doğu Akdeniz’de Türkiye ve Yunanistan Arasındaki Deniz Yetki Alanları Uyuşmazlığı,” Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 2, 1, (28 Mart 2024), ss. 71-91.2. İbrahim Demir, “No Punishment Without Law”, Today’s Economic, Management, Legal Challenges and Their Possible Solutions in, Proceedings of an International Scientific Conference, 28 April 2023, Riga: College of Law, 2023, pp. 115-122.	